

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2003

magazin istoric

Anul XXXVII – serie nouă – nr. 3 (432)
martie 2003

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Cititor a numeroase construcții monumentale din Beijing, între care și Templul Cerului (în imagine), înălțat între anii 1406 și 1420, împăratul Yongle, din dinastia Ming, este cel care a turnat și Marele clopot, ce urma să transmită supușilor și urmașilor mesajul ca fiecare să păstreze unitatea imperiului

2 Accademia di Romania, o splendidă construcție ridicată prin contribuția Băncii Naționale a României, pentru bursierii statului român, după planurile arhitectului Petre Antonescu

3 Mirăuții, două biserici suprapuse, ridicate la distanță în timp, de doi cititori diferiți, în același spațiu, din extremitatea nord-estică a Sucevei; locul de veci al primei soții a lui Ștefan cel Mare, Evdochia de Kiev (fotografiile aparțin arhitectului Virgil Polizu)

4 Galeria Națională de Artă Veche din Palatul Barberini, din Roma, găzduiește piese din sticlă de Murano, precum cele din imagini, care în toamna anului trecut au fost expuse la Muzeul Național de Istorie din București, în cadrul unei expoziții itinerante consacrate colecției

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică**
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu
Corectura

Georgeta Apreoteșei
Secretariat:

Constanța Avram,
Floarea Dragne

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu,
director comercial M. Vlădeanu, director
M. Soare

SUMAR

martie

2003

4 Omogenitate în diversitate

J. ORTEGA
Y GASSET

5 Lumina întrupată în foc

Rugurile rituale

S. ISPAS

9 Umbra amenințătoare a svasticii

Amintiri
din studenția berlineză

C. KIRIȚESCU

16 Biblioteca din Codrîi Vlăsiei

B.A.R. în casă nouă,
la început de mileniu

G. ȘTREMPEL

20 Unde-și doarme somnia de veci întâia soție a lui Ștefan cel Mare

Mirăuții Sucevei

M.D. MATEI

ALIATUL LA NEVOIE SE CUNOAȘTE

26 Exil supravegheat

Józef Beck,
fostul ministru de
Externe al Poloniei

M. MOLDOVEANU

30 În orașul lui Ovidiu

Refugiați poloni
la Constanța

F. ANGHEL

33 Unde-i unul, e puterea

Posteritatea lui Carol II

S. ALEXANDRESCU

36 Toată fala cea vestită...

Personalități
ale Antichității
și Evului Mediu

37 România acum 100 ani

G. FILITTI

MARTORI AI ISTORIEI

41 Un ambasador și șase președinți

Anatoli Dobrînin,
despre întâlnirea din
Malta

F. DOLGHIN

45 Punte către Beijing

Convorbiri confidențiale
româno-americane
în 1969

M. NICOLAESCU

49 Austriacul – orchestră

Wilhelm Hötzl

AL. POPESCU

52 Ajută-ți aproapele

Concurs Eustory

53 Elches, moriscos, conversos

Spania ca un mozaic

V. IONESCU

57 Portret
din turnul de fildeș

Liberalul culac
Alexandru Sahia

P. PANDREA

61 Tăind felii din tort

*Europa de Răsărit
în prognozele
lui Ivan Maïski*

T.A. VOLOKITINA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 O moarte
venită la timp

Dr. N. Lupu

I. SCURTU

70 Richelieu
și Cavour

I.I.C. Brătianu

E. ISTRĂȚESCU

POVEȘTEA
UNOR ACTE MICI

73 Concert la radio
S. CÂLȚIA

74 Istorie pentru
oameni de afaceri
și diplomați

M. KARGALOVA

EVENIMENT

76 Aerul
„evropenesec”
al Capitalei

R. CARAMELEA

90 De la Râm
ne tragem

*Accademia di Romania
– 80 ani*

C. PĂUNESCU

92 Sticlarii Veneției
la București

M. ZACAGNINI

93 Mediașul
respiră istorie

C. SENCOVICI

77 Afganistan
înainte de Kandahar

Rivalități anglo-ruse

A. CĂPUȘAN

82 Dobrescu
și Donescu,
doi primari târnăcop

I. ZĂNESCU,
C. ENE

84 Clopôtul
care anunță anul

*Templul Juesheng
din China*

A.E. BUDURA

HOOVER
INSTITUTION

86 Maniu
și libertățile națiunii

L. COSOVANU

RUBRICI

60 Pentru biblioteca
dumneavoastră

72; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

FAMILIA EUROPEANĂ

Acest roi de popoare occidentale care și-a luat zborul în istorie de pe ruinele lumii antice s-a caracterizat tot timpul printr-o dualitate în modul de viață. Iată, de fapt, ce s-a întâmplat: în timp ce fiecare își făurea propriul spirit, în același ritm, se crea, între ele și dincolo de ele, un repertoriu comun de idei, de maniere, de elanuri. Mai mult decât atât. Acest destin, care le făcea progresiv omogene și totodată progresiv diferite, trebuie înțeles ca un fel de superlativ al paradoxului. Deoarece la aceste popoare omogenitatea n-a fost străină de diversitate, ci, dimpotrivă: fiecare nou principiu de uniformizare fertiliza diversificarea. Ideea creștină generează bisericile naționale; amintirea *Imperium*-ului roman inspiră diversele forme de stat; „renașterea literelor” din secolul al XV-lea declanșează dezvoltarea literaturilor divergente; știința și principiul unitar al omului văzut ca „rațiune pură” creează diferitele stiluri intelectuale care modelează diferențiat până și abstracțiile supreme ale operei matematice. În fine, culmea este că până și ideea extravagantă a secolului al XVIII-lea, potrivit căreia toate popoarele trebuie să aibă o constituție identică, a produs efectul de a trezi romantic conștiința diferențiată a naționalităților, echivalent cu a-l îndemna pe fiecare să-și urmeze propria vocație.

Iată de ce, pentru aceste popoare denumite europene, a trăi a însemnat întotdeauna – mai ales începând cu secolul al XI-lea, cu Otto al III-lea – a te mișca și a acționa într-un spațiu comun, într-o ambianță comună. Adică, pentru fiecare popor, a trăi înseamnă a conviețui cu celelalte popoare. Această conviețuire la grămadă luea în account aspect pașnic, fie o formă combativă. Războaiele intereuropene au arătat mai mereu un stil ciudat, care le face să semene foarte bine cu certurile familiale. Ele evită

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

anihilarea dușmanului și sunt mai degrabă înfruntări, lupte de emulație, asemenea hârjoanelor dintre flăcăi sau aidoma certurilor dintre urmași pentru împărțirea unei moșteniri de familie. Cu mici deosebiri, toți urmăresc același scop. *Eadem sed aliter*. După cum spunea Carol Quintul despre Francisc I: „Vărul meu și cu mine suntem întru totul de acord: amândoi vrem Milano!”

Important nu este că acestui spațiu comun – în care toate popoarele din Occident se socoteau la ele acasă – îi corespunde un spațiu fizic, pe care geografia îl denu-

mește „Europa”. Spațiul istoric la care mă refer se măsoară după raza de coexistență efectivă și durabilă. Este un spațiu social. Or, coexistență și societate sunt termeni echipolenți. Societatea este ceea ce se produce automat prin simplul fapt al conviețuirii, care secretă inevitabil din ea însăși obiceiuri, datini, limbă, drept, putere publică. Una dintre cele mai grave erori comise de gândirea „modernă” – ale cărei urmări le mai suferim încă – a fost confundarea societății cu asocierea, care sunt aproape contrare. O societate nu se constituie pe baza acordului unor voințe. Dimpotrivă, orice acord între voințe presupune existența unei societăți, a unor oameni care conviețuiesc, iar acordul nu poate consta decât în precizarea uneia sau alteia dintre formele acestei conviețuirii, ale acestei societăți pre-existente[...]

Voiam să insinuez că popoarele europene formează de multă vreme o societate, o colectivitate, în același sens pe care îl au aceste cuvinte aplicate la fiecare din națiunile care o constituie. Această societate prezintă toate atributele cuvenite: există obiceiuri europene, datini europene, o opinie publică europeană, drept european, putere publică europeană.

(*Revolta maselor*, Editura Humanitas, 1994)

Buna Vestire, una dintre sărbătorile cu dată fixă, când se aprind focuri

Despre noul născut se spune că „vede lumina zilei“ pentru prima oară. Cel decedat nu mai vede lumina. În ritualurile legate de botez (naștere), cununie și înmormântare, lumina este prezentă sub forma lumânării și a candeliei, amândouă produse din esențe vegetale. Judecând rețeaua aceasta de sensuri, se poate spune că

pentru purtătorii culturii tradiționale românești, creația este lumină. În celelalte limbi romanice, pentru sensurile amintite, s-a folosit latinescul *mundus*.

Dacă lumea a fost creată în șase zile, lumina, numită zi, a fost creată imediat după ce pământul care era „netocmit și gol“ a fost zămislit. Aceasta este esența luminii. Soarele, purtătorul luminii, este făcut abia în cea de a patra zi. Luminătorii – soarele, luna, stelele – ca și marea – vor dispărea după Apocalipsă, pentru că Dumnezeu va lumina lumea.

Pentru înțelegerea sistemului de ritualuri, practici și credințe prin care se exprimă relația specifică dintre om și divinitate, în cultura românească, semnificația luminii este un punct crucial, de referință. Pornim de la premisa că trăitorii acestei culturi profunde erau familiarizați cu toate sensurile și valorile amintite, cele de care omul modern s-a îndepărtat.

Canale de comunicare cu Dumnezeu

Lumina, ca reprezentare complexă a *puterii divine* și ca *prezență a ei*, dar și ca instrument de *comunicare* a omului cu Dumnezeu, are ca forme de expresie materială: *focul (rugul)* din materie vegetală, *lumânarea* și *candela*. În

relația lor cu Dumnezeu, creștinii se numesc „fii ai luminii“, Iisus este „lumina lumii“, iar botezul este „iluminare“. Sf. Ioan Botezătorul, a cărui personalitate este comemorată sau celebrată în calendarul românesc de mai multe ori, este numit „luminător“. Sărbătorile respective delimitează secvențe calendaristice de trecere în procesul mântuirii – Ajunul Bobotezei, 5 ianuarie,

ficiază și Alexie, „omul lui Dumnezeu“, a cărui viață exemplară (a murit în anul 427) l-a îndreptăți să își asume un rol de mare răspundere: să „închidă pământul“ la data de 14 septembrie, când „se înalță Sf. Cruce“, întreaga creație fiind pusă sub protecția semnelor mântuitor, și să-l deschidă pe 17 martie, cu o săptămână înaintea Bunei Vestiri, pentru ca aceeași lume să se pregătească pentru miracolul „imaculatei concepții“.

Toate sărbătorile amintite, cărora li se adaugă cele din intervalul dintre Lăsata secului pentru postul Paștelui și Înviere, sunt marcate de prezența focurilor (rugurilor) rituale, aprinse în diferite momente ale zilei sau nopții (după apusul soarelui începe ziua liturgică), cele mai multe având funcția de canale de comunicare des-

Venirea cu pomeni la cimitir și aprinderea focului dimineata, de „Paștele blajinilor“; comuna Gropeni, jud. Brăila. Fotografia provine din arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu“ (nr. 56071)

Dragobetele, 24 februarie (Aflarea capului sfântului), Sânzienele, 24 iunie (Nașterea sfântului), și Tăierea capului sfântului, 29 august. Acești denumiri o poartă apostolii și unii martiri – sfinții Gheorghe, Dimitrie, cei 40 de mucenici din Sevastia – în preajma cărora lumina apare ca o energie prin care se identifică existențele excepționale, se împlinesc miracole și se exercită autoritatea protectoare asupra lumii, oamenilor, animalelor.

De o cinstită specială în calendarul românesc bene-

chise între lumea creată și Dumnezeu, după modelul focurilor pentru jertfe descrise în Vechiul Testament. Dar între aceste focuri și cele prezentate în Legea Veche este o deosebire de esență, dată de înlocuirea sacrificiului de carne și sânge, care se consuma în focul jertfelnicului, prin cel vegetal. Această schimbare stă sub semnul sacrificiului Hristic, ultimul și cel mai dramatic, cunoscut astăzi omului prin taina euharistică. Crucea pe care s-a răstignit Iisus, esență a pomului vieții

din Paradis, substanță vegetală, prin excelență, are rol de mediere în procesul mântuirii.

Aici și acum vom prezenta numai sensurile și natura focului (rugului) aprins în numeroase momente din calendarul tradițional românesc.

Practici rituale privind aprinderea focurilor (rugurilor) pentru purificare, protecție sau asigurarea fertilității sunt cunoscute în aproape toate tipurile de culturi, legate de timpul echinocțiilor sau solstițiilor. Adesea ele au fost asociate unor rămășițe conservate, nu se știe cum, din riturile de incinerare precreștine, rituri abolite definitiv în tradiția răsăriteană. Studiul relațiilor posibile între obiceiurile, sensurile, semnificațiile paleo-creștine ale aprinderii focurilor la celebrarea sărbătorilor însemnate, informațiile și tradițiile veterotestamentare privind legitimitatea și rolul rugurilor și practicile cunoscute în comunități creștine moderne, cum este cea românească, nu a fost abordat de specialiști decât conjunctural.

Imagina energiei divine

Un argument evident pe care ne sprijinim pentru a susține că la români obiceiul aprinderii focurilor rituale nu se asociază cu datele solstițiilor sau echinocțiilor, ci cu

sensuri mult mai adânci, determinate de o gândire teologică coerentă, structurată după calendarul marilor sărbători creștine, este numărul rugurilor aprinse într-un an și datele când se practică obiceiul.

Fiind asociate marilor sărbători creștine, care au date fixe sau mobile, și rugurile sunt aprinse la date fixe sau variabile. La date fixe se aprind focurile din Ajunul Anului

Foc aprins în curte pentru sufletele răposaților și „pâinea uităților”; Câmpofeni, jud. Gorj (nr. 548)

Nou, al Bobotezei, Sf. Ion, ajunul Întâmpinării Domnului (Trifonul viilor), Măcinicii, Alexiile, Buna Vestire, Sf. Gheorghe, Sf. Ion de vară (Sânzienele), Sf. Dumitru. De Sf. Gheorghe se aprinde „focul viu”, focul curat, care, asemenea focului de pe jertfelnicul din Vechiul Testament, poate fi aprins prin acțiunea directă a lui Dumnezeu, care trimite din Rai trăsnetul pe rugul pregătit, sau prin strădania chinuitoare a omului care, folosind o tehnică de el știută, freacă două bețe până când iasca sau iarba dintre ele se aprinde.

Sărbătorile cu dată mobilă când se aprind ruguri sunt

fixate prin raportare la perioada prepascală, începând cu Lăsata secului, Sân-Toaderul, Floriile, focurile din Săptămâna Mare, cele speciale din Joia Mare, culminând cu focul din noaptea Învierii, în unele locuri și de cel de Înălțare. Dacă cele mai multe dintre ruguri au rolul de a transmite mesajul uman către divinitate, prin lumina flăcării și prin fum, focul din noaptea

Paștelui și cel din noaptea de Crăciun sunt purtătoarele directe ale imaginii energiei divine, iluminarea produsă de însăși prezența lui Dumnezeu în lume. Butucul numit Crăciun, care se aprindea individual, în vatra fiecărei case în noaptea de 24 sau în ziua de 25 decembrie, semnifica însuși trupul pruncului Iisus, dispersator al

luminii, Dumnezeu-lumină. Cel din noaptea de Paște, de care lua cunoștință întreaga comunitate reunită pentru celebrarea sărbătorii, se asociază miracolului luminii pascale de la Ierusalim, pe care tradiția ortodoxă o amintește adesea.

Modelul veterotestamentar despre care am amintit anterior ne învață că focul este unul dintre primele mijloace alese de divinitate pentru a comunica cu oamenii; instituirea legii sacrificiilor prin ardere pe altar se raportează la acea valență a focului de a fi instrument prin care divinitatea acționează în lume. Focul ca mesager

sau instrument prin care divinul își manifestă voința este plastic prezentat în Cartea Înțelepciunii lui Solomon (cap. 16): pe nelegiuții care au lepădat legea i-a mistuit para focului, arzând chiar și în apa care pe toate le stinge. Rugul aprins din care Domnul i-a vorbit lui Moise, stâlpul de foc și norul, îndrumători prin pustiu, sunt modele ale acestui tip de comunicare instituită între creator și creație. Focul, purtător al luminii, nu este divinitate, ci instrument creat și folosit de aceasta.

Sarcina sacerdotală - bărbaților

Multe dintre focuri, indiferent dacă au dată fixă sau mobilă, sunt acte rituale la împlinirea cărora trebuie să participe întreaga comunitate. Ele se alcătuiesc și se aprind în vatră în curțile caselor, în grădini, pe drumurile așezărilor, la marginile satelor, uneori pe înălțimi, la fântâni, în curțile bisericilor și în cimitire. Fiecare dintre aceste spații au funcții, caracteristici, atribute bine definite în sistemul culturii populare. Responsabilitatea pregătirii și aprinderii rugurilor revenea, îndeobște, bărbaților, pentru că lor le era încredințată sarcina sacerdotală.

În ultimele zeci de ani, când semnificațiile acestor acte rituale au ajuns din ce în ce mai puțin cunoscute, delimitarea sarcinilor ce

reveneau, diferențiat, bărbaților și femeilor a devenit mai puțin riguroasă. Focul aprins în preajma bisericii, în noaptea Învierii, era vegheat până dimineața de vârstnici, uneori asistați de tinere fete. Focul de la fântâni, din noaptea de Bobotează sau din ziua de Sf. Ion, semnifică iluminarea pe care o aduc epifania și contactul direct al apelor curgătoare cu trupul lui Iisus, care duc astfel sfințenia lui în lume, și la el participau toți membrii comunității.

Foc „de obște” în marginea cimitirului, la ora 5.30 dimineața; Salcia, jud. Dolj (nr. 103939)

Cel aprins la începutul lunii februarie, pentru arezanul sau gurbanul viilor, reunea bărbații la vie, unde numai ei tăiau coardele cu care se încingeau, consumau vin din anul precedent îngropat la rădăcina viei, jucau hora și sacrificau un berbec pe care îl preparau și îl consumau atunci. Focul aprins individual, în grădini, de Măcinici, este întocmit și supravegheat atât de bărbați, cât și de femei, peste el sar toți, pentru a se apăra de boli și insecte vătămătoare. Pentru Lăsata secului și strigarea peste sat, bărbații, mai ales tinerii, se pregăteau și aprindeau focurile.

Un singur foc era, tradițional, încredințat numai femeilor, cel din Joia Mare. Atunci rugurile se aprind individual, în curți, pentru ca sufletele răposaților să se încălzească, să se ospăteze din „pâinea uitaților” și să-și potolească setea cu apă sau vin, la mormintele familiei, în cimitir și la marginea acestuia. „focul de obște”, care trebuie să lumineze calea celor decedați și să-i pregătească pe toți să se reunească, alături de cei vii, din familie, în noaptea Învierii. Chiar și un gest ritual, care astăzi este un prilej de amuzament, săritul peste foc (trecerea prin foc), nu avea numai o funcție purificatoare, ci și una profundă, de rememorare a sacrificiului substituit.

Urmărind felul în care este structurat obiceiul aprinderii focurilor rituale, se observă că ele se grupează în jurul

celor două mari sărbători: Crăciunul și Paștele. Fiecăreia îi este rezervat un timp de pregătire pentru primirea sărbătorii, când focurile îl ajută pe om să comunice cu transcendentul și o noapte anume, cea a sărbătorii centrale, când focul amintește însăși energia divină. Cea de a treia mare sărbătoare, cea a Rusaliilor, nu este marcată de prezența focului purtător de lumină, pentru că ea însăși stă sub semnul limbilor de foc prin care Duhul Sfânt a coborât asupra apostolilor și, sub acest semn arzător, s-a întemeiat biserica. ■

COSTIN KIRIȚESCU LA BERLIN

Împreună cu părinții la Predeal (1941)

Într-una din zile, socrul meu dr. Gheorghe Constantinescu, directorul Editurii Sport-Turism, un mare iubitor de carte, a venit acasă cu un dosar voluminos. „Citește și tu cu atenție acest manuscris și să-mi spui părerea.“

Am citit. Erau vreo 800 de pagini reprezentând o selecție din cele peste 2 000, cât aveau însemnările memorialistice ale lui Constantin Kirițescu, pe care fiul său, Costin Kirițescu, le oferise spre publicare editurii. Redactorul căruia îi fusese încredințat manuscrisul, filolog de formație, mai puțin familiarizat cu problematica și epoca evocată, în mod sigur speriat de dimensiunile manuscrisului, redactase un scurt referat de respingere.

Au fost împrejurările în care l-am cunoscut pe academicianul Costin Kirițescu și am ajuns să colaborez cu domnia sa la pregătirea pentru tipar a volumului ce avea să apară în 1979, cu titlul *O viață, o lume, o epocă. Memorii*, semnat Constantin Kirițescu.

Dintre toți oamenii – mulți – pe care i-am cunoscut, profesorul Costin Kirițescu m-a impresionat într-un mod cu totul aparte. Era de o modestie liniștitoare, un om cu o cultură pe cât de temeinică, pe atât de vastă. Poliglot, iubitor de artă și lectură, mare pasionat de muzică, crea în jurul său o atmosferă de bine, de încredere, de siguranță. Pentru mine, profesorul Costin Kirițescu era întruchiparea clasicismului în cultura română de la îngemănarea veacurilor XIX și XX.

A fost și motivul pentru care i-am solicitat câteva însemnări memorialistice despre anii săi de studenție. Mi le-a oferit cu plăcere, spunându-mi însă zâmbind că se îndoiește că vor apărea în revistă. N-au apărut, dar recitindu-le, astăzi, după aproape un sfert de veac, am constatat cu plăcere că cele 10 pagini încredințate mie atunci aveau să capete dimensiunea a două capitole de aproape 100 de pagini în volumul pe care l-a publicat în 1992, sub titlul *Călător prin secolul XX*. Un bancher fără bani. A le încredința tiparului este un gest de prețuire, pe care Magazin istoric îl aduce memoriei savantului care ne-a spus adio la sfârșitul anului trecut.

Marian ȘTEFAN

Berlinezi privind cu îngrijorare Reichstag-ul în flăcări

Chamonix, 12 iulie 1912. Excursie cu părinții pe „Marea de gheață“

Am părăsit Bucureștii într-o zi însoțită de septembrie [1930], lăsând pe peronul Gării de Nord, pentru o despărțire de lungă durată, micul grup de rude și prieteni dominat de statura tatei și învăluit prea repede de aburul pufăit al locomotivei.

În vagonul în care mă aflam am găsit și alți tineri care, ca și mine, plecau la început de toamnă pe meleaguri străine pentru a-și desăvârși studiile. Cei mai mulți erau politehnicieni, studenți ai bine cunoscutei Politehnici din Charlottenburg. Își petrecuseră vacanța mare în țară și acum se întorceau pentru începutul noului semestru.

Oameni cu experiență, unii dintre ei în preajma diplomei de absolvire, noii mei cunoscuți mă priveau pe mine, bobocul, cu un aer care ar fi putut să fie de superioritate și de zeflemea. Dar nu, era un aer de bonomie, de ocrotire paternă, ca și când privindu-mă, se vedeau pe ei, așa cum erau cu câțiva ani în urmă, când luau pentru întâia oară drumul necunoscutului. Trebuie să

recunosc că grupul cu care am călătorit mi-a înlesnit primii pași pe pământ străin, chiar dacă, sub îndrumarea lui, acești pași m-au purtat la început cam alături de ținta fixată de acasă.

Trenul urma ruta Cernăuți-Lwow-Breslau și ajungea în după amiaza zilei următoare la Berlin. După noaptea nedormită pe traseul polonez, dimineața te îmbia să te freci la ochi și să urmărești de la fereastra vagonului un peisaj plat, dar nu plicticos, presărat cu petele întunecate ale unor păduri în care copacii, drepti ca soldații, parcă erau inventariați și catalogați bucată cu bucată, creangă cu creangă, cu orașe și orașele pe care trenul nu le ocolea, ci le străbătea drept prin mijloc, suit pe un viaduct larg, întretăiat de halele de metal și sticlă ale gărilor.

De la înălțimea viaductului puteai privi un spectacol captivant, un fel de secțiune transversală prin viața de toate zilele a unei așezări urbane: străzi și bulevarde croite cu echerul; vile ale protipendadei

înconjurate de grădini, alter-nând cu cazărmi cenușii de locuit; parcuri și fabrici fumegânde, încinse cu terenuri pline de materiale perfect stivuite; curți de școală unde copii blonzi se zbeuguiu sub privirile atente ale educatorilor; stadioane, terenuri de sport, cursuri de apă cu debarcadere multicolore.

La capătul acestui drum, Berlinul se anunța cu cartierele lui periferice de mare metropolă, cu arterele lui animate, cu monumentele înnegrite, cu turnurile și cupolele centrului, cu lacurile și pescărușii, cu canalele, stăvilarele și șlepurile care păreau desprinse dintr-o altă lume și transplantate nefiresc aici.

Prima noapte, petrecută într-unul din hotelurile de mână a treia de lângă Gara Charlottenburg unde coborăsem, a fost chinuitoare. Oboseala drumului, în loc să mă ajute la somn, îmi crease dimpotrivă o luciditate sticloasă, pe care n-a fost chip s-o birui decât spre dimineață. Totul mi se părea ostil: pereții coșcoviți, draperiile grele și afumate, așternutul uzat, muzica de la parter, care urca până la etajul nostru împreună cu râsetele zgomotoase ale convivorilor și mirosurile grele ale bucătăriei.

A doua zi, la lumină și la aer, starea mea de spirit s-a mai schimbat și, împreună cu colegii de drum, am pornit în căutarea unei pensiuni. În Charlottenburg, cartierul berlinez în care ne aflam, pe străzile care dădeau în marea arteră Kurfürstendamm, asemenea pensiuni studențești abundau. Confortul era relativ, curățenia la fel, însă aveau

avantaje: erau ieftine și centrale, iar autobuzele, metroul, tramvaiele și calea ferată orășenească („Stadtbahn“) te transportau oriunde te duceau treburile în marele oraș. Ne-am ales o pensiune, ne-am desfăcut bagajele și am petrecut primele zile de acomodare împreună.

Obişnuit cu un anumit regim de viață și de muncă, am rămas stupefiat când am constatat cu ce fel de program trebuia să se obișnuiască un student român proaspăt sosit la Berlin. Scularea dimineața se amâna tot mai mult, sub pretextul băii ocupate, astfel încât ora 9 ajunsese să fie considerată foarte matinală. Urma un mic dejun ultra improvizat, o flănare pe bulevarde, o masă ieftină la unul din localurile rețelei de bufete „Aschinger“ (unde chiflele erau gratuite), un film, iar seara o vizită la unul din localurile de pe Kurfürstendamm și îndeosebi la magneticul „Himmel und Hölle“ (Cerul și iadul), cerul fiind la parter și mai ieftin, iar iadul, bineînțeles, la subsol, unde prețurile erau adecvate atracțiilor, chipurile diavolești, prezentate unui public cosmopolit de gură-cască.

Am fost asigurat că această viață de boem nu va dura, că ea nu face decât să ne introducă în viața serioasă de studiu de mai târziu. N-am putut verifica afirmația, deoarece într-o dimineață, pe când toți dormeam, mi-am făcut bagajul și m-am mutat singur la capătul opus al Berlinului.

De atunci, am schimbat premeditat de câteva ori gazdele și cartierele. Am putut astfel să-mi dau seama de

modul în care trăiau și gândeau berlinezii din diferite păături sociale și proveniențe: o văduvă de război, un intelectual evreu, un muncitor de la uzina de locomotive Borsig din Tegel, o suburbie a Berlinului, proprietarul unui club de bridge fashionable [la modă] din cartierul de Vest...

Seara, când valurile agitate ale zilei se potoleau pentru toată lumea, sub abajurul lămpii din sufragerie stam la taifas cu gazdele mele. Mă obișnuisem să notez unele crâmpie din conversație care sintetizau o întreagă concepție sau atitudine în fața vieții. Văduva de război: „Sper că nu voi muri înainte de a apuca vremea revanșei“. Intelectualul: „Dacă m-ai întreba, n-aș ști să vă spun ce sunt mai întâi, german sau evreu“. Muncitorul: „La Borsig au mai fost concediați 500 de oameni“. Numai cu proprietarul clubului de bridge nu puteam sta de vorbă seara: ziua lui de lucru începea când se termina a mea. În puținele ocazii în care mă întâlneam cu

el, îmi servea următorul concentrat de filosofie a existenței umane: „Nu poți reuși în viață decât dacă ai relații. Nu poți avea relații decât dacă vii la club“.

Din primele zile ale izolării mele de prietenii români m-am prezentat la Universitatea „Friedrich-Wilhelm“ de pe Unter den Linden. Clădirea istorică și poziția ei pe cel mai reprezentativ bulevard al Berlinului nu puteau să nu seducă pe un străin. În fața se deschidea piața dreptunghiulară înconjurată de adevărate bijuterii arhitectonice: Opera, Palatul Kronprinzului, Biserica Sf. Hedviga. Universitatea era flancată de Zeughaus, Muzeul armatei, și de biblioteca Prusiei: două puncte simbolice de referință ale puterii vechii Germanii. Un pod despărțea ansamblul Universității de marea piață a Schloss-ului, în care întunecatul palat imperial, Domul și o serie de muzee erau martore mute ale manifestațiilor politice care se organizau cu predilecție aici. Unter den Linden pornea din piața

Filarmonica din Berlin

Wehrmacht-ul își reface forțele

Schloss-ului spre Vest, pentru a se opri, la capătul opus, în Pariser Platz, în fața măreței Porți a Brandenburgului, închinată de cvadriga de bronz, pe care intemperiiile o patinaseră într-un verde plăcut.

Câte nu văzuse în trecerea secolelor – scriam emoționat în, probabil, primul meu articol trimis în țară – acest bulevard! Marii electori de Brandenburg îi dăruiseră primii tei; regii Prusiei și bogătașii clădiseră palatele de pe cele două părți; pe sub tei trecuseră cortegiile de încoronare ale regilor și împăraților, cortegiile lor mortuare; sub tei, parăzile și soldații întorși din războaie, caleștile potențailor zilei, promenadele, întâlnirile. Napoleon a poposit aici, luând cu el ca amintire fecioara de bronz de pe Brandenburger Tor, pentru ca în 1817, aceeași

fecioară, credincioasă locului, să se întoarcă și să-și reia conducerea prin timp a cvadrigei. Bulevardul cu tei a primit îmbrăcat în stindarde pe Bismarck, a asistat la ascensiunea militarismului prusian, la culmea lui, când nota predominantă a străzii o constituiau ofițerii și soldații Kaiserului. Bulevardul a apucat și vremea în care – cine ar fi crezut? – Ber-

linul a devenit un oraș al civililor. Tei îmbătrâniți au privit în cele din urmă catastrofa războiului, fuga ultimului Kaiser, drama revoluției. „Atunci – scriam în articol – mitralierele suite pe Brandenburger Tor au dat bulevardului flori de moarte, înproșcând cu gloanțe oamenii, zidurile, trunchiurile copacilor. Dar freamătul tragic al teilor nu l-a auzit nimeni: toți strigau”.

Cum era să-mi închipui atunci prin câte încercări va mai trece Unter den Linden în anii care vor urma, când un anume Adolf Hitler va porni de aici cea mai sângeroasă aventură a istoriei și tot aici va pieri în mijlocul ruinelor și al teilor pârjoliți?

Odată formalitățile de înscriere la Universitate și examenele de admitere în-

cheiate, am devenit un frecventator asiduu al cursurilor. Îmi plăcuse sistemul libertății de alegere a cursurilor și profesorilor; la început m-am înscris la întâmplare, pentru ca în semestrelle următoare să o fac în cunoștință de cauză. Au existat însă și aspecte pe care nu le apleam. Mi-au displicut, de exemplu, formele de manifestare anonimă a studenților care, atunci când le plăcea o prelegere, tropăiau din picioare, iar când nu le plăcea, fâșăiau prin frecarea tălpilor de aceeași podea îndurătoare. Bietul profesor, întrerupt de o asemenea fâșăială, nici nu-și dădea seama ce o determinase, încerca să continue, fâșăiala se dubla în intensitate, profesorul trebuia să-și strângă foile și să plece, întovărășit de același zgomot enervant, ajuns la paroxism.

Mă înscrisesem la cursurile tuturor celor trei profesori de economie politică: Sombart, Schumacher, Prion. Pentru fiecare, studenții aveau câte o recomandare: „Sombart muss man lesen“ (pe Sombart trebuie să-l citești); „Schumacher muss man hören“ (pe Schumacher trebuie să-l audiezi); „Prion muss man sehen“ (pe Prion trebuie să-l privești). Recomandările aveau un strop de adevăr: marele Sombart ținea lecții cam plicticoase, însă avea un condei renumit. Schumacher era excelent la catedră, dar scrisese foarte puțin. A devenit între timp profesorul și îndrumătorul meu la doctorat; mai am și azi în fața ochilor tabloul semi-

narului de doctorat pe care îl conducea. Era o încântare să-l asculte. Cât despre frumosul Prion...

Cele relatate se întâmplau în 1930-1931. Germania se afla, după o expresie a timpului, sub umbra svasticii. Guvernul de centru al cancelarului Brüning, venit la putere în martie 1930, era al 19-lea cabinet perindat la cârma țării în cei 11 ani ai Republicii de la Weimar. Marea criză economică și ascensiunea naziștilor, pe fundalul nemulțumirilor generale și al incitării sentimentelor revanșarde, făcuse imposibil un alt fel de guvernare decât acela bazat pe starea de necesitate și pe decretate adecvate acestei stări („notverordnungen“). Partidul lui Brüning, în fața situației tot mai critice a țării, cocheta cu ideea năstrușnică a „scoaterii dințelului veninos al naziștilor“ prin atragerea lor la guvern. Această idee era, dacă nu sprijinită, în orice caz tolerată de puterile occidentale, a căror atitudine nehotărâtă putea să lase să se înțeleagă că Hitler, odată ce i s-ar fi oferit participarea la conducerea statului, și-ar fi schimbat concepțiile politice.

Până una alta, semnele crizei economice deveneau tot mai amenințătoare. Oameni erau concediați, întreprinderi se închideau. Bănci cu veche reputație dădeau faliment. Anunțuri cu „Total Ausverkauf“ (lichidare totală) apăreau în toate cartierelor, lipite pe vitrinele magazinelor. Am văzut personal grupuri de oameni care, ca să nu șomeze, erau angajați de primărie

pentru desfundarea unor pavaje impecabile și refacerea lor, numai pentru a li se găsi ceva de lucru. Unii dintre acești angajați se prezentau la noul lor „serviciu“ așa cum erau obișnuiți, cu cămașă albă, guler scrobît și pălărie tare.

În anii următori, criza a luat proporții catastrofale. Republica de la Weimar se dovedea incapabilă să facă față dezechilibrului economic și social. Criza economică se transformase în criză politică.

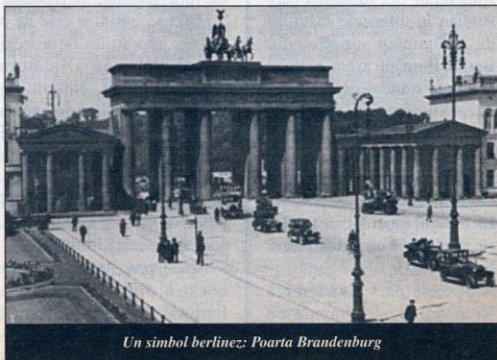
Strada era imaginea acestei crize. Ea era stăpânită când de brigăzile hitleriste S.A. („Sturm-Abteilung“), când de muncitorii comuniști („Rote Front“). Uneori apăreau și organizațiile militarizate ale social-democraților („Reichsbanner“), chipurile pentru a face ordine; ele erau victimele ușoare când ale unora, când ale altora.

Manifestațiile din piața Schloss-ului, în coasta Universității, se succedau la intervale tot mai scurte. Ele erau de obicei organizate de prin-

cipalele forțe politice care se înfruntau pentru cucerirea puterii: Partidul Comunist din Germania (K.P.D.) și Partidul Național-Socialist (N.S.D.A.P. – National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Poliția călare intervenea pentru a împiedica grupurile de manifestanți să se scurgă, la încheierea manifestațiilor, pe Unter den Linden spre Wilhelmstrasse, sediul guvernului. Am asistat de la ferestrele Universității sau de pe trotuar la scene de cruzime dezlănțuită, în care cete de manifestanți în cămăși brune se repezeau la polițiștii călare, spintecând burțile cailor și tăbărând pe polițiștii care se prăbuseau cu cal cu tot.

Luptele de stradă erau la ordinea zilei. Un bilanț din 1931 al poliției arăta că numai în acel an muriseră 182 de oameni și fuseseră răniți peste 15.000 în aceste lupte. Circa cinci milioane de germani erau organizați într-un fel sau altul pentru războiul civil sau pentru împiedicarea acestui război.

Atunci când, în mai 1932, Hindenburg a demis guvernul

Un simbol berlinez: Poarta Brandenburg

Brüning și a încredințat puterea mai întâi lui Franz von Papen și apoi generalului von Schleicher, se putea intui că Republica de la Weimar, democrația germană, erau condamnate la moarte. La 30 ianuarie 1933 Hindenburg cerea lui Adolf Hitler să formeze guvernul. Sentința de condamnare fusese executată.

Atmosfera din Universitate a reflectat în tot acest timp atmosfera dramatică din oraș, din întreaga Germanie. În băncile amfiteatrelor au apărut tot mai des cămăși brune cu banderola cu svastică pe mânecă. Studenții comuniști salutau cu pumnul strâns, replicând cu „Rot Front” salutului „Heil Hitler” al naziștilor. Încăierările în săli, pe scări, chiar la cursuri erau la ordinea zilei. Cât de idilice apăreau vremurile când mă plectiseam tropăiturile sau fășăiturile inocente ale unor studenți care nu se clineau de la locurile lor!

Atmosfera tulbure dintre zidurile Universității s-a extins și asupra studenților din România care studiau în diferitele instituții de învățământ superior din Berlin. Românii aveau o veche asociație studențească, Societatea Academică Română, în rândurile căreia se aflaseră de-a lungul vremii multe din figurile de seamă ale științei și culturii naționale. Alături de ea, existau asociații ale sașilor și șvabilor, ale bucovinenilor și basarabenilor.

Societatea Academică Română nu se compara cu societățile studențești germane, care aveau tradiții rigide

și comportări moștenite din Evul Mediu. Ședințele societății nu erau conduse după reguli sacrosancte; ele aveau caracterul unor întâlniri colegiale, în care oameni veniți din aceeași țară se întruneau în jurul unei mese pentru a schimba impresii, a-și comunica știri, a menține un contact firesc în mijlocul unei lumi care nu era a lor și care mai devreme sau mai târziu, avea să devină o amintire de tinerete.

Iată însă că „umbra svasticii” începuse să se așternă și peste studenții din România. Pornind de la reminiscențe cuziste și legionare, găsind în atmosfera de criză de la începutul anilor '30 și în ascensiunea hitlerismului un teren propice de dezvoltare, procesul fascizării cuprinsese și organizațiile noastre studențești.

În fața acestei evoluții menite să dezbinе și nu să unească, câțiva dintre noi n-am putut rămâne impasibili. Ideea că o parte din tineretul studios venit din România s-a apucat să se adape nu numai la izvoarele științei, dar și la cele ale hitlerismului, ne repugna. Trebuia să găsim o cale de a strânge rândurile, de a trezi conștiințele, de a înlătura umbra svasticii. Ne-am dat seama că această cale nu putea fi alta decât înființarea unei noi societăți studențești care, în mijlocul unei încheștări istorice uriașe, să țină sus drapelul țării. Nu puteam intitula noua societate decât „România”.

Ne-am prezentat la misiunea noastră diplomatică de la Berlin și am expus programul nostru celui care reprezenta țara, Gheorghe Gh. Tașcă, și

care întâmplător era și profesor. Ne-a înțeles și ne-a încurajat.

Am precizat obiectivele societății, am început opera de propagandă, am cerut să fim recunoscuți și admiși în Asociația internațională a studenților studențești din Germania ca reprezentanți ai studențimii române, ceea ce am obținut.

Desprinderea noastră din Societatea Academică Română a fost interpretată drept o încercare de spargere a unității studenților români din Germania și drept un act ostil orientării generale din vremea aceea a tineretului. Prima acuzație era gratuită: nu puteam sparge ceea ce nu exista; noi voiam, dimpotrivă, să realizăm, unitatea studenților români, zăgăzuind fascizarea lor. A doua acuzație era reală: voiam, într-adevăr, să luptăm împotriva alunecării tineretului studențesc român spre ideologia celui de al treilea Reich.

Într-o scrisoare datată 20 aprilie 1932 și adresată președintelui societății „România”, ministrul plenipotențiar al țării la Berlin, arăta, la încheierea misiunii sale, într-un limbaj diplomatic care îl împiedica să pună punctul pe i, că a găsit în conducerea și membrii acestei societăți „cea mai desăvârșită înțelegere a grelei probleme ce ni se punea înaintea”, urându-ne să continuăm o operă „așa de utilă”.

Cu cât ascensiunea hitlerismului era mai evidentă, cu atât situația noastră, a celor de la „România”, în inima hitlerismului, era mai dificilă. Dar nu am cedat cu nimic în fața

No. 1571/P.T.1.

P 15

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI.
BERLIN
20 Aprilie 1932D-sale Domnului Costin Kirițescu
Președintele societății „România“

Domnule Președinte,

Misiunea încredințată mie, în capitala Germaniei, fiind îndeplinită, am cerut Majestății Sale Regelui și Guvernului grația de a-mi primi demisiunea pentru a putea relua ocupațiunile mele universitare.

În cei doi ani cât am stat la Berlin, nu am putut uita rolul meu de diriguitor al sufletului tinereții universitare și am cerut sprijinul studenților români aflați în Germania pentru a realiza o vie și veche dorință a mea: *Închegarea tuturor asociațiunilor de studenți români din Germania, fără deosebire de culoarea politică, origină etnică sau de confesiune, într-o singură organizație.*

Cu societăți studențești împărțite după principii sociale, origină etnică ori confesiune, țara noastră nu se prezenta străinătății în adevărata ei înfățișare.

Pe de altă parte, studenții destinați a forma pătura-conducătoare de mâine a țării, trăind în asociațiuni deosebite, adeseori rivale, nu aveau ocaziunea să se cunoască, să se aprecieze reciproc și să stabilească între dânsii acele legături de prietenie desinteresată, cari durează o viață întreagă. Întorși în țară, în loc de a-și uni forțele pentru înălțarea țării, și le risipesc în lupte sterile.

Am găsit la Dv., Domnule Președinte, și la Domnii studenți din asociațiunea Dv. cea mai desăvârșită înțelegere a greile probleme ce ni se punea înainte.

Mi-ați dat cu toții un sprijin prețios, în realizarea acestei idei.

În momentul plecării mele, țin să vă mulțumesc, atât Dv., Domnule Președinte, cât și tuturor studenților din asociația Dv., pentru felul cum ați știut să lăsați la o parte toate prejudecățile cari întunecă rațiunea, pasiunile ce divid și ura care dărâmă, — pentru a fi animați numai de entuziasmul tineresc care încălzește și de dogoarea care stă la temelia oricărei înfăptuiri.

În credința că veți continua opera așa de utilă și țării noastre și fiecăruia dintre Dv. în parte, — Vă rog, Domnule Președinte, să transmiteți Domnilor studenți din societatea Dv. salutările mele și văările mele [de] cele mai vii de succes.

Gh. Tașcă

uzurii morale a pozițiilor noastre într-o țară care, în mod vizibil, se pregătea să arunce omenirea în prăpastie.

Instaurarea regimului hitlerist la 30 ianuarie 1933 a constituit semnalul apariției unor fenomene ieșite din comun, care defineau profilul acestui regim. Din goana Stadtbahn-ului care mă ducea ca de obicei la Universitate, am văzut într-o dimineață cupola arzândă a Reichstag-ului. În spatele Universității, pe Do-rotheenstrasse, am privit incendiarea maldărelor de cărți scoase din biblioteci și aruncate pe caldarâm. Pe vitrinele unor magazine am văzut

apărând inscripții vopsite sau afișe: „Jüdisches Geschäft“ (magazin evreiesc) și „Juda verrecke“ (Iuda să crape).

Profesorul meu m-a chemat într-o după-amiază să mă prevină că, fiind considerat nesigur politicește, va fi probabil scos din Universitate, astfel încât va trebui să caut un alt îndrumător. Din fericire, a fost numai pensionat, cu dreptul de a continua îndrumarea doctoranzilor pe care îi avea. De la o zi la alta, cursurile universitare au început să fie împănate cu lozinci hitleriste, cu pseudoteorii la modă.

Evenimentele politice mar-cau însă implacabila ascen-

siune a fascismului în Germania. Știrile venite din țară erau și ele tot mai îngrijorătoare, făcându-ne să înțelegem frământările legate de activitatea teroristă în creștere a emulilor hitlerismului. „România“, citadela noastră de la Berlin, rezista cu greu asaltului pe care îl suferea din ambele flancuri, dar rezista.

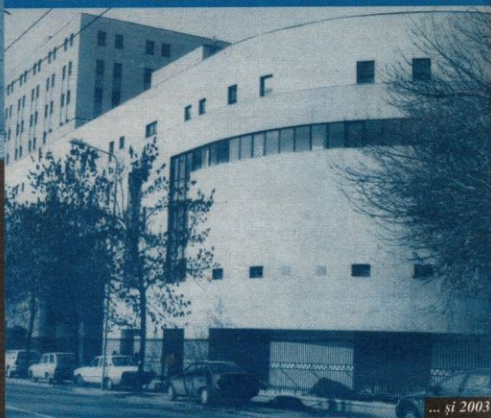
După obținerea titlului de doctor, mi-am luat rămas bun de la colegii și prietenii din societate, urându-ne să ne întâlnim în alte condiții decât cele în care avea loc despărțirea noastră. Aceasta se întâmpla în mai 1934. Ce a urmat se știe... ■

Biblioteca: 1938...

• Episcopul Buzăului – primul donator • Colecțiile lui D.A. Sturdza • De la Universitate la Academie • Hasdeu semnează în registrul cititorilor • În loc de Bibliotecă, Institut de Matematică • Banca Națională a României – ctitor al noii zidiri

ACADEMICIAN GABRIEL ȘTREMPEL: BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE ÎN MILENIUL TREI

... și 2003

Nu cred să fie cititor care frecventează Biblioteca Academiei Române și care să nu fi urmărit cu interes și curiozitate în ultimii ani cum, lângă aripa dinspre Bulevardul Dacia a vechiului sediu, s-a înălțat, zi de zi, un nou edificiu. Suplu, modern, cu o linie arhitectonică integrată clădirii alăturată, „veche” de aproape șapte decenii.

Începutul anului 2003 a adus cititorilor și o așteptată bucurie: accesul în noile săli de lectură ale Bibliotecii. Încă miroase a proaspăt vopsit, mesele de studiu mai păstrează scortșenia lucrurilor abia venite din fabrică, se mai instalează computere, câte o lampă fluorescentă își mai dă duhul, se mai aude de pe câte un culoar zgomot de cărucioare încărcate cu tipărituri, mai te încurci în programarea liftului computerizat și poposești la alt etaj.

L-am rugat pe domnul academician Gabriel Ștrempele, directorul Bibliotecii Academiei Române, vechi colaborator al revistei noastre, să facă o incursiune în trecutul așezământului și să ne contureze perspectivele evoluției sale.

– Domnule director, aici, între arborii ce mai amintesc de vechiul Codru al Vlăsiei, a funcționat dintotdeauna Biblioteca Academiei?

– Dacă este să vorbim despre localurile prin care a hălăduit Biblioteca Academiei până și-a găsit actualul lăcaș, trebuie să începem cu 1867. Atunci Biblioteca a luat ființă pe lângă Academia Română, care era adăpostită în sediul Universității, care își avea de-acum localul ei, unde funcționează și astăzi. Acolo,

în câteva încăperi, a fost găzduită și Biblioteca. Evident, a avut începuturi modeste. Colecțiile proveneau, mai ales, de la donatori. Printre primii a fost episcopul Buzăului, Dionisie Romano, ardelean. Șirul lor continuă cu marii donatori ai Academiei. Între aceștia, se cuvine amintit, îndeosebi, Dimitrie A. Sturdza, om politic, membru al Academiei și secretar general al acesteia timp de 34 de ani. A fost cel dintâi mare donator.

Nu numai donator, dar a pus și bazele unor colecții ale Bibliotecii noastre: cabinetul de

stampe, cabinetul de hărți și cabinetul numismatic. D.A. Sturdza a fost un mare numismat, avea o colecție superbă de monete și medalii. Avea colecții de documente istorice, de manuscrise vechi, adunate de înaintașii săi, dar și de el. Pe toate acestea le-a donat Bibliotecii. Este un caz fără precedent de om generos, care a înțeles rosturile Academiei Române și ale Bibliotecii sale. Astăzi se vorbește foarte puțin despre el.

– L-ați evocat în nr. 12/1992 și 1/1993 ale revistei noastre.

– Sunt prea puține pagini pentru personalitatea sa. Ar merita o autentică monografie, mai ales că vasta sa arhivă se află în colecțiile Bibliotecii.

Dar nu numai D.A. Sturdza a fost donator. Au mai fost și Ion Ghica, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Al. Odobescu.

Din aceste donații, din achiziții, din alte surse, Biblioteca a crescut de an. Universitatea nu mai avea unde să găzduiască colecții. Atunci, doi oameni cu mare simț patriotic, Theodor Rosetti, fratele Elenei și cumnat cu Al. I. Cuza, și marele savant Petre Poni au făcut diligențe pe lângă guvern și au

inaugurat în 1895. Se mai păstrează primul registru de cititori, în care semnează Hasdeu, Iorga, alte personalități ale vremii.

Acest sediu a funcționat până în 1929. Dar chiar după 1900 colecțiile s-au mărit și s-a pus problema creării unui local special pentru Bibliotecă. Au fost alocate sume pentru ridicarea unui depozit și a unei săli de lectură. A venit însă primul război mondial și banii acordați de guvern Bibliotecii au fost cheltuiți în scopuri militare.

După război s-a ridicat din nou problema unui sediu al Bibliotecii în acest areal de peste două hectare, obținut, cum am văzut, de Th. Rosetti și P. Poni pentru Academie.

– Nu era o pădure aici?

– În capătul dinspre Calea Griviței era o pădure. Se spunea că acolo veneau tâlharii și-și împărțeau prăzile.

În 1929 au fost date în funcțiune un depozit și o sală de lectură. Au fost ridicate de o mare personalitate a arhitecturii românești, Gheorghe Balș. A fost nu numai un bun profesionist, dar și un iscusit istoric al vechii noastre arhitecturi. Venea dintr-o veche familie boierească. A scris despre arhitectura moldovenească din secolele XVI, XVII, XVIII. Așa cum pentru Țara Românească, Ghika-Budești lăsase o serie de importante studii.

Localul din 1929 avea cinci etaje, cu parter și subsol, și o sală de lectură de vreo 30 de locuri. Colecțiile continuau să sporească an de an, în scurt timp și acest sediu devenind neîncăpător.

Ion Bianu, în 1934, cu un an înainte de a muri, a pus din nou problema unui local adecvat pentru Bibliotecă. Nu a mai apucat să vadă terminat acest edificiu conceput și executat după planurile arhitectului Duiliu Marcu.

Funcționarii bibliotecii în 1904

cumpărat în 1894 un teren, în Calea Victoriei. Aici au amenajat câteva săli pentru Bibliotecă.

Este terenul pe care se află sediul de acum al Academiei Române, din Calea Victoriei nr. 125, localul vechi, care adăpostește și Aula și în care a fost găzduită o vreme și Biblioteca.

– Clădirea de acum a Academiei a rămas nemodificată?

– A mai fost amenajată un pic, căci era vorba de două edificii, Casa Cesianu și Casa Zaleski, care au fost supuse unor restructurări arhitectonice.

Aici s-au adăpostit colecțiile Bibliotecii. S-a deschis o sală de lectură pentru imprimate, pentru manuscrise. Sala de lectură a fost

Catalogare informatizată

A intrat în folosință în anul 1938, când director era generalul Radu R. Rosetti. El fusese propus de Bianu ca urmaș al lui la conducerea rostrilor Bibliotecii.

Din amintirile pe care mi le-au evocat înaintașii mei, care l-au cunoscut direct, Radu R. Rosetti era un om de mare corectitudine, de mare promptitudine, de mare severitate. Un om care cunoștea foarte bine Occidentul. Fusese atașat militar la Londra și Paris. Văzuse și știa ce înseamnă un local curat. Era preocupat mai ales de curățenia instalațiilor sanitare. Era poreclit, chiar, de colaboratorii săi „generalul closet”.

Toate colecțiile Bibliotecii și-au găsit un adăpost ideal în acest nou local. Au fost construite și două săli de lectură, mari, încăpătoare pentru vremea respectivă. Una, așa-zisa sală nr. 1, bine cunoscută și frecven-

Depozit de cărți...

... și sală de lectură în clădirea Bibliotecii din 1938

tată până de curând de cititorii noștri. Alta, pentru cabinetul de manuscrise.

A venit al doilea război mondial. Parte din colecțiile prețioase (manuscrise, documente istorice, unele cărți rare, stampe) au fost dislocate și ținute la Câmpulung Muscel, în afara pericolului. Bombardamentele au afectat puțin Biblioteca, a fost doar un colț lezat.

După război, colecțiile s-au înapoiat intacte. Au mai trecut ani, ani răi pentru noi, dar totuși fondurile Bibliotecii s-au înmulțit. Din nou s-a impus necesitatea unui alt edificiu, mai ales a unui depozit. Ajunsesem să depozităm cărțile pe holuri sau chiar în grupurile sanitare.

Abia în 1964 s-a ridicat un alt depozit, construcție paralelă cu aceea din 1929. Cu același număr de etaje, cu același profil, unde au fost adăpostite numeroase colecții, în special periodice.

Anii trecând, iar s-a umplut Biblioteca. Creșterea de publicații a fost enormă, chiar în

acei ani ai întinericului, cum îi numim noi. Pentru Bibliotecă poate nu au fost chiar atât de întunecați. Cu un alt prilej vom zăbovi mai mult asupra acestui subiect.

N-au trecut nici zece ani și ne-am adresat conducerii țării pentru fonduri necesare ridicării unui al treilea depozit paralel. Ni s-au alocat niște bani și a fost preconizată construcția acestuia. Dar conducerea Academiei de atunci, în frunte cu regretatul Miron Nicolescu, mare matematician, a hotărât că era mai bine să ridice cu banii respectivi un sediu pentru Institutul de cercetări matematice. Noi am rămas să mai așteptăm.

– Lungă așteptarea?

– Până în 1990. Stând de vorbă atunci și văicărindu-mă lui Alexandru Bărlădeanu, președintele Senatului României, pe care îl cunoșteam de multă vreme, a plecat urechea la necazurile noastre. A pus problema unui nou sediu pentru Bibliotecă și a alocării prin Banca Națională a României a unei sume de trei miliarde și jumătate de lei. Dacă n-ar fi fost inflația rapidă, cu acea sumă s-ar fi putut construi noul sediu. Lucrurile s-au deteriorat, dar lucrările au început totuși.

Am avut și probleme grave cu unii dintre conducătorii Academiei de pe atunci, care au vrut să cedeze o parte din teren unei firme

Universitatea la sfârșitul secolului XIX

elvețiene care urma să ridice altceva aici, în defavoarea Bibliotecii. Ne-am bucurat de o mare înțelegere însă din partea fostului secretar al Academiei, N.N. Constantinescu, și vicepreședintelui, acad. Radu Grigorovici, care au făcut mare opoziție tendințelor de a ceda din teritoriul Academiei.

Și clădirea nouă s-a ridicat, etaj după etaj. Avem astfel în noua construcție zece etaje pentru conservarea colecțiilor de imprimate, alte patru pentru colecții speciale, pentru servicii etc.

S-a ajuns ca în anul 2000 să fie terminate și date în folosință primele depozite. Actualul președinte al Academiei, dl. Eugen Simion, are marele merit de a se fi implicat în urgentarea și finalizarea lucrărilor.

De asemenea, Banca Națională a României ne-a subvenționat an de an, în pofida dificultăților prin care trecea moneda națională. Guvernatorul B.N.R., prof. Mugur Isărescu, ales de curând membru corespondent al Academiei, om de carte, reputat economist, a avut mare înțelegere pentru noi și nu ne-a lăsat la mijlocul drumului.

Cu un an și jumătate în urmă, noul edificiu a fost finalizat și pus la dispoziția cititorilor.

- Ce le puteți oferi, acum, în 2003?

- Săli moderne, confortabile de studiu, pentru stampe, foto, hărți, microfilme ș.a. Acces rapid la informație, aflată în plin proces de automatizare și computerizare. O mai rapidă prelucrare a datelor. Condiții optime de conservare a colecțiilor.

Disponem de aparatură și tehnică performantă pentru informatizare. Avem chiar un sector special care se ocupă de aceasta. Am fost dotați de asemenea, cu un scanner performant - cu ajutorul căruia sunt facsimilate manuscrisele eminesciene și alte prețioase valori ale Bibliotecii.

În timp scurt se va realiza și procesarea tuturor fișierelor noastre bibliografice, permițând astfel folosirea lor computerizată și accesul prin Internet la informație. Suntem,

totodată, în legătură informatizată cu mari biblioteci ale lumii.

Desigur, aceste mutații în viața Bibliotecii noastre nu se pot face de la o zi la alta. Ele necesită timp, pregătire, specialiști, schimbarea mentalităților. Sunt modernizate și își desfășoară activitatea în condiții noi, excelente, cabinetele de stampe, numismatic, hărți, muzical, urmând ca operațiunile de informatizare să continue și în celelalte sectoare.

În noul complex, mai avem o sală de expoziții, precum și o Aulă pentru conferințe, simpozioane, alte reuniuni, folosită de Biblioteca, dar pusă și la dispoziția altor instituții științifice, de cultură și artă, care ne solicită.

- Cu edificiul de dinainte ce se va întâmpla?

- Vechile construcții sunt în curs de reamenajare și modernizare. Fosta sală de lectură va fi refăcută, iar aceasta pe care am pus-o acum la dispoziția cititorilor va fi pentru consultarea periodicelor. Sperăm ca în scurt timp să reintroducăm și aceste săli și depozite în circuitul firesc de folosință. Abia atunci vom putea considera că Biblioteca Academiei Române și-a desăvârșit reînnoirea.

- Vă mulțumim și vă dorim grabnică terminare a lucrărilor.

A consemnat Ioan LĂCUSTĂ

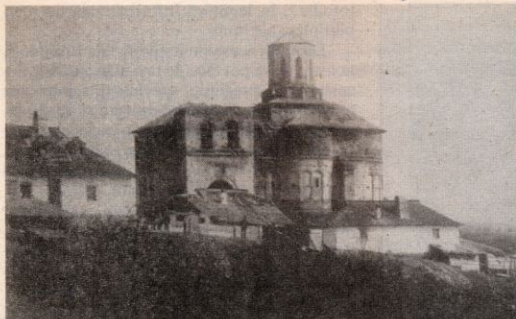
Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (021) 402.26.30, E-mail: comenzi@aia.ro

EDITURILE AII VĂ RECOMANDĂ

SĂRBĂTOAREA ȚAPULUI
Mario Vargas Llosa

Preț: 349 000 lei

O carte despre generalul dominican Trujillo y Molina (Țapul), în care ficțiunea și istoria recentă se împletesc în imagini de o violență aproape insuportabilă.

Ruinele bisericii Mirăuți, înainte de restaurarea ei de către istoricul austriac Karl Romstorfer, membru corespondent al Academiei Române, cel care a studiat vechea noastră arhitectură și îndeeșbi cetățile Moldovei

Printre orașele Evului Mediu românesc, Suceava s-a bucurat – vreme de cel puțin trei secole – de un bine-meritat prestigiu. A fost reședința principală a domniei Moldovei – ceea ce i-a asigurat un loc aparte în desfășurarea tuturor activităților majore ale statului de la răsărit de Carpați – și primul centru religios. Oraș de reședință a Mitropoliei Moldovei, încă de la finele secolului XIV, Suceava s-a bucurat și de renumele de a fi adăpostit câteva zeci de biserici (unele păstrate până

astăzi, altele – cele mai multe – dispărute fără urmă), a căror ctitorire a fost fie opera unor voievozi, fie a unor boieri sau negustori, fie, în sfârșit, a unor orașeni cu stare.

Desigur, nu toate lăcașurile de cult ale Sucevei au avut o faimă egală și, tocmai de aceea, amintirea lor s-a estompat treptat, uneori până la dispariția din memoria colectivă a târgoveților suceveni. Între cele al căror renume a dăinuit până astăzi se numără biserica cu hramul „St. Gheorghe”, mai bine cunoscută ca biserica „Mirăuți”. Dar, deși a jucat un rol covârșitor în viața Bisericii Moldovei, istoria acestui renumit lăcaș de cult ridică astăzi și cele mai numeroase probleme specialiștilor.

ÎN MIRĂUȚI EVDOCHIEI DE KIEV

MIRCEA D. MATEI

În Evul Mediu, biserica „Mirăuți” se afla la extremitatea nord-estică a orașului, pe un teren ușor în pantă, către pârâul Cacăina (hidronim deloc rușinos, întâlnit și în alte orașe moldovene), foarte aproape de confluența acestuia cu vechiul curs al râului Suceava. Dincolo de albia pârâului amintit se găsea Cetatea de Scaun, cele două monumente părănd a fi fost amplasate, cu bună știință, față în față. Pentru a înlătura orice eventuală confuzie, să precizăm că actuala biserică nu este vechea ctitorie suceveană,

ci o construcție mai târzie (foarte probabil, de la sfârșitul secolului XVI), ridicată, din temelii, pe locul celei vechi. Prima biserică, construită tot din piatră, a fost demantelată în întregime, cea mai mare parte a pietrei fiind folosită la ridicarea bisericii actuale.

Ctitor – necunoscut

Istoria vechii biserici a Mirăuților pune mai multe probleme. Prima este chiar numele ei. Și pentru localnici, și pentru străinii de loc, el spune cu mult mai mult decât

invocarea hramului, dar, nici până astăzi, istoricii nu au ajuns la un acord. Nicolae Iorga aprecia ca foarte plauzibilă ipoteza că biserica – al cărei ctitor era necunoscut atunci, ca și acum – ar putea fi atribuită inițiativei unui feudal local, Mirăuță, stăpân al locului sau poate conducător politic local, anterior domniei Moldovei. În consecință, Iorga propunea ca sfântul lăcaș să nu mai fie numit „biserica Mirăuților”, ci „biserica Mirăuțului”.

Într-o lucrare publicată cu patru decenii în urmă, autorul

Evdochia de Kiev, doamna lui Ștefan cel Mare

rândurilor de față înclina spre ipoteza că ctitor al așezământului ar fi fost un conducător politic local, Mirea, în timpul voievodului Petru I. Mușatinul (cca 1375 – cca 1391; *Magazin istoric*, nr. 11/2001), înainte de stabilirea la Suceava a principalei reședințe a domniei Moldovei. Între timp, însă, date noi – oferite de cercetările arheologice, întreprinse în interiorul și în afara bisericii – m-au determinat să renunț la ipoteza amintită și, implicit, la datarea timpurie a monumentului.

Folclorul local (și nu numai) a încercat să dea o altă explicație. Pornind de la o realitate istorică, și anume că ungerea sau miruirea domnilor de către mitropolitul țării

era condiția esențială a recunoașterii legalității noii domnii, biserica mitropolitană din Suceava devenea, implicit, biserica miruirii voievozilor, de unde și numele de „Mirăuți“. Interpretarea este departe de a fi ieșit din circulație.

Mi se pare, însă, mult mai plauzibilă ipoteza unei cercetătoare sucevene, Parascchiva-Victoria Batariuc, care, remarcând apariția târzie a numelui bisericii, în forma Mirăuți, face legătura între acesta și o familie Mereuță sau Mnereuț, care își avea locuința în imediata apropiere a bisericii (detalii vor fi furnizate de monografia bisericii Mirăuți, pe care o pregătește un colectiv coordonat de autorul rândurilor de față).

Al doilea mare semn de întrebare este vechimea bisericii (o dată în plus, menționez că este vorba despre prima biserică de piatră, și nu de cea actuală, care, și ea, la rândul-i, ridică probleme similare). Am amintit că datarea cea mai timpurie ar situa-o în perioada anterioară fie domniei Moldovei, fie stabilirii, la Suceava, a principalei reședințe domnești, după ce Siretul și-a pierdut această calitate, în timpul primului voievod Mușatin, Petru I, adică, mai precis, cu puțin înainte de anul 1388. Pe de altă parte, împrejurările politice în care s-ar situa ctitorirea acestei biserici de către un conducător politic local ar scoate Mirăuții din

rândul ctitoriilor domnești, ceea ce nu este deloc lipsit de importanță.

Reședință domnească, nu capitală

Lipsa unor izvoare documentare sigure a făcut posibilă formularea (de către istorici ai Bisericii, culegători de folclor, arhitecți, istorici de artă, arheologi etc.) a numeroase puncte de vedere, referitoare la ctitorul Mirăuților. Începând cu ultimii ani ai secolului XIX, pe parcursul mai multor decenii, biserica, ce avea să devină biserica mitropolitană a Moldovei, a fost considerată, pe rând, ctitorie a voievozilor Dragoș, Iuga sau Petru I Mușatinul, cele mai consistente argumente atribuind-o întemeietorului dinastiei Mușatinilor.

Încertitudinile nu au dispărut nici după încheierea săpăturilor arheologice efectuate în interiorul și în jurul bisericii Mirăuți, în ultimul deceniu al secolului trecut. Efectele trecerii timpului se resimțeau acut, astfel încât, la începutul anilor '90, nimănui nu i-a părut exagerată aprecierea făcută de prof. ing. Alexandru Cișmigiu că biserica este în „colaps“.

În consecință, s-a decis începerea lucrărilor de consolidare și restaurare a monumentului (o dată încheiate, biserica Mirăuți poate fi unul din cele mai strălucite exemple de restaurare a unui

monument istoric religios din România).

Cercetările arheologice nu au adus, însă, nici ele, contribuția decisivă la datarea bisericii și la stabilirea ctitorului ei. Singura certitudine a devenit aceea că biserica funcționa în timpul domniei lui Petru I Mușatinul (în necropola formată în jurul bisericii s-au descoperit morminte datate cu monede emise de voievodul amintit), ceea ce reprezintă un important punct de reper.

Raportate la contextul istoric în care s-a produs stabilirea, la Suceava, a principalei reședințe domnești din Moldova (cât de bine ar fi dacă s-ar renunța, o dată pentru totdeauna, la folosirea improprie pentru această perioadă a termenului de „capitală” a Moldovei), cercetările arheologice de la Mirăuți fac posibilă (și perfect logică) considerarea primului voievod Mușatin drept ctitor al primei biserici a Mirăuților. În orașul său de Scaun, în care pune să se ridice o Curte domnească și două cetăți de piatră, domnul nu putea neglija construirea unei biserici (tot de piatră), care să completeze, instituțional, funcțiile complexe ale Sucevei. Principal centru politic, militar, administrativ, economic și religios al Moldovei Mușatinilor, Mirăuții deveneau, astfel, un lăcaș religios învestit cu semnificații de politică de stat. De ce? Una dintre cele mai importante inițiative ale întemeietorului dinastiei mu-

Biserica înainte de restaurare...

șatine a fost consolidarea puterii domniei și a prestigiului internațional al Moldovei, prin crearea unei mitropolii a statului de la răsărit de Carpați, inițiativă care (potrivit opiniei unor istorici români actuali) poate avea ca reper cronologic anul 1386. Spre deosebire, însă, de ceea ce se petrecuse în celălalt stat românesc extracarpatic – Țara Românească –, cererea domnului moldovean, adresată Patriarhiei de la Constantinopol, de recunoaștere a dreptului Moldovei de a avea o Mitropolie proprie a fost însoțită de dorința, clar exprimată, a voievodului moldovean ca în fruntea acestei Mitropolii să fie instalat un prelat local, Ioșif, membru – după opinia unanimă a istoriografiei românești – al familiei domnitoare din Moldova.

Petru I trebuia să se îngrijească de ridicarea unui lăcaș corespunzător rangului de biserică mitropolitană. Acest lăcaș nu se putea afla decât în noua sa reședință

principală, Suceava. Dacă acest raționament este corect, biserica în discuție nu putea să fie decât Mirăuții, în felul acesta apropiindu-ne și de problema datării monumentului, care ne preocupă, în mod special, aici. Prima biserică a Mirăuților s-a ridicat concomitent cu Curtea domnească de la Suceava și cu cetatea de piatră de la vest de oraș, această vastă operă constructivă a lui Petru I putând fi situată cronologic la mijlocul deceniului nouă al secolului XIV.

Moăștele Sf. Ioan cel Nou de la Cetatea Albă

Devenită, oficial, biserica mitropolitană a Moldovei în anul 1401 – când se stinge conflictul dintre Moldova și Patriarhia ecumenică de la Constantinopol, în condițiile unui deplin câștig de cauză al domnilor Moldovei – biserica Mirăuți va cunoaște, în decursul secolului XV, conso-

...și după

lidarea prestigiului său. În 1415, în biserică au fost depuse moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Cetatea Albă. Inițiativa aducerii lor la Suceava i-a aparținut voievodului Alexandru cel Bun și nu poate plana vreodată în doială asupra faptului că, prin aceasta, avea de câștigat nu numai Biserica Moldovei, privită ca instituție, ci și voievodul însuși, care vădea atât de lăudabile înclinări spre viața religioasă a țării, din acest punct de vedere putând fi considerat drept una dintre cele mai luminoase personalități ale lumii românești de la începutul veacului XV.

Cronicile moldovenești au consemnat ambele evenimente ale domniei lui Alexandru cel Bun. Atât Grigore Ureche, cât și interpolatorul Misail Călugărul scot în evidență reușita voievodului de a fi dat mitropolie țării sale. Misail Călugărul face precizarea că Scaunul mitropolitan se afla la Suceava, iar biserica Mitropoliei „lângă polata domnească”, or biserica Mirăuți se găsește la foarte mică distanță de Curtea domnească.

Despre cel de-al doilea eveniment, același Misail Călugărul a ținut să amintească „marea cheltuială” cu care au fost aduse, la Suceava, moaștele Sf. Ioan cel Nou, creștinul martirizat de păgâni, la Cetatea Albă, și depunerea lor în biserică cu hramul Sf. Gheorghe (Mirăuți).

Data fiind însemnătatea ei (sediul mitropolitan) în ierarhia bisericească a Moldovei, biserica Mirăuți a devenit, treptat, beneficiara a numeroase danii domnești, ajungând să stăpânească un mare număr de sate și să capete și alte venituri, dar fără a egala, din acest punct de vedere, principalele așezăminte mănăstirești din țară.

Dacă până la efectuarea săpăturilor arheologice din interiorul bisericii (anii 1991-1998) era dificil de adăugat ceva consistent puținelor și relativ nesemnificativelor date oferite de izvoarele scrise despre biserica Mirăuți, cunoștințele s-au îmbogățit considerabil, pe măsura desfășurării cercetărilor.

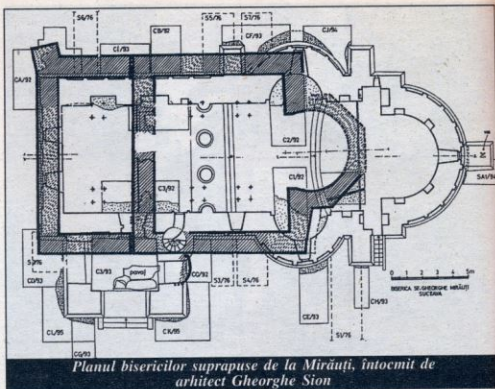
Prima contribuție importantă (dacă nu chiar decisivă în discuțiile privind destinația finală a bisericii mușatine, și anume aceea de biserică mitropolitană) a fost aceea că, proiectată, inițial, să aibă dimensiuni mai mici (vezi planul), biserica a fost mult dezvoltată în lungime, constructorii adoptând această hotărâre încă în faza în care se realizase doar fundația viitoarei biserici. Chiar dacă interpretarea ar putea părea șubredă, constatarea că numai fundațiile celor două etape de construcție se adosează, în timp ce resturile păstrate ale elevei arată un zid continuu, constituie un argument ce nu poate fi neglijat. În plus, aceleași cercetări li se datorează și alte observații de importanță decisivă pentru istoria bisericii mușatine. Cel puțin două merite să fie remarcate: biserica avea, pe toată suprafața, un paviment realizat din cărămidă smălțuită, iar interiorul era înfrumusețat cu frescă, și din paviment, și din frescă descoperindu-se fragmente foarte semnificative.

„Spre acela vreme, Noemvrie 25 ...“

Ceea ce nu se bănuise însă, în nici un caz, înainte de efectuarea cercetărilor arheologice, era faptul că, în toată perioada funcționării ei — adică vreme de circa două secole, între sfârșitul secolului XIV și finele secolului XVI —, în biserica mitropolitană au

fost înmormântate personaje importante ale epocii. Chiar dacă un act domnesc, prea ușor trecut cu vederea de către istorici, oferea garanția că în cel mai important lăcaș de cult al Moldovei era de așteptat să fie descoperit mormântul primei soții a lui Ștefan cel Mare – Evdochia de Kiev –, cele peste zece morminte aflate în cuprinsul bisericii mușatine au constituit o mare și extrem de semnificativă surpriză. Cele mai vechi înmormântări, a căror sitare cronologică în perioada imediat următoare construirii bisericii mi se pare cel puțin plauzibilă, s-au făcut în cavouri, la a căror zidire s-a folosit tot cărămidă smălțuită, ca la pavimentul bisericii, în timp ce înmormântările ulterioare (cele mai multe datând din secolul XV) s-au practicat numai în gropi simple, în pofida rangului înalt al persoanelor care s-au bucurat de privilegiul de a fi înmormântate în biserica mitropolitană.

Primul mormânt semnalat de săpăturile arheologice, și el adăpostit de un cavou lucrat din cărămidă, este situat chiar lângă altarul bisericii mușatine. Datorită fastuosului costum al înhumatului (mormântul s-a păstrat intact, putându-se stabili că personajul era un bărbat în plină maturitate), datarea și atribuirea mormântului au provocat numeroase controverse. Pieșele costumului sunt, încă, în faza de restaurare, în laborator, ceea ce întârzie rezolvarea necunoscutelor legate de el.

Planul bisericii suprapuse de la Mirăuți, întocmit de arhitect Gheorghe Sion

Din fericire, situația este cu totul alta în ceea ce privește un al doilea mormânt foarte important descoperit la Mirăuți: al primei soții a voievodului Ștefan cel Mare, Evdochia de Kiev, descoperirea de la Mirăuți punând capăt unor îndelungi discuții referitoare la locul în care a fost înmormântată această Doamnă a Moldovei. Chiar dacă, în realitate, controversa s-a dovedit artificială, ea a fost, în oarecare măsură, favorizată de mult prea palidul ecou pe care l-a avut decesul Evdochiei în letopisețele și cronicile moldovenești. Există, însă, o explicație. De altfel, și mai discret este menționată în cronici aducerea în Moldova a acestui tânăr vlăstar „de mare rudă” – cum o numește pe Evdochia cronicarul Grigore Ureche. Cât privește trecerea în neființă a Doamnei marelui voievod, ea este consemnată cu totul lapidar, cronicile omițând

chiar să specifice locul unde a fost înmormântată soția voievodului.

Letopisețul Țării Moldovei (Grigore Ureche), după ce face o prezentare detaliată și emoționantă a campaniei regelui maghiar Matei Corvin în Moldova și, respectiv, a înfrângerii rușinoase cu care s-a soldat ea, se mulțumește să adauge amintirea faptului că „pre aceia vreme, Noemvrie 25, s-a săvârșit Evdochia, doamna lui Ștefan Vodă”.

La sfârșitul anului 1467 (noiembrie-decembrie), Matei Corvin a invadat Moldova, a pârjolit zona centrală a țării, întâlnind o rezistență neașteptată de slabă din partea lui Ștefan cel Mare. Producându-se în plină campanie maghiară în Moldova, decesul Evdochiei – oricât de dureros va fi fost evenimentul – nu și-a găsit decât un loc modest în izvoare, de unde și lipsa oricărei mențiuni referitoare la locul unde a fost înmormântată.

Cavou de cărămidă din biserică, în timpul cercetării; în dreapta jos, autorul articolului

Omisinea a favorizat apariția și circulația mai multor ipoteze referitoare la locul unde își va fi aflat odihna de veci Evdochia, iar o opinie exprimată de Nicolae Iorga – care credea că a identificat, la mănăstirea Probota, o lespede funerară pe care ar fi citit numele Evdochiei, a creat o reală confuzie, căreia abia cercetările de la Mirăuți i-au pus capăt.

Pentru o deplină respectare a adevărului, ar fi poate mai bine să spunem că cercetările colectivului de arheologi de la Mirăuți (format din Mircea D. Matei, Florin Hău, arh. Gh. Sion, Paraschiva-Victoria Batriuc și Monica Gogu) au avut meritul să înlăture definitiv dubiile referitoare la locul unde a fost înmormântată Evdochia.

La 15 februarie 1469, un hrisov domnesc al lui Ștefan cel Mare făcea „Mitropolia Sucevei, cu hrantul mucenicului Gheorghe“, beneficiara unor danii domnești (o prisacă, 100 de stupi, o vie – situată între Socola și Bucium –,

precum și un heleșteu – aflat tot la Bucium, „în hotarul Iașului“), danie justificată astfel: „Aceasta să fie pentru pomenire răposatei noastre soții Evdochia, al cărei loc de odihnă este acolo.“

Pentru a înlătura orice eventual dubiu, mă grăbesc să fac următoarea precizare: deși jefuit din vechime, mormântul deasupra căruia s-au descoperit fragmentele lespezii funerare a aparținut Evdochiei de Kiev, atât poziția lui (în axul longitudinal al bisericii), cât și faptul că era flancat de alte morminte din inventarul cărora s-au recuperat resturi de veșminte lucrate din țesături scumpe – în care intrau, din belșug, fire de argint sau argint aurit, conferind acestei atribuii un foarte ridicat grad de probabilitate.

Tocmai aceste observații mi se par esențiale pentru a considera că pronaosul catedralei mitropolitane Mirăuți a fost rezervat exclusiv înmormântării unor personaje cu poziție politică și socială înaltă, nefiind exclusă nici eventualitatea ca, aici, alături de Evdochia, să se fi aflat și mormintele unor membri (mai îndepărtați) ai familiilor domnilor Moldovei, alții decât Ștefan cel Mare.

*

* *

Primele decenii ale secolului XVI au reprezentat începutul declinului vechii ctitorii mușatine, devenită prea mică pentru o Suceavă aflată în plină dezvoltare. Tocmai de aceea, apare ca deplin îndreptățită inițiativa fiului și ur-

mașului lui Ștefan cel Mare – Bogdan III cel Chior (1504-1517) – de a se ridica, în Suceava, o nouă catedrală mitropolitană. Începută în anul 1514, construirea acesteia a fost terminată abia în anul 1522, de către Ștefăniță Vodă (1517-1527), care apare, astfel, ca al doilea ctitor al bisericii, alături de tatăl său.

Trecerea vremii, ca și o oarecare fragilitate a construcției (trădată, mai ales, de structura și adâncimea mică, pe alocuri, a fundației) au fost principalele cauze ale deteriorării constante a bisericii Mirăuți, în cursul întregului secol XVI, dar nu există nici un motiv să se creadă că ea a fost abandonată imediat după construirea noii catedrale mitropolitane. Moaștele Sf. Ioan cel Nou continuă să rămână la Mirăuți până la sfârșitul secolului amintit, ele fiind transferate în noua catedrală mitropolitană abia după 1590.

În lipsa unor informații oferite de izvoare scrise, despre sfârșitul ctitoriei mușatine se pot formula numai ipoteze, iar rezultatele cercetărilor arheologice suplinesc prea puțin această carență. Dar, fie și indirect, unele date sugerează că, după anul 1590, cu greu s-ar mai putea susține dăinuirea primei biserici de la Mirăuți, căpătând din ce în ce mai multă consistență ipoteza că actuala biserică a fost ridicată (fără să se știe de către cine) la sfârșitul secolului XVI și la începutul celui următor. ■

Józef Beck (stânga) împreună cu ministrul român de Externe, N. Petrescu-Comnen

MILICĂ MOLDOVEANU

Fostul ministru de Externe polonez, colonelul Józef Beck, s-a născut la 4 octombrie 1894. În timpul luptelor pentru refacerea statului național polonez, în contextul primului război mondial și imediat după terminarea acestuia, a fost aghiotant al marelui Pilsudski, iar în perioada 1926-1930 șef al cabinetului ministrului pentru Afaceri Militare. Din 1930 a devenit viceprim-ministru, până în 1932, când a preluat portofoliul Ministerului de Externe. În această calitate, a insistat pentru o apropiere a Poloniei de Germania, chiar și după venirea lui Hitler la putere. Din acest motiv – dar și pentru că între el și Nicolae Titulescu exista o antipatie reciprocă – relațiile româno-polone au cunoscut o perioadă de răceală marcată.

La 1 septembrie 1939, Polonia era atacată de trupele germane. Peste aproape trei săptămâni, în noaptea de 17 septembrie, sub presiunea trupelor sovietice, care în dimineața aceleiași zile invadează teritoriile estice ale Poloniei în baza unui acord cu Germania, împreună cu întregul guvern, cu președintele țării prof. Ignacy Moscicki și mareșalul Eduard Smigly-Rydz, ministrul de Externe Józef Beck a trecut pe teritoriul României, unde i s-a oferit ospitalitate (Magazin istoric, nr. 10/1974, 12/1979). Beck a fost cazat mai întâi în pitoreasca stațiune balneo-climaterică Slănic Moldova. La scurt timp, din cauza bolii de plămâni de care suferea, înaltul demnitar polon era găzduit într-un luxos apartament al Hotelului „Aro” din Brașov.

Din motive de siguranță, în primăvara anului 1940, după o scurtă ședere în București, a fost mutat, împreună cu familia sa, într-o vilă de pe malul lacului Snagov. De aici, în octombrie 1940, a încercat să părăsească în secret România, dar datorită unor împrejurări încă controversate, nu a reușit. A fost reținut scurtă vreme de organele de ordine din București. Apoi, a fost mutat într-un hotel bucureștean. L-a părăsit rapid pentru un imobil de pe str. Toma Stelian nr. 2, unde a rămas o perioadă mai îndelungată.

În urma bombardamentului efectuat de aviația aliată asupra Bucureștilor, la 4 aprilie 1944, Józef Beck a fost găzduit în comuna Chirculești (azi Singureni), satul Stejarul (azi Stănești), județul Vlasca (azi Ilfov), la circa 60 km sud de București. Aici și-a găsit sfârșitul la 5 iunie 1944. Corpul neînsuflit a fost adus și înmormântat cu onoruri militare la Cimitirul Șerban Vodă (Bellu).

Acesta era titlul unui manuscris încredințat de colegul Milică Moldoveanu la sfârșitul anului 1990. Împătimit cercetător al relațiilor româno-polone în anii celui de al doilea război mondial, îmi povestise câte ceva despre investigațiile sale și ajunsese la concluzia că rezultatele pe care le obținuse puteau forma subiectul unei lecturi interesante pentru cititorii revistei noastre.

Din păcate, la puțin timp după vizita sa în redacție, a urmat sfârșitul său năpraznic (ianuarie 1991). Articolul a rămas nepublicat, fără a putea găsi vreo explicație. Pur și simplu, așa s-a întâmplat. Îl încredințăm acum tiparului, cu un gând de prețuire pentru fostul coleg și colaborator.

Marian ȘTEFAN

În sat la Stănești. De la stânga la dreapta: Ioan R. Neagoe, Milică Moldoveanu, Jan Weinstein, Constantin Botoran și „nea Costică” șoferul

În noiembrie 1971, am avut ocazia să-l însoțesc pe domnul Jan Weinstein, cetățean englez de origine poloneză, membru al Institutului regal de istorie din Marea Britanie. Statornicit la Londra, domnul Weinstein sosise la București, la invitația Asociației de Drept și Relații Internaționale (A.D.I.R.I.), pentru a efectua cercetări în arhivele românești privitoare la refugiații polonezi aflați pe teritoriul României după 1 septembrie 1939.

La Stănești, pe Neajlov

Personal, culesesem date despre moartea colonelului Beck în România și înmormântarea lui într-unul din cimitirele bucureștene. Nu știam însă precis localitatea unde acesta își petrecuse ultimele zile și nici amănunte privitoare la înmormântarea sa.

Din fericire, soția colegului meu Constantin Botoran lucrase ca profesoară în comuna Singureni și aflase de la localnici că în satul Stănești, apar-

ținător de această comună, ar fi locuit pentru scurt timp și acolo ar fi murit un fost ministru polonez.

În dimineața zilei de 27 noiembrie 1971, împreună cu colegul Botoran și cu dl. Weinstein, am pornit-o spre Stănești. Spre norocul nostru, aici l-am întâlnit pe dl. Ioan R. Neagoe, notar în 1944. Cu o memorie de invidiat, ne-a relatat că ministrul Beck fusese adus în sat spre sfârșitul lunii aprilie 1944, nu doar pentru a-l feri de bombardamente, ci și pentru a fi protejat de germani.

Documentele de epocă vorbesc într-adevăr despre repetatele cereri germane de a fi predat ministrul Beck, dar și despre atitudinea ostilă a unor refugiați polonezi, aflați și ei în România, față de fostul ministru de Externe. Prudente, autoritățile române doriseră să evite orice situație neplăcută, satul Stănești fiind așezat pe un drum aflat la o distanță apreciabilă de cele două șosele intens circulate de trupele germane. Paza personală – ne

precizează dl. Neagoe – era asigurată de agenți secreți români foarte discreți.

Demnitarul polonez sosise în sat cu mașina sa personală, fiind însoțit de soție și fiică – o fată blondă înaltă și zveltă. Notarul nu avea de unde să știe că era vorba despre cea de a doua soție a lui Beck și nici faptul că tână blondă și înaltă era fiica vitregă a ministrului. Prima soție a lui Beck, împreună cu fiul său legitim, trecuseră și ei prin România la începutul războiului, fiind tratați cu toată grija de autoritățile noastre, fapt pentru care, cum o dovedesc documentele de arhivă, la 3 septembrie 1939, în calitate pe care o avea atunci – ministru de Externe – Beck mulțumise guvernului român.

Împreună cu familia Beck, sosise la Stănești și secretarul ministrului, un om voinic, înalt, al cărui nume fostul notar nu și-l mai amintea (presupunem că era vorba despre Wladyslaw Bochenski, cel care i-a și declarat decesul la primăria din

Ioan R. Neagoe în fața casei în care a locuit familia Beck timp de 3 zile (camera din față spre stradă)

comuna Chirculești). Și tot atunci sosise la Stănești și un general, fost ministru de Război, cum se recomanda (dl. Wenstein presupunând că s-ar fi putut să fie generalul de armată Tadeusz Kasprzycki).

În primele trei zile, colonelul Beck locuise împreună cu familia într-o casă arătoasă, situată vizavi de cea a notarului, ocupând camera dinspre stradă (la data vizitei noastre se păstra în condiții foarte bune), deoarece nu le sosise aprobarea de a fi cazați într-o instituție publică. După sosirea aprobării, a fost instalat în localul școlii, compus din două clase, un antreu, o cancelarie și o verandă de-a lungul fațadei întregii clădiri. Din păcate, la data vizitei noastre, școala nu mai exista, fusese demolată și pe locul ei se ridicaseră două case noi. În spatele școlii, se întindeau livezi de pomi fructiferi, iar ceva mai departe începea pădurea din lunca Neajlovului.

Simpatizați, dar supravegheați

Colonelul Beck nu prea ieșea din casă, fiind grav bolnav și permanent supra-

vegheat de medicul său personal, despre care dl. Neagoe nu își amintea dacă era român sau polonez (din actul de deces reiese că moartea a fost constatată de medicul curant Ladislaw Twardasz). Nu ieșea din casă și pentru faptul că era strict supravegheat. De același regim beneficia, se pare, și generalul venit odată cu el, căci nici acesta nu părăsea casa. În schimb, cele două femei și secretarul se puteau mișca în voie. Notarul ne-a spus că cele două femei, însoțite de secretar, veneau din două în două zile să se intereseze de prețurile alimentelor, pentru a nu plăti mai mult decât ceilalți săteni și a crește în acest fel prețurile. Săptămânal, cineva pleca la București pentru a ridica indemnizația, consistentă, plătită de statul român. „Într-una din zile – își amintea dl. Neagoe – secretarul colonelului mi-a spus că, întrucât vremea era extrem de frumoasă, dl. Beck va ieși pe verandă, așa că dacă doream să vorbesc cu el o puteam face. Aveam treburi urgente în acea zi și am amânat, promițând că o voi face în altă zi. N-am mai avut când, căci peste o săptămână a murit.” Tot de la secretar, fostul notar

a aflat despre promisiunea făcută de Beck: „Dacă mă voi face sănătos și vor veni vremuri mai bune, pe locul acestei școli voi ridica una mult mai încăpătoare.”

La întrebarea d-lui Wenstein care era atitudinea sătenilor față de demnitarul polonez, dl. Neagoe ne-a relatat că în general aceștia îi priveau ca pe niște oameni cumsecade, iar când a murit Beck, mulți săteni i-au cerut voie lui – notarului – să se ducă să-l vadă.

Fostul notar ne-a spus că pentru a-l putea transporta pe defunct la București a trebuit să capete aprobarea Prefecturii Giurgiu. I-au trebuit vreo două zile, deoarece mașina defunctului, pusă la dispoziție de familie, nu a putut-o folosi, prefectura Giurgiu aflându-se în zonă militară de graniță, unde nu aveau acces mașini cu număr de înmatriculare străin.

După câte își amintea, sicriul a fost adus de la București (Wenstein precizează că, din informațiile deținute, pare să fi fost două: unul din metal, în interior, și un altul de stejar, care-l placa pe primul).

După ce și-a încheiat relația, dl. Neagoe ne-a condus la primăria comunei Singureni, unde autoritățile locale ne-au pus la dispoziție registrul de stare civilă cu decedații din anul 1944, din care am extras următoarele:

„Data înregistrării: 1944 iunie 6

Data decesului: 1944 iunie 5 ora 19

Numele și prenumele: Beck Józef – ministru Afacerilor Străine, confesiunea – calvină; domiciliul – orașul Varșovia – Polonia, actual București, str. Toma Stelian nr. 2

Locul și data nașterii: 4 octombrie 1894

Vârsta: 50 ani

Numele și prenumele părinților: Józef Beck și Bronisława Luczkowska

Locul morții: comuna Chir-culești, satul Stănești, Jud. Vlașca

Confirmarea decesului: moartea a fost verificată de dr. Twardasz Ladislaw, medic curant

Declarația decesului a fost făcută de: Dl. Bochenski Wladyslaw, de 42 de ani, de profesie funcționar, domiciliat în București str. Toma Stelian nr. 2. Confirmată de notarul I. Neagoe.

La 20 noiembrie 1990 m-am întors la Stănești, împreună cu dl. Roman Dobszynski, redactor la Televiziunea polonă, care, printre altele, s-a interesat de soarta fostului ministru de Externe Józef Beck și a altor demnitari poloni care își găsiseră refugiu în România în anii celui de-al doilea război mondial.

Ajunși la primăria Singureni, am întrebat de vechea noastră cunoștință din Stănești, dl. Ioan Neagoe. Ni s-a spus că trăiește. L-am găsit în curte și, deși împlinise 80 de ani și o teribilă arterită îl făcuse să-și piardă un picior, era încă lucid și vioi, relatând iarăși întâmplările din urmă cu aproape 50 de ani.

De astă dată ne-a povestit și un amănunt pe care și-l amintise între timp și care ne-a fost confirmat și de alți săteni. Secretarul lui Beck și fiica soției sale plecau adesea în pădurea din apropiere, cam în aceleași zile și la aceleași ore, ceea ce îi făcuse pe oameni să creadă că se duceau acolo să asculte știri la radio! „Din simpatie față de ei, oamenii n-au vorbit nimănui despre aceste deplasări destul de periculoase atunci pentru ei.”

Între timp, casa în care locuiseră polonezii în primele trei zile după sosirea lor la Stănești fusese demolată și în locul ei se înălțase o altă cu etaj.

... și după restaurare

În căutarea mormântului

Pornind de la informațiile pe care le aveam, într-o dimineață a lunii noiembrie 1971 am poposit la Cimitirul Șerban Vodă. Personalul de la administrație și arhive mi-a pus la dispoziție, cu multă amabilitate, registrele cu înmormântări din anul 1944. După câteva ore de investigații, am descoperit documentul mult căutat. Józef Beck fusese înhumat la figura 21, pe o porțiune din locul 44 aparținând cetățeanului Ion Dinu, decedat în 1969, și care cedase jumătate din locul său de veci.

Am mers la fața locului, dar în afară de mormântul lui Ion Dinu, nu se afla nimic. Iarab și iederă. Am cerut o cazma și am început să sap. La un moment dat, cazmaua s-a oprit într-un obiect dur. Am continuat să îndepărtiez vegetația de la suprafața solului și după un timp, la o adâncime de 10-15 cm a ieșit la iveală o placă din beton de 35 x 45 cm și groasă de 15 cm, pe care era gravată o cruce și sub ea următorul text pe două rânduri: JÓZEF BECK, 4.X.1894 – 5.VI.1944

Mormântul înainte...

și însemnul Brigăzii 1 Józef Pilsudski.

Am curățat placa și am îndepărtat vegetația care năpădise mormântul. În 1985 a fost refăcut de către

Întreprinderea de prestări servicii din Teiul Doamnei nr. 17. Pe mormânt a fost instalată o nouă placă masivă din marmură albă, iar la capătul o altă placă, tot din marmură albă, pe care au fost înscrise datele de pe vechea placă. Însemnul Brigăzii 1 a fost completat cu vulturul polonez cu coroană – vechea stemă a Poloniei.

Interesându-mă, în mai 1987, despre lucrările efectuate acolo, am aflat că ele fuseseră executate la comanda și cu cheltuiala fiului defunctului, care trăia în S.U.A. și care, în urma publicării unor scurte informații într-una din revistele de limbă polonă care apar în Franța și a celor transmise de subsemnatul diferiților istorici și cercetători poloni, s-a deplasat la București pentru a aduce un ultim omagiu tatălui său.

Cu aceasta punem și noi punct acestei călătorii în timp pe urmele celui care a fost Józef Beck. Am considerat că povestea despre ultimele zile petrecute de el pe pământul românesc merită să fie cunoscută și de publicul cititor din țara noastră. ■

Militari poloni la Babadag

Tema refugiaților poloni a fost generos dezbătută de către istoricii români și poloni. Dar despre cei ajunși și stabiliți la Constanța, în perioada 1939-1940, se știu puține lucruri. Acest fapt s-a datorat, credem, informațiilor sărăcăcioase din fondurile documentare, dar și faptului că portul dobrogean era considerat doar un punct de tranzit, prin care zeci de mii de nefericiți ai soartei plecau spre o presupusă lume mai bună, în Franța, Marea Britanie, Orient sau America. La malul Mării Negre nu au poposit nici personalități politice, militare sau intelectuale polone, refugiații sosiți aici provenind aproape în totalitate din clasa de mijloc (funcționari, cadre didactice, militari, medici, avocați, țărani înstăriți, meseriași).

Constanța: Piața Independenței și statuia lui Ovidiu

REFUGIAȚI POLONI LA CONSTANȚA

FLORIN ANGHEL

Cu puțin timp în urmă, șansa a făcut să găsească la Varșovia fondurile (atâtea câte au mai putut fi salvate) Consulatului Republicii Polone la Constanța, care a funcționat între anii 1934-1940. Între dosare cu documente oficiale, mii de scrisori, adrese, pașapoarte, chestionare etc., toate vorbesc despre drama cotidiană a celor care au scăpat din urgia abătută asupra țării lor în septembrie 1939.

Refugiații proveneau aproape în totalitate din zonele răsăritene ale Poloniei, ocupate de către U.R.S.S. Ei au început să seosească după noaptea de 17 spre 18 septembrie 1939. O mare parte dintre ei erau evrei.

Teoretic, toți refugiații care ajungeau la Constanța erau obligați să se înregistreze la Chestura Poliției și, apoi, la Consulatul polon. În realitate, apelau la aceste două instituții doar cei care aveau nevoie de documente personale (pașapoarte), bani, hrană, asistență medicală sau juridică.

De la sfârșitul lunii septembrie 1939, Consulatul polon din Constanța a fost asaltat cu cereri pentru eliberare de pașapoarte (emise de către Ambasada polonă din București). Schema de personal a fost mărită la opt persoane, inclusiv un secretar consular, dr. Tadeusz Stark, iar camerele apartamentului din Bulevardul Ferdinand 34 (se-

diul Consulatului) ofereau o imagine dezolantă: fum, farfurii cu resturi de mâncare, oameni dormind peste tot, mame cu copii de mână, țipete, rugăciuni, un du-te vino haotic.

La 2 octombrie 1939, un grup de opt refugiați care dormeau într-una din camerele Consulatului, fugiți din Lwów doar cu hainele pe ei, fără acte și fără bani, îi scriau vice-consulului Jan Chmielinski: „Rugăm să ne eliberați pașapoarte, valabile un an, pentru a putea pleca în una din țările libere din Europa sau America. Suntem refugiați, am trecut granița română pe la Zaleszczyk în ziua de 17 septembrie 1939. Guvernul român ne-a îngăduit șederea la

Constanța. Semnează: Jan Loik (jurnalist), Wladyslaw Schneid (avocat), Anna Maria Eisnerowa (învățătoare), Bronislaw Adles, Jan Dotzner, Zygmunt Dotzner, Stanislaw Klimczyk, Adam Kozak (funcționari feroviari), toți din Lwów.

În septembrie și octombrie a fost timp frumos, prielnic unui trafic maritim intens. Cei în așteptare găseau lesne o cameră într-un hotel de mână a doua sau a treia și o masă la unul din numeroasele restaurante populare din zona portului.

Nunțatura Apostolică din România, în urma unei anchete riguroase, constata că, la 30 octombrie 1939, 27 de refugiați se găseau într-o situație ceva mai dificilă (bolnavi de malarie, fără haine, bani sau hrană), fapt pentru care dona 10 000 lei în folosul lor. În plus, Primăria orașului acceptase cererea doamnelor Helena Spektroski și Warwara Skibniski care, la sfârșitul lunii septembrie, înființaseră Cantina Refugiaților Poloni, ce funcționa în strada Bogdan Vodă 63, cu fonduri de la Crucea Roșie Internațională.

Odată cu răcirea timpului și îngreunarea circulației pe mare, la începutul lunii noiembrie 1939, Constanța s-a confruntat cu o problemă nouă: un număr

tot mai mare de refugiați militari poloni părăsesc taberele special amenajate de statul român (în Bucovina și Oltenia) pentru a încerca să se alăture trupelor franco-britanice. În acest scop iau drumul Constanței, numărul lor ridicându-se la 3-4 000.

Speriate de o posibilă reacție a guvernului german, autoritățile române au decis repartizarea militarilor poloni în garnizoanele dobrogene (Babadag, Casimcea, Corugea, Sarichioi, Râmnic, Topolog, Sâmbăta, Ciucurova, Slava Cercheză), departe de ochii indiscreți. De aici, periodic, cu complicitatea ofițerilor români, grupuri de militari poloni erau trimiși la Constanța, sub pretext că aveau de rezolvat probleme ce nu suportau amânare la Chetură sau Prefectură. De fiecare dată însă, sosirea lor în oraș coincidea cu momentul în care un vas de pasageri părăsea portul Constanța cu destinația Istanbul, Pireu sau Alexandria.

Nu toți aveau însă noroc: Spitalul Militar din Constanța avea în permanență un salon ocupat cu militari poloni bolnavi (în special de malarie), aștep-

tând răbdători un moment prielnic (unii dintre ei au rămas pentru totdeauna la malul pontic).

Presiunile tot mai mari ale grupurilor de refugiați, neliniștea instalată după „fuga” președintelui Ignacy Moscicki de la Craiova în Elveția (*Magazin istoric*, nr. 10/1974), insuficiența fondurilor pentru ajutorare au determinat funcționarii ai Ambasadei polone din București să propună Consulatului din Constanța o soluție extrem de riscantă: organizarea unei evadări în masă a refugiaților civili, cu mijloace auto, prin Bulgaria, cu destinația Turcia. Răspunsul Consulatului a venit în primele zile ale lunii ianuarie 1940, ca un duș rece: „Planul de evacuare a civililor prin organizarea de coloane de mașini este

Septembrie 1939. Ofițeri poloni pe străzile Cernăuților

Piața T. Vladimirescu din Târgu Jiu, vedere expediată din lagărul pentru ofițeri poloni din acest oraș unor cunoscuți din Babadag (9 mai 1940)

imposibil: nu sunt nici mașini destule și nici destui șoferi în Constanța”.

Dacă în primele săptămâni de refugiu nu a existat preocuparea pentru asigurarea unei șederi mai lungi în România, venirea iernii a determinat și astfel de inițiative. Astfel, la

începutul lui noiembrie, în str. Vasile Alecsandri 12, s-a înființat Comitetul de Ajutorare a Refugiaților, având un nucleu de conducere format din Karol Kasprowicz, Jozef Buchalski (șofer), Sławomir Sawicki (notar), Władisław Kupiecki (inginer), Helena Bialousowa, Zygmunt Nowacki (agricultor), Edward Borkowski (lito-graf). Comitetul a solicitat Chesturii Poliției Constanța aprobarea pentru amenajarea, în str. Costache Negri 13, a unui azil-dormitor cu opt camere, pentru refugiații cu mijloace materiale puține. „Refugiații care vin la Constanța – se spunea în cerere –, până în momentul înscrierii lor la Chestura Constanța, stau câte trei, patru sau cinci zile fără a avea bani să-și plătească gazda. Cei care au viza de plecare din țară locuiesc în hotelurile mici în care, cu toate că sunt clasate la clasa a III-a, prețurile sunt destul de mari.”

La sfârșitul lunii decembrie 1939, Comitetul de Ajutorare a Refugiaților din Constanța organizase deja o Casă de noapte (Dom naczegow), cu 60 de locuri.

La începutul lunii decembrie, șeful Comitetului de Ajutorare a Refugiaților a obținut răspunsuri favorabile la două din solicitările sale. Astfel, preoți militari poloni au primit aprobare să funcționeze și la Constanța, iar Ministerul Educației Naționale a acceptat, la 2 decembrie, organizarea de cursuri pentru elevii refugiați, cu profesori poloni. Se făcea următoarea precizare: „Nu se pot ține însă aceste cursuri în localurile școlilor de stat, ci în alte localuri, închiriate de la particulari.”

Să amintim, între altele, și faptul că autoritățile constănțene au refuzat solicitarea Comitetului privind interzi-

cerea prostituției în oraș, deși Karol Kasprowicz argumenta: „Până în prezent un mare procent de refugiați s-au îmbolnăvit de boli venerice și nu dispunem de bani și doctori pentru tratarea lor”. Primăria orașului arăta că nu putea lua o astfel de hotărâre, deoarece nu exista o legislație care să permită o asemenea măsură.

Tot în decembrie 1939, a luat ființă o nouă organizație a refugiaților – Ogniska Polskiego (Căminul polon), cu aproximativ 300 de membri. Fondurile necesare proveneau de la Y.M.C.A. (Young Men's Christian Association – Asociația Tinerilor Creștini) și dispunea de o cantină (un prânz costa 15 lei), o sală de lectură și una de radio, o cancelarie (unde se depuneau cererile de finanțare și petițiile către administrația românească) și o capelă. Profesorii refugiați țineau lecții de franceză și engleză pentru cei care așteptau să plece în Franța, Marea Britanie, Canada sau S.U.A. Dintr-o adresă oficială a organizației Ogniska Polskiego către autoritățile constănțene se degajă o oarecare iritare (dacă nu chiar o undă de protest) datorită faptului că nu se primiseră ajutoare pentru plata unor doctori, amenajarea unor camere-dormitor sau a unor cursuri de limba polonă, franceză sau engleză. În adresă se făcea aluzie la „indiferență” sau chiar „ostilitatea” cu care elita locală, în frunte cu administrația, au privit acțiunile umanitare în sprijinul refugiaților.

Prăbușirea României Mari, în vara anului 1940, schimbarea radicală a regimului politic, în septembrie același an și, imediat, în luna octombrie, închiderea tuturor reprezen-

tanțelor diplomatice polone din România au marcat începutul unei perioade și mai grele pentru refugiații poloni.

Și la Constanța, ca și în alte părți ale țării, cei care nu reușiseră să plece în alte țări până în toamna anului 1940 au avut tot mai puține șanse să o facă.

În faza actuală a cercetărilor, nu putem stabili cifra exactă a refugiaților de la Constanța. Cei mai mulți dintre ei au folosit portul și orașul doar ca punct de tranzit. Mișcarea de persoane între septembrie și începutul lunii noiembrie 1939 a fost una amețitoare: mii de plecări, sute de cereri de pașapoarte sau de înregistrări la Chestură. Firavru început de organizare din noiembrie-decembrie 1939 până în primăvara lui 1940 a fost perturbat de prăbușirea frontierelor României și, mai grav, de capitularea Franței, destinație importantă.

În final, putem aprecia că în perioada septembrie 1939 – iunie 1940, între 10 000 și 20 000 de refugiați poloni s-au aflat în tranzit prin Constanța. Alte câteva sute poate chiar 1 000 sau mai multe dintre ei au rămas în oraș, iar alte câteva mii în localități dobrogene. Aceștia din urmă au merita o atenție deosebită din partea cercetătorilor. Cu siguranță, și ei, ca și un gazetar polon care a publicat un tulburător articol în cotidianul bucureștean *Kurier Polski* din 19 octombrie 1939, gândea același lucru despre vecinii lor români: „Copleșiți de îngrozitoarea nenorocire a întregului popor, condamnați la soartă grea a pribegiei, am înțeles de la început că ne aflăm pe pământul unor prieteni, c inimile românilor bat în ritmul prieteniei sincere pentru toți polonii, că ei trăiesc nefericire noastră”. ■

ALBUM ISTORIC

*Calea Victoriei
în 1930*

*Membrii unui comitet edilitar cetățenesc
recepționează o lucrare*

Comitetele cetățenești erau apolitice și aveau următoarele sarcini: educația urbană a cetățenilor, respectarea regimului construcțiilor, păstrarea curățeniei în sector sau cartier, paza cartierelor, respectarea legalității în desfacerea și comercializarea mărfurilor și produselor agroalimentare, ajutorarea celor săraci

*Conferința primarilor
din 1927*

*Strada Lipscani
în 1924*

*Bulevardul
Brătianu,
în 1925, în fața
Bisericii italiene*

*Inaugurarea
lucrărilor edilitare
în cartierul Ferentari
- 1932*

*Piața Brătianu (azi a Universității),
vedere din avion*

*Podul peste
Dâmbovița,
în fața Halelor*

În Obor, la Moși

*Piața
Teatrului Național,
vedere aeriană*

Cișmigiu

Dictatura la români

Începută în numărul trecut, analiza făcută asupra eficienței domniei dictatoriale a lui Carol II și a consecințelor ei pentru țară continuă.

Regele Carol II, alături de fiul său Mihai, aclamat de copiii unui sat, în august 1939

CAROL II: PUTEREA ȘI PERFORMANȚA

SORIN ALEXANDRESCU

O primă concluzie se impune: Carol a beneficiat de două ori de o mare popularitate: la revenirea ca rege în 1930, la nivelul elitei, și în 1938, la nivelul întregii populații (electorale). Ne putem întreba de ce. Răspunsul probabil este că, pentru o anumită prosperitate – mai mare în burghezia urbană decât în restul populației – și stabilitate în țară a fost acreditat regele, nu sistemul politic, nici guvernul, în timp ce tocmai acestea din urmă au fost considerate responsabile pentru lipsurile din țară: inflație, curbe de sacrificiu, șomaj (mai ales intelectual), corupție, afacerism, ineficiență administrativă, instabilitate ministerială, agitație de stângă

(în ciuda stării de asediu), crime legionare (în ciuda represiunii polițieneste), amenințarea expansiunii sovietice ori a Germaniei și Ungariei etc.

Lipsa unei posterități politice

Deși regele (sau camarila lui) era direct responsabil pentru acestea, mai ales în timpul guvernului Tătărescu, el nu așa a fost perceput. În anii 1930-1937 Carol a știut să-și aproprieze succesele și să se distanțeze de eșecurile vieții publice, păstrându-și, în plus, viața personală și de familie, atât de scandaloase, în limitele

anecdoticului ori ale secretului. Este și aici un început de „operație de imagine a dictatorului”, pe care toți urmașii lui o vor prelua.

Aș spune de aceea că legitimarea dictaturii sale prin plebiscit avea forma anticipativă a unui *contract fiduciar*: electoratul și-a manifestat încrederea că regele, „nepătat” de corupția miniștrilor săi, va reuși acolo unde aceștia eșuau. Tocmai faptul că promisiunile nu au putut fi ținute l-a aruncat pe Carol în septembrie 1940 la același jos nivel la care se aflau miniștrii săi în 1938.

O cădere de popularitate pe care o accentuează alte aspecte posibile ale popularității unui dictator, pe lângă plebiscitul,

10 Mai, zi de sărbătoare, la Cotroceni

alegerile sau sondajul de opinie (la Carol a funcționat numai primul): reputația printre inimiți, biografi sau istorici și posteritatea. Curios este că regele Carol II se dovedește a fi singurul dintre cei patru dictatori discutați pentru care atât reputația, cât și posteritatea sunt negative ori inexistente. Printre istorici domnește o unanimitate a judecății negative: Paul Quinlan, în biografia lui, ca și Florin Constantiniu, în *O istorie sinceră a poporului român*, îl numesc „regele playboy”. Gheorghe Bodea, în cartea sa, mai interesată de viața personală, „un pribeag”, în timp ce eu însumi, în *Paradoxul român*, îl consider „un erou ratat”, iar Alex Mihai Stoenescu, în al treilea volum din *Istoria*

loviturilor de stat în România, „un rege sperjur”.

Inaugurarea Palatului Telefoanelor, în prezența regelui

Comună acestor epitete este impresia pe care o lasă Carol de cinism, iredponsabilitate și totală neconcordanță dintre declarații și fapte, adică impresia bazată pe viața privată și de intrigă a regelui, nu pe activitatea sa politică. Or, dimpotrivă, tocmai aceasta din urmă a fost considerată foarte promițătoare, de către contemporani, până la cesiunile teritoriale din 1940, pe care regele nu a știut să le împiedice. Mutilarea României a fost turnantul decisiv al evaluării lui, cel care a determinat imaginea finală a lui Carol II, imaginea cu care a plecat din România în septembrie 1940 și pe care nimic ulterior, nici exilul, nici moartea, nu au mai putut-o schimba. Ambele nici nu au mai interesat pe cineva din România, excepție fiind doar hotărârea recentă a statului român de-a repatria din

Portugalia rămășițele lumștii ale fostului monarh. Curioasă este de asemenea inexistența oricărei posterități politice a lui Carol: nici una dintre inițiativele sale nu a fost reluată în deceniile ulterioare sau, dacă a fost reluată, precum ideea de „Front al renașterii naționale” – un organism suprem de conducere situat, în timp de criză, deasupra partidelor politice – de către Ceaușescu, o vreme, și de președintele Iliescu în 1990, ambii au ignorat, foarte probabil, faptul că experimentul era de origine carlistă.

Fapt este însă – cum am văzut deja – că de pe urma regelui Carol a rămas un „inconștient politic (colectiv) al dictaturii”, care se va regăsi în toate dictaturile ulterioare, deși nici una din acestea nu va realiza filiația la nivel conștient.

Cele trei dimensiuni ale dictaturii

Fără a mă referi la aspectele economice sau morale ale guvernării lui Carol II, ci, cum am mai spus, numai la performanța sa politică, concluzia este că aceasta a fost negativă, cu o unică excepție: împiedicarea – sau măcar amânarea – războiului legionar.

Contraargumentul poate fi că oricine ar fi gestionat România în acei ani ar fi obținut același bilanț negativ. Așa este, dar tocmai aici se află paradoxul performanței unei dictaturi: ea este instituită pentru a salva societatea și statul de malversațiile și eșecurile unor politicieni rivali, fie (mai mult sau mai puțin) democrați, fie alți (potențiali) dictatori, dar performanțele se dovedesc a fi similare celor criticate la rivali și la fel de joase. Carol II nu face, cum vom vedea, decât să deschidă la noi seria iluziilor politice

conform cărora o personalitate puternică, chiar dictatorială, este mai performantă decât un politician veros ori un democrat ineficient. În realitate, performanțele sunt aceleași, pentru că ele depind de condițiile (geo-)politice, economice sau militare ale epocii, nu de geniul personal, cum le prezintă dictatorii. Carol, și în această atitudine, deschide o lungă serie.

Dacă se poate vorbi de un „cult al personalității” și în lumile democratice – el ar începe, în România modernă, poate cu Carol I, iar Averescu, Maniu, Iorga ar fi și ei buni candidați la titlu –, el nu este acolo un pericol, pentru că rămâne, oricât de exaltat și de ridicol, totuși supus unei evaluări publice libere. De la Stalin încoace cultul este însă dezastruos, și așa a fost și la cei patru dictatori români. Aceștia nu numai că nu au meritat un cult, dar l-au alimentat artificial și l-au orchestrat tocmai pentru a anula libera lor evaluare publică.

În acest sens am putea vorbi la „cei patru” de o dublă dictatură, cea politică, în sensul mai sus-pomenit, al anulării democrației, și cea socio-culturală care, sub formă de cult al personalității, ascunde dezastrul politic, ba chiar îl transfigurează în progres uman și național. Dacă, în cazul unui Averescu, puteam vorbi de un „mit” al generalului născut și crescut spontan în timpul războiului, la un dictator precum Carol II cultul personalității nu mai este un mit, ci o operație de imagine, modernă, iar la urmașii săi (comuniști) chiar o spălare a creierului. Această secundă dimensiune a dictaturii este menită să îngreuneze ori să facă imposibilă rezistența societății la prima dictatură, cea politică propriu-zisă; ea are astfel funcția de-a reinstaura ideologicul evacuat

de dictator, cum am văzut la începutul acestui articol, din dimensiunea politică. Dacă cei patru dictatori sunt similari în strategie, ei diferă în produsele secundare, ideologia și retorica.

Dictatura fiecăruia este constituită de ambele dimensiuni. Le-aș adăuga însă o a treia: rescrierea propriei domnii, de către dictator direct ori de către scribii săi, gest prin excelență premodern, asemănător cu cel al cronicarilor munteni ai secolului XVII, gest partizan și neobiectiv prin excelență din care derivă logic și cel al dictatorilor, deși aceștia, foarte posibil, nici nu sunt conștienți de filiație. Am putea citi astfel jurnalul lui Carol, corespondența lui Antonescu și nesfârșitele discursuri ale lui Dej și Ceaușescu, drept tot atâtea maniere de rescriere a trecutului în sensul recuperării propriei imagini de Salvator, de fiecare dată în dauna dictatorului precedent. Searbădul sentimentalism al lui Carol („bietii Dudui nu i-i bine. Are o criză de nervi”, sâmbătă 16 martie 1940) n-ar fi atunci decât o variantă mic-burgheză a patetismului lui Antonescu, a „eroismului constructiv” al lui Gheorghiu-Dej și a „vițiunii” naționale a lui Ceaușescu, în cadrul unei aceleași

Carol II îmbrățișându-și fiul, pe marele voievod Mihai, cu prilejul ridicării acestuia la gradul de sublocotenent, în 1937

opere buffe românești pentru care au murit, degeaba, milioane de români. Iar în final ne-am putea întreba care a fost raportul fiecăreia dintre aceste variante ale discursului oficial cu formele libere de discurs din epocă, datorate culturilor politice, artistice și științifice. A existat, de exemplu, un sentimentalism al epocii interbelice din care se trage – ori în care se varsă – ridicolul jurnal al regelui playboy? ■

O demonstrație cu tehnică militară, la care suveranul era, de asemenea, nălipit

100 PERSONALITĂȚI

Un volum de 320 pagini, format mare, cu multe ilustrații color care prezintă 100 de personalități ale lumii antice și medievale (până în anul 1492). Îi vor urma alte trei volume similare, structurate pe perioada cuprinsă între Renaștere și Iluminism,

apoi cea dintre Revoluția franceză și începutul secolului XX, ultimele, de la primul război mondial și până în prezent.

O realizare tipografică de excepție, rod al colaborării dintre Editura Larousse, din Franța, și Editura RAO. Este o carte ce încântă pe orice cititor prin forma sa și care oferă, în stil enciclopedic, informații utile despre personajele alese.

Un singur exemplu: ați auzit vreodată despre Christine de Pisan? Dacă nu, îi puteți afla povestea. Rămasă orfană, la 25 ani, apoi rapid și văduvă, tână venețiană se trezește într-o țară străină, la curtea regelui Franței Carol VI, într-o situație financiară dintre cele mai dificile. Își vinde, mai întâi, câteva lucruri, apoi găsește în literatură și un refugiu, și o sursă de venit. A

scris mai cu seamă pentru membrii aristocrației franceze, abordând atât poezia, cât și proza. A reușit, grație talentului, să se impună într-o societate puțin dispusă să recunoască femeii alt rol decât cel de păzitoare a căminului.

Personalități care au schimbat istoria lumii. Din Antichitate până în Evul Mediu este o carte de care fiecare dintre noi are nevoie.

Eveniment

IULIU MANIU - 50

A fost un om care s-a ținut de cuvânt, chiar în momentele de criză. A aparținut elitei spirituale a țării. A lucrat în negocieri cu metodă și cu precauție, fiind un opozant de vocație. Biografia lui este un model de acord între principii și viață. Cam cu aceste cuvinte, la 50 de ani de la moartea marelui om politic în închisoarea de exterminare de la Sighet, i-au evocat personalitatea academicienii Alexandru Zub și Șerban Papacostea, în fața unui auditoriu foarte tânăr, elevi ai Școlii de Vară, invitați de Fundația Academia Civică, în ziua de 4 februarie 2003, pentru a comemora cele cinci decenii. În cadrul ceremoniei, prezidată de domnul Romulus Rusan, s-au lansat volumele *Iuliu Maniu - un creator de istorie și Școala memoriei - Sighet 2002*.

A doua zi, Secția de științe istorice și arheologie a Academiei Române a organizat o sesiune științifică comemorativă, cuvântul de deschidere fiind rostit de academician Eugen Simion. Academicianul Dan Berindei, Florin Constantiniu și Alexandru Zub, membri corespondenți ai Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan Scurtu și Gabriel Țepelea, membru de onoare al Academiei Române, au susținut comunicări consacrate unor momente din viața lui Iuliu Maniu.

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1903

GEORGETA FILITTI

La începutul anului 1903 societatea românească îl sărbătorea pe primul ministru D. A. Sturdza, care împlinea 70 de ani. Era în același timp contrariată de politica adoptată față de românii din Transilvania și urmărea cu îngrijorare evoluția evenimentelor din Macedonia. Se bucura în schimb de materializarea unor proiecte interne de modernizare (apă curentă în unele orașe, conducte de petrol) ori de încurajarea industriei. Constata incuria autorităților în domeniul justiției și al asistenței sanitare. Dar lumea și petrecea, se informa de ce se întâmplă în lume și da crezare reclamelor.

Guvernul liberal are grijă să apară nu numai în presa de partid, ci și în străinătate (ca în Vaterland, din Viena) elogii nemăsurate la adresa lui D. A. Sturdza: „În 45 de ani de carieră politică s-a manifestat printr-o credință de nezdruccinat în forța vitală și viitorul național al României, [printr-o] o știință dușmănică oricărui diletantism și, înainte de toate, printr-un profund sentiment religios“. Unele foi pariziene îl comparau cu Louis Thiers, ministru și prim-ministru, îl vedeau ca pe un geniu nemuritor. La Academia Română i se consacra o sesiune întreagă și se lansează volumul *Prinos lui D.A. Sturdza. Conservatorul și Epoca*, foile opoziției, încearcă să contracareze campania omagială, acest „cor mamelucesc“: în 50 de ani de viață publică, primul ministru n-a făcut nimic, doar un pamflet mușcător (sub

anonimat) împotriva prințului Carol. *Epoca* își bate joc de zgârcenia lui proverbială. După banchetul cu „succes monstru“, primul ministru fusese silit să plătească firmei Capșa 16.000 lei (din fondurile Ministerului de Externe), 150 lei pentru uralele dirijate de Al. Constantinescu în Piața Teatrului (din fondul pentru statuia lui I.C. Brătianu) și să numească ad interim la Casație pe Spiridon Stătescu, în lipsa fratelui său Eugen, dus în străinătate. Deși suferind, acesta din urmă participase la banchet, luând și cuvântul, încât, potrivit foii conservatoare, primul ministru ar fi comentat melancolic: „cam scump un pui cu ciuperci și un toast, o Plevnă internă!“). Foia liberală *L'indépendance roumaine* se arăta îngrijorată „ce va zice străinătatea“ de aceste critici la adresa jubileului „grandios“: odinioară ne

1903

Spiru Haret cel care a legiferat vestimentația școlară

Plaja Ovidiu...

faceau „sălbatici“, azi vor zice că suntem „ramoliți“.

Dincolo de ironie, exista un curent de opinie ostil guvernului în privința politicii față de românii din Transilvania: „dacă n-a catadicsit să spună că nu-i ajută, măcar să nu-i trădăm“, scria cu obidă *Epoca*. „Acum chestiunea națională e un mormânt peste care crește iarba verde“, conchidea *Secolul*.

Aceeași indiferență manifestau autoritățile române și față de agitațiile din Macedonia, căutând să inducă românilor convingerea că interesele subterane ale Rusiei acolo sunt simple scorneli de presă. Numai Rusia și Austro-Ungaria pot liniști tulburările și împiedica țările independente din Balcani să alimenteze focarul dezordinilor, scria foaia progubernamentală *L'Indépendance roumaine*.

Universul, cotidian independent, obișnuia să insereze în fiecare număr imagini cu orașe macedonene, însoțite de explicații detaliate. Așa, la 1 martie apărea Bitolia (Monastir), capitala țării, cu 65 000 de locuitori, în majoritate români. Acolo funcționau 50 de școli primare, 10 secundare, un liceu de băieți (cu 150 de elevi), 2 școli secundare de fete; existau 3 cazărmi, 2 spitale militare, o școală de ofițeri și 2 depozite de muniții. Foaia lui Cazzavillan prelua apoi opinia corespondentului din București al publicației *Pester Lloyd*, după care România nu se amestecă în Macedonia. Era convins că Turcia va admite că „în Macedonia numai românii sunt cel mai liniștit element“. Această în timp ce în Bulgaria fuseseră desființate cu forța comitetele macedonene.

Aparent, în interior se discută, se schimbă, se restructurează instituții, dar *Epoca*, în articolul *Ce nu se mai poate tolera*, contestă caracterul creator al inițiativelor liberale: „De 20 de ani suntem în epocă de tranziție, al cărei singur merit e că face trecerea la o epocă nouă, cu un caracter mai definit.“

Prioritatea rămânea administrarea bugetului. După ce insistă asupra deficitului lăsat de conservatori (71 de milioane) și excedentul creat, de la un an la altul, de ei (21 de milioane), liberalii discută în Parlament și în presă gestionarea banului public. E vorba, mai ales, de susținerea economică a Dobrogei, sistemul aducțiunilor de apă potabilă la București și Constanța, construirea de conducte petrolifere. „Fiica dezmorșenită a României“, Dobrogea, aștepta, încă din 1878, când intrase în hotarele noastre, o administrație eficientă. Or, cu toată legea organică din 1880, proprietatea încă nu era definită, ce e al statului, ce e al particularilor. Întreținerea pădurilor fusese neglijată și legea din 1882, prin care fiecare familie deținătoare de pământ era obligată – ca în Franța – să împădurească un hectar de loc, ignorată. Rezultatul a fost că spațiile sterpe s-au extins, iar împăduririle nepotrivite practicate de stat au fost înăbușite în bălării. Doar impozitele erau sporite an de an, descurajându-i atât pe localnici (care își aminteau cu nostalgie de vremea stăpânirii turcești), cât și pe noii veniți din celelalte provincii românești. Cadrlul legislativ nu lipsea, dar nu se aplica.

Mai eficiente păreau măsurile pentru asigurarea apei potabile la București. Inginerul Elie Radu sugera captarea Ialomiței și construirea unor bazine naturale ori clădite de stocare (la Titu și Zănoaga), de unde apa ar fi fost dirijată forțat spre București. Așa s-ar fi obținut, prin cădere, 8.000 de cai putere electricitate necesară iluminatului. La rândul ei, Primăria îi pedepsea, cu amenzi înfime, pe cei care aruncau gunoii menajer în gurile de canal și dădea un termen de 6 luni proprietarilor să-și facă racordurile pentru apa curentă și fosele septice. La 1903, se consumau la București 56.000 m³/zi, neconfortizati. Pentru anul 1933, la o populație apreciată la 450.000 de locuitori, se estima un consum de 100.000 m³.

...și farul „Carol I” din Constanța

Regina Elisabeta
și George Enescu

1903

Dar la București se întâmplau și lucruri ironizate de presă: botezarea străzilor, de pildă. Strada Dreaptă urma să se cheme Jules Michelet. „E uimitor să zici dreaptă, ca și cum ar fi ceva rar în capitala României” – scria furios un ziarist, înșirând apoi nume fanteziste de străzi: Columbilor, Ceaiului, Puțului, Șerbănică, Stindardului, Armoniei. El cerea reactivarea comisiei Primăriei pentru nomenclatura străzilor, existentă pe hârtie de vreo 40 de ani.

Și la Constanța, portul care începe să joace un rol de seamă în exportul românesc, mai ales de produse petrolifere, se încheie contracte de concesiune pentru aprovizionarea cu apă, gaz și curent electric. Liberalii se mândreau că reușiseră să păstreze conducerea petrol Cămpina-Constanța în mâinile statului român, doar exploatarea puțurilor fiind concesionată străinilor. Mai legați de industria petroliferă, căci numeroase sonde se aflau pe proprietățile lor, conservatorii voiseră să organizeze, la cererea autorităților franceze, un congres al petrolului la București. Dar liberalii, „de o vinovată nepăsare”, cum scrie *Epoca*, nu au răspuns pur și simplu la scrisorile francezilor. De fapt, ei erau mai înclinați să concesioneze această industrie unor conțerne germane.

În acest răstimp, inițiativa legislativă cea mai serioasă rămâne, fără îndoială, cea privind încurajarea industriei naționale. Ciment, conserve, metalurgie, hârtie, petrol, sticlă, tăbăcărie, textile – iată ramurile unde, la o simplă cerere către Ministerul Industriei, doritorul primea în posesie pe 90 de ani un teren de 10 ha, cu căderi de apă corespunzătoare și plătit la prețul cu care erau împroprietăriti țărani. Nu se acordau despăgubiri pentru șosele, funiculare, căi ferate, canale construite pentru dezvoltarea acestor industrii. Dacă timp de 3 ani nu funcționau, se pierdea dreptul de concesiune. Pentru transportarea fabricatelor lor, întreprinzătorii beneficiau de

reduceri pe căile ferate. Pentru materiile prime interne, această reducere ajungea la 25%. În primii șapte ani de funcționare a fabricii nu se plăteau impozite, iar următorii trei și respectiv cinci ani numai 25% (apoi 60%). Instalațiile importate erau scutite de vamă. Utilizarea materiilor prime interne în procesul de fabricație dădea dreptul la o scutire de 60% din impozit. Întreprinderea care importa, prelucra și exporta primea înapoi taxele de import. Legea cerea ca jumătate din lucrătorii angajați să fie români. În fine, dacă fabrica rezista peste 15 ani, scutirile generale de impozit ajungeau până la 75%.

În materie de justiție se aduce în discuție un proiect care îi răcorea pe mulți, dar nu se materializa de mai bine de 20 de ani de când fusese înaintat Parlamentului: interdicția pentru avocații foști miniștri de a pleda în cauze împotriva statului și a administrațiilor sale vreme de un an de la părăsirea demnității. În Franța, Poincaré critica „la recommandation” (citește: pila) practică de foști miniștri (de la acordarea premiilor Academiei, la concesiunea unui debit de tutun ori la neurmărirea penală a cuiva), încât un ziarist dezabuzat de la noi încheie nepuțințios: „flagelul e universal!”

Căutarea modelelor se urmează și în materie de asigurări: în Rusia cântăreții își puteau asigura vocea, în Anglia te apărai astfel de riscurile divorțului, iar în Danemarca se încheiau polițe de apărare a fetelor împotriva celibatului și pentru înmormântare. „O să se asigure și pentru indigestii”, comenta un român sarcastic.

Trecuse doar o jumătate de veac de la Războiul pentru Independență, veteranii erau numeroși, încât lumea păstra un interes viu, încărcat de mândrie patriotică, pentru faptele românilor din 1877. Acestea erau perfid minimalizate de foaia rusească *Invalidul* rus, care, în martie 1903, prezenta cam așa cooperarea româno-ruso-bulgară: ceea ce scrie presa

1903

Coloniști macedoneni

Ofițeri ruși în Bulgaria

internațională cu privire la rolul românilor în cucerirea Plevnei „nu e întemeiat”. Rușii, „a căror glorie a fost stabilită de-a lungul veacurilor”, au operat totdeauna cu abilitate și vitejie; iar românii, când și-au ales ca punct de atac Grivița, „care n-avea nici o importanță”, au dat curs estimărilor eronate pe teren făcute de generalul Krudener. Oricum, rușii și bulgarii nu puteau uita că românii, în frunte cu principele lor, le-au sărit în ajutor, „mândri de rolul ce le fusese încredințat” și „bucuroși să ajungă la obiectivele indicate...”.

Un punct nevralgic al administrației rămânea medicina rurală. *Epoca* dezvăluia că medicii de plasă, care pentru primari erau a cincea roată la căruță, aveau în grijă 30-40 de comune. Erau primiți de țărani ca niște „ciocli”, singurele medicamente la dispoziție fiind sarea amară și chinina, iar de amenzile lor nu-i păsa nimănui la țară, singura autoritate recunoscută acolo fiind zăpicii. Problemele sanitare preocupau și cercurile academice. Doctorul Felix ține o comunicare, *Igiena în școală*, la Academie, amintind, de exemplu, că vestiarele școlare apăruseră în 1876 și fuseseră legiferate de Spiru Haret abia în 1893. Ideea școlilor mixte era respinsă, deoarece, susținea conferențiarul, fetele, „când se dezvoltă”, nu-i suportă pe băieți.

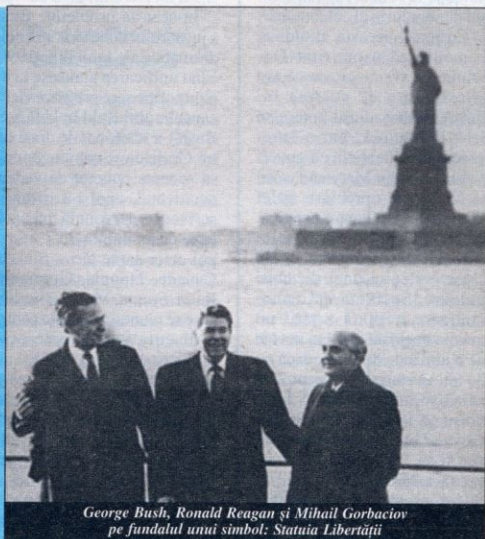
Distracțiile erau multe și variate. Teatrul, operă, concerte, baluri, comedii, circ – pentru gustul fiecăruia. Opereta Olteanca, pe libret al generalului Dabija Bengescu și muzica lui Eduard Caudella, cu subiect din Războiul pentru Independență, este socotită de critici drept „o complicație abracadabrantă”. În schimb, concertele de la Ateneu, unde venea și regina Elisabeta, organizate de George Enescu și Grigoraș Dinicu, erau „foarte îngrijite și plăceau mult publicului”. George Ranetti, în articolul *Politica și teatrul*, condamnă atitudinea Primăriei Bucureștilor față de Teatrul Național. Acolo fusese numit, în Comitet, V.G. Morțun, „răsfățat în onoruri al

partidului liberal”, adăpat la „sacul cu grăunte al guvernului”, în locul lui I.L. Caragiale. „Ipistații sunt inamovibili – scrie Ranetti furios –, iar conducătorii unei importante instituții de artă sunt schimbați după capriciul politicianilor”. C.F. Robescu, primarul general, în loc „să-i zică bogdaproste” lui Caragiale, „cel mai mare dramaturg al țării, cel mai competent cunoscător în materie de teatru, să binevoiască să contribuie în mod onorific cu luminile sale la conducerea Teatrului Național, vede în el doar un reprezentant al reacțiunii, un adversar politic, un vampir...”.

Dacă a epuizat spectacolele ori le-a ocolit, românul își poate satisface curiozitatea parcurgând rubrici de genul *Lucruri interesante de știut*, ținută de cotidianul *Universul*. Iată ce putea afla: un ofițer rus furase două diamante din diadema Sfintei Fecioare de Kazan (icoană aflată într-o biserică din St. Petersburg). A pretins că se rugase și i le dăduse chiar Maica Domnului. Omul a fost iertat, Sinodul a confirmat minunea, dar i le-a luat înapoi despăgubindu-l corespunzător. Un neamț a calculat că femeile între 25 și 30 de ani petrec o jumătate de oră în fața oglinzii în fiecare zi, iar cele de 50-60 de ani doar șase minute. Un șomer american își vindea pielea, centimetru cu centimetru, pentru grefe. Dăduse așa 15 bucăți de piele și avea o rentă de 8.000 de franci pe an. În provincia franceză Bretagne trăiau 483.000 de „francezi” care nu știau boabă franțuzește. În Europa fuseseră ridicate 301 statui în amintirea cancelarului german Otto von Bismarck.

În fine, un neamț venise să pună puțină ordine în noianul de informații despre România. Em. Melbert publicase, la București, *Anuarul național al României*, de comerț, industrie și administrație, cuprinzător de legi, tarife, statistici, lista corpului diplomatic, orarul căilor ferate, teatre, indexul străzilor din București – în total 300.000 de repere. ■

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR DE CURSĂ LUNGĂ

*George Bush, Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov
pe fundalul unui simbol: Statuia Libertății*

În ajunul întâlnirii din Malta (decembrie 1989) – pe care am prezentat-o în viziunea fostului ambasador sovietic în capitala americană Anatoli Dobrînin, în cele două numere anterioare ale revistei noastre, pe baza volumului său memorialistic *Strict confidențial*. Ambasador la Washington pe lângă șase președinți ai S.U.A. (1962-1986) – conducerea de la Kremlin nu era încă foarte convinsă că Bush va sprijini reformele lui Gorbaciov. Șevardnadze i-a trimis atunci liderului sovietic un memorandum, în care afirma că „Bush pare un conducător nehotărât“, gata să cadă sub influența diferitelor forțe din S.U.A.

Or, în cursul reuniunii, precizează diplomatul, misiunea lui Gorbaciov tocmai aceasta era: să-l convingă pe președintele american că susținerea reformelor ar fi fost în interesul ambelor țări. Cu atât mai mult cu cât Șevardnadze scrisese că Bush ar putea folosi greutățile Moscovei, legate de perestroikă, în propriul folos. „Pot depune mărturie – scrie Dobrînin – că Gorbaciov a acționat foarte hotărât în acest sens. Iar președintele american și-a ascultat interlocutorul cu multă atenție. S-au despărțit

mulțumiți unul de celălalt, după ce stabiliseră între ei relații personale foarte bune.“ Gorbaciov a părăsit Malta încrezător că a obținut sprijinul lui Bush pentru programul său și convins că acest lucru era cel mai important rezultat al întrevederii.

În raportul prezentat de el în fața Biroului Politic (21 ianuarie 1990), saluta „angajarea lui Bush de a acorda ajutor practic în sfera economică“ (angajare care, de altfel, nici nu s-a înfăptuit, comentează malițios ambasadorul memorialist) și „acordul a-

mândurora asupra necesității colaborării sovieto-americane, ca factor stabilizator într-un moment critic al evoluției istoriei mondiale“.

A urmat o vizită a secretarului de stat James Baker la Moscova, la mijlocul lunii mai, în ajunul vizitei lui Gorbaciov în S.U.A. Liderul sovietic a avut un dialog lung și de totală încredere cu el, în doi, despre situația internă a U.R.S.S. și despre problemele lui. Baker i-a vorbit cu o simpatie evidentă. Dus de entuziasm, Gorbaciov a interpretat-o în felul lui: că administrația Bush

„sprijină total perestroika, întrucât corespunde și intereselor S.U.A.” și că „Washingtonul și-a schimbat politica în relațiile sovieto-americane, renunțând la concurență, în folosul dialogului și al colaborării”.

Curioasă această atitudine, comentează ușor iritat Dobrinin, de vreme ce, cu câteva zile înainte de sosirea lui Baker, ambasadorul american Jack F. Matlock, într-o întrevedere confidențială cu guvernatorul statului Maryland, sosit la Moscova, apreciasc altfel situația din Uniunea Sovietică: haos, faliment economic, criminalitate în creștere, exista chiar pericolul unei dictaturi militare. Speranța de democratizare treptată a țării nu trebuia neglijată, dar era nevoie de o jumătate de secol, dacă nu de trei sferturi din el, pentru ca ea să se împlinească. S.U.A. voiau să-l sprijine pe Gorbaciov, adăugase ambasadorul, dar și să folosească iminenta vizită a liderului sovietic în S.U.A., spre a-l împinge spre concesiile politice și militar-strategice, inclusiv unificarea Germaniei.

Întors din voiajul american, de la întâlnirile lui cu președintele american (31 mai-2 iunie 1990), Gorbaciov le-a declarat din nou membrilor Biroului Politic că Bush „înțelege greutățile noastre interne” și le-a dat asigurări personale că „S.U.A. nu vor mai reprezenta niciodată o amenințare pentru Uniunea Sovietică”. Cât despre discuția lui cu Bush despre Germania – continuă Dobrinin –, n-a insistat, a spus doar în treacăt, pe un ton precipitat, că unificarea Germaniei

trebuie să fie parte a procesului general-european.

Clarviziunea unei politici

În această problemă, Bush a jucat rolul hotărâtor. În zilele dramatice ale lunii iulie 1990, când unificarea ajunsese la un punct critic și se pregătea vizita cancelarului Kohl în U.R.S.S., Bush i-a telefonat de două ori lui Gorbaciov, convingându-l să accepte punctul de vedere occidental, apoi i-a trimis o scrisoare personală în care, legat de întâlnirea „G 7” (Grupul celor șapte țări – S.U.A., Canada, Japonia, Germania, Italia, Franța, Marea Britanie, care se reunește periodic pentru a discuta problemele economice, sociale și politice ale lumii) de la Londra, îi relatează că cei șapte lideri au apreciat în cadrul reuniunii că „rapidele modificări pozitive din Europa sunt, în cea mai mare parte, rezultatul clarvăzătoarei dumneavoastră politicii”. Vrând să-l liniștească pe Gorbaciov, a adăugat și că „NATO este gata să colaboreze cu dumneavoastră în construcția noii Europe”, iar

el, ca președinte al S.U.A., se gândește personal cum „să transforme încetul cu încetul NATO”.

O lună mai târziu, Bush lăuda din nou politica externă a lui Gorbaciov, în timpul întâlnirii de la conferința de la Helsinki. Iar liderul sovietic se simțea foarte încurajat de aceste laude. De fapt, nu e nimic condamnatibil în politica sovietică a mizat totul în politica externă pe colaborarea cu S.U.A., se grăbește să sublinieze Dobrinin. „Eu însumi, ca ambasador, am făcut același lucru; colaborarea între țările noastre trebuia să se realizeze pe toate planurile”. Tragedia lui Gorbaciov a fost că acasă dinamismul din politica externă a fost receptat mai degrabă în avantajul Statelor Unite decât în al propriei țări.

A ajuns la tristul paradox că, pe măsură ce era tot mai omagiat de către Occident, în interior era tot mai violent criticat și înjurat, învinuit chiar de trădarea intereselor naționale. „Nu existau indiferenți atunci, după cum nu există nici azi”. Dobrinin își dojenește colegii americani, pe experimentatul Matlock chiar, cel

care îl apăra pe fostul lider sovietic de critici de la Moscova, dar „trece consecvență sub tăcere că activitatea lui Gorbaciov (voit sau nevoit) a contribuit la prăbușirea societății sovietice și la dizolvarea unei mari puteri – Uniunea Sovietică”.

În amplele sale memorii publicate în toamna lui 1995, sub titlul *Politică și diplomatie*, secretarul de stat Baker arată că administrația Bush a stat în așteptare aproape tot anul

Jack F. Matlock, cu Raisa și Mihail Gorbaciov, la Geneva, în noiembrie 1985

1990, examinând care era poziția cea mai avantajoasă față de Gorbaciov, cel care bătea insistent la ușa S.U.A., propunând tot felul de inițiative. „Acești lideri politici erau foarte grăbiți, de parcă îi gonia cineva”, scrie Baker, dar nu aveau un plan concret. Căutau tot timpul inițiative, de dragul inițiativelor. Când Boris Elțin a ajuns într-o primă vizită neoficială la Washington, în septembrie același an, 1990, Baker nota în memoriile sale: „Pentru a consolida schimbările, trebuia să obținem maximum posibil câtă vreme la putere se afla Gorbaciov. Știam că el era gata să facă concesii. Dar nu eram conștienți de acest lucru în ceea ce-l privea pe succesorul lui.”

Într-una din vizitele sale la Moscova, secretarul de Stat american amintește că a văzut un Gorbaciov total nemulțumit, care își cam pierduse răbdarea, sub presiunea relațiilor cu Washingtonul. „Privind în urmă momentele critice din relațiile noastre, i-a spus liderul sovietic lui Baker, mi se pare uneori că vă străduiți absolut întotdeauna să obțineți avantaje în principal pentru dumneavoastră.” Și a amintit de Europa de Est, Germania și evenimentele din Lituania. La 11 februarie 1990, Șevardnadze îl informase pe Baker că, pentru dinamismul demersurilor, Gorbaciov accepta propunerea lui Bush privind reduceri „asimetrice” – adică mult mai multe – de trupe și forțe militare ale U.R.S.S. și ale altor state din Tratatul de la Varșovia în Europa de Est. Pe de altă parte, încă din Malta Bush reușise să obțină o

promisiune importantă de la conducătorul sovietic: că, pentru apărarea integrității teritoriale a U.R.S.S., vor fi folosite în interior numai metode democratice, nu forța.

Președintele informează

„Unul din scopurile politicii dumneavoastră este ruperea Europei de Est de U.R.S.S., a continuat liderul sovietic” – își amintește Baker în memoriile sale. Într-o telegramă adresată președintelui, secretarul de Stat american adăuga sarcastic: „Gorbaciov a început să vorbească ca un logodnic înșelat, părăsit în fața altarului”. Iar ambasadorul Matlock, care a rămas la Moscova până la puciul din august 1991, și-a notat și el în amintiri că Gorbaciov era nemulțumit de întârzierea ajutorului material american și de faptul că Bush s-a înconjurat de „consilieri de orientare antisovietică”, care îi asigură președintelui o informație falsă. *George nu mă mai iubește* este titlul acestui capitol din memoriile lui Matlock. Liderul sovietic nu putea înțelege, scrie amba-

sadorul american, cum pot irosi democrațiile occidentale miliarde de dolari în războiul din Golf și nu îi pot asigura lui o sumă serioasă (20-30 miliarde de dolari, ar fi spus Gorbaciov), pentru a-l ajuta să pună în practică reformele atât de necesare nu numai lui, ci și Occidentului.

„Trebuie să-l ajutăm pe Mihail. Desigur, americanii nu trebuie să facă totul singuri, dar George trebuie să conducă acest efort general, așa cum a făcut-o în Kuweit.” Sunt cuvintele lui Margaret Thatcher, care, după o întrevedere cu Gorbaciov, la Moscova, pe când nu era încă prim-ministru al Marii Britanii, a mers la Matlock, la Ambasada S.U.A., și a trimis prin acesta un mesaj administrației de la Washington. „Istoria nu ne va ierta dacă nu-l sprijinim împreună”, a încheiat dramatic Doamna de Fier, care a plecat de la Gorbaciov profund impresionată de situația lui politică, „disperată”, scrie Matlock. Iar când acesta din urmă a încercat să motiveze pasivitatea guvernului său, Thatcher l-a întrerupt: „Judecați ca un diplomat. Pur și simplu căutați

pretexte ca să nu faceți nimic. De ce nu puteți gândi ca un om de stat? Avem nevoie de o decizie politică pentru a susține întregul proces, care să răspundă intereselor fiecăruia dintre noi!” Or, președintele Bush – notează Matlock – aștepta ca Gorbaciov să-și găsească singur cheia de succes a reformelor sale.

Nici Thatcher n-a putut influența administrația americană. Baker, care nu era de acord cu opinia ei „de a-i ieși în în-

Suveniruri militare sovietice de vânzare, pe locul fostului Zid al Berlinului

tâmpinare lui Gorbaciov la jumătatea drumului", îi declarase cu puțin înainte colegului său britanic Geoffrey Howe: „Merge oricum spre noi. Să meargă la fel și mai departe.”

La 20 iunie 1991, ambasadorul american a trimis la Washington o telegramă în regim de mare urgență, în care informa că primise vizita primarului Moscovei, Popov, care îi scrisese pe o hârtie (n-a vrut să vorbească de teama înregistrărilor) că în Capitală se pregătește un puci împotriva lui Gorbaciov. I-a numit și pe complotiști: Pavlov, Kriucikov, Iazov, Lukianov. Popov rugase să fie informat urgent Elțin, aflat în vizită în S.U.A. Președintele Bush i-a indicat lui Matlock să se întâlnească personal cu Gorbaciov și să-i aducă la cunoștință importanta informație, fără numele conspiratorilor. Dar liderul sovietic – a telegrafiat curând la Casa Albă diplomatul american – a luat-o în ușor. Era convins că „nu-l poate îndepărta nimeni”. Discuția avea loc cu două luni înainte de cunoscutele evenimente din august. Bush totuși l-a informat pe Elțin.

Grija față de Castro

La 8 martie 1990, Jack Matlock povestește că, părăsind după o întâlnire particulară biroul ministrului sovietic de Externe, Eduard Șevardnadze, „acesta m-a șocat când mi-a spus: «Jack, dacă văd că vine o dictatură, demisionez. N-am de gând să fac parte dintr-un guvern cu sânge pe mâini.» Cum îl cunoșteam deja de cinci ani, în calitatea mea de membru în echipa Casei Albe și de ambasador al Statelor Unite, îmi dădeam seama că vorbele lui erau absolut sincere; ceea ce m-a șocat a fost să constat că el credea în iminența unei lovituri de stat împotriva lui Gorbaciov.”

Un an mai târziu de la această relatare, când Baker s-a întâlnit cu conducătorul de la Kremlin la Moscova, atenția președintelui era concentrată exclusiv pe problemele interne, îndeosebi pe Elțin și pe starea precară a economiei țării. Iar diplomația americană – o spune secretarul de Stat – „balansa” deja, în vara lui 1991, între Gorbaciov și Elțin.

„În Occident, în acest timp, afirmă Gorbaciov în volumul său de memorii *Viață și reforme* se adunau forțele care urmau a răscroi harta Europei” și „care aveau influență asupra președintelui S.U.A.” Gorbaciov nu mai avea deja nici o libertate de manevră în politica externă. Până la puci mai rămăsese mai puțin de o lună. Dar Baker a mai venit de câteva ori la Moscova în acea vară. A obținut atunci acordul lui Gorbaciov și al lui Elțin de a retrage contingentul militar din Cuba – vis vechi și sarcină importantă a diplomației americane încă din timpul crizei cubaneze. De altfel, problema Cubei s-a discutat și la Malta. Dar în timpul dezbaterii ulterioare din Biroul Politic, membrii Biroului nu au fost de acord cu ideea de „a fi pus într-o situație stânjenitoare tovarășul Castro”. De aceea, chestiunea a fost amânată.

Ultima întrevvedere a celor doi președinți, Gorbaciov și Bush, a avut loc la 29 octombrie 1991, la Madrid, la conferința pentru pace în Orientul Apropiat. Gândurile președintelui sovietic – remarcă Baker – nu erau la conferință. „Lăsa impresia unui om care se îneca cu colac de salvare. Nu putea să nu-ți trezească milă.”

Desigur, comentează ambasadorul memorialist, orice însemnări personale au doza lor de subiectivism. Ale lui Baker, ca ale oricui altcuiva. Dar pe președintele sovietic el l-a „adulmecat” bine, cu atât mai mult cu cât îl și simpatiza.

Într-adevăr, își continuă durabilă analiză Anatoli Dobrînin, Gorbaciov se afla într-o poziție disperată. Cedase tot, cu o grabă inexplicabilă, poziții importante geopolitice și militare, care ar fi fost necesare țării nu pentru continuarea războiului rece, ci, dimpotrivă, pentru încheierea lui, dar într-o formă demnă și acceptabilă de ambele părți. Abia atunci, în condiții de echilibru general strategic, de stabilitate, relațiile internaționale, crede ambasadorul sovietic la Washington, s-ar fi putut așeza pe o bază ce ar fi eliminat confruntarea.

Fără îndoială că lui Gorbaciov îi revine meritul de a fi avut curajul să-și liberalizeze și democratizeze țara. Este marele, inegalabilul lui merit. De necontestat. Dar un merit neînsoțit de o strategie bine gândită și elaborată, de unde și sumedenia de compromisuri, cu grave consecințe asupra ritmului și rezultatelor schimbărilor. „Domnule Hrușciov, am auzit că ați început să faceți reforme în țara dumneavoastră – i-a spus premierul britanic Winston Churchill în 1957 liderului de atunci de la Kremlin. Este, indiscutabil, un lucru bun. Dar vreau să vă amintesc că nu trebuie să fiți prea nerăbdători. Nu-i obligatoriu să sari peste o prăpastie în doi timpi și trei mișcări. Pot să și cazi în ea.”

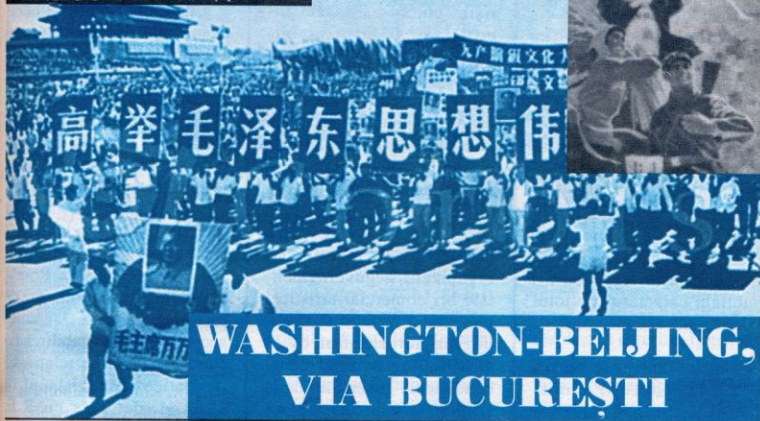
La 25 decembrie 1991 liderul sovietic și-a anunțat la posturile de televiziune retragerea din funcția de președinte al U.R.S.S. „N-a fost nici un rămas bun, scrie el nu fără amărăciune în volumul de memorii. Nici unul dintre conducătorii C.S.I. nu m-a sunat. Nici în ziua părăsirii funcției, nici după, trei ani și mai bine de atunci.”

Istoria însă, înțeleapta istorie, va repara, cu siguranță, ingrata memorie umană. ■

Florentina DOLGHIN

Amintirile unui diplomat

Demonstrație din timpul Revoluției culturale și afiș propagandistic din aceeași perioadă

WASHINGTON-BEIJING, VIA BUCUREȘTI

Prof. dr. MIRCEA NICOLAESCU

Cu câțiva ani în urmă, în cadrul unui interviu acordat ziaristului Nicolae Melinescu și transmis de Televiziunea Română, Henry Kissinger, fost secretar de Stat al S.U.A. în perioada președinției lui Richard Nixon (1969-1974), declara că, la începutul mandatului acestuia, Washingtonul nu a solicitat României să medieze în relațiile americano-chineze, cum susțin unii istorici. Aceasta pentru că, în ianuarie 1969, la Departamentul de Stat al S.U.A. se știa prea puțin despre evoluția relațiilor chino-române după declanșarea revoluției culturale chineze, care duse la diminuarea sensibilă a relațiilor Beijingului cu restul lumii. Situația era valabilă și în ce privește România. La Washington nu existau elemente care să arate că autoritățile de la București, conducerea de partid mai ales, s-ar bucura de credibilitatea care să justifice un asemenea demers.

Cele spuse de Kissinger erau numai în parte adevărate. După cum mărturisise fostul președinte Nixon, la instalarea lui la Casa Albă, în ianuarie 1969, a constatat că toate organele americane abilitate – și mai ales Departamentul de Stat – erau foarte slab informate despre situația din China și intențiile de politică externă ale liderilor de la Beijing. Totodată, este adevărat că după vizita în R.P. Chineză a lui Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, în octombrie 1964, și

după Congresul IX al P.C.R., din iunie 1965, contactele politice la nivelul cel mai înalt dintre București și Beijing au cunoscut o evidentă stagnare; cele economice și diplomatice au continuat, sub semnul eforturilor părții române de a nu se implica în confruntarea dintre R.P. Chineză și U.R.S.S.

Dar chiar în asemenea condiții, diplomația americană a acționat nu numai pentru a cunoaște poziția autorităților de la București privind evoluțiile din China, cât, mai ales, intențiile conducătorilor chi-

nezi față de problema raporturilor chino-române. Diplomația americană era interesată să beneficieze de ceea ce în termeni diplomatici se înțelege prin „bune oficii”. Bucureștiul a fost solicitat de S.U.A. să transmită la Beijing mesaje nu numai cu caracter informativ, ci conținând dorința expres formulată și intențiile clare ale administrației abia instalate la Washington pentru a da un curs nou relațiilor cu R.P. Chineză.

Acțiunea a fost declanșată în februarie 1969, deci la scurtă vreme după venirea lui

Richard Nixon la Casa Albă, de către însărcinatul cu afaceri al S.U.A. la București, John Barnes jr., în cadrul unei întrevederi prietenești cu semnatarul acestor rânduri, în acel moment director al Direcției Asia din M.A.E. Diplomatul american a rugat ca la întâlnire să fim numai noi doi, pentru că el vorbește bine limba română (*Magazin istoric*, nr. 5/1999; 4/2001). Solicitarea – în condițiile în care el știa că putem purta discuția și în engleză și tot fără prezența altui diplomat – sublinia caracterul cu totul confidențial al convorbirii.

Am obținut aprobarea conducerii ministerului pentru solicitarea lui. Fără introducerea protocolară de uzanță, mi-a spus că dorește să-mi cunoască „cu titlu personal și prietenesc” opinia despre evoluția și perspectivele politicii externe a R.P. Chineze, despre intențiile conducătorilor de la Beijing. După părerea lui, „Revoluția culturală” depășise vârful desfășurării, având un caracter predominant intern, dar care izolase țara de restul lumii. Știa că Direcția pe care o conduc acorda o mare atenție acestei chestiuni. Și-a justificat cererea prin dorința noii administrații de la Washington de a sprijini curentul favorabil existent în rândul unor segmente importante ale națiunii americane de a cunoaște mai bine, de la fața

locului, ceea ce se întâmpla în China continentală.

A menționat turiștii, sportivii și artiștii și mai ales ziaristi, curent care, fără îndoială, ar fi favorizat diminuarea stării de intoleranță dintre cele două state, dăunătoare climatului internațional mondial. Dar toate încercările de a obține vize de intrare le erau refuzate, deși altor solicitări venite tot din țări occidentale li se dădea curs. Partea chineză refuza orice contact, inclusiv cu organizații neguvernamentale ori comercial-turistice, pretextând în mod constant poziția autorităților de la Washington privind necunoașterea guvernului de la Beijing, ca unic reprezentant al Chinei, și locul său în Consiliul de Securitate precum și relațiile S.U.A. cu Taiwan.

L-am întrebat, direct, ce așteaptă de la mine în această privință, pentru că reticențele Beijingului față de S.U.A. sunt îndeobște cunoscute. Dovedind că se aștepta la această întrebare, a răspuns prompt prin a caracteriza relațiile țării noastre cu China Populară, dar nu izolat, de la țara la țară, ci în ansamblul raporturilor

României cu toate statele socialiste.

Mi-a atras atenția la diplomatul american gradul de cunoaștere și accentul pus pe evoluția în timp a relațiilor româno-sovietice, deși a declarat că-l interesează raporturile româno-chineze: a amintit, cu date precise, obținerea de către România a retragerii în 1958 a celor 55 000 de militari sovietici din țara noastră, respingerea în 1963 a planului Valev de menținere a României în situația de furnizoare de produse agricole a „lagărului socialist”, dar și stabilirea de către România de relații diplomatice cu Pakistanul în 1964 și mai ales cu R.F. Germania în 1967, ambele fără consimțământul, ba chiar împotriva opoziției Moscovei.

A admirat apoi „poziția clară, declarată, de independență față de Moscova în ce privește războiul arabo-israelian din 1967” și mai ales neparticiparea României la invadarea Cehoslovaciei în 1968 și condamnarea acestui act. I-am răspuns așa cum îmi impunea poziția oficială, că remarcile lui repetau, în bună

măsură, concluzii publicate de reviste de peste Ocean; i-am amintit de trimestrialul *Foreign Affairs*, de la Washington, și de revista *Time*, în care se afirma că, după dispariția lui Stalin „România este, din multe puncte de vedere, Franța gaullistă a

Zhou Enlai (dreapta) se întâlnește cu Henry Kissinger, în iulie 1971

Europei de Est". Am precizat că facem eforturi nu numai pentru a rămâne în afara disputei chinosovietice, dar chiar a contribui la diminuarea acesteia, atât cât ne stă în putință.

Diplomatul american nu a mai pus alte întrebări. Am înțeles că el urmărea nu atât să afle opiniile mele despre evoluțiile din China, ci dorea declanșarea „ca la carte” a unui demers de bune oficii din partea țării noastre pe lângă partea chineză. Dar demersul trebuia să fie cât mai ferit de ochii lumii și cât mai protejat de consecințele unui eventual eșec.

Doleanțele părții americane în ce privește vizele chineze pentru cetățenii S.U.A. nu purtau, pentru un cunosător cât de cât al practicii diplomatice, caracterul unei informări de rutină, cu atât mai mult cu cât poziția oficială chineză, relevantă de Barnes, era cunoscută de toată lumea. Și ca formulare, dar și ca ton, precum și prin relevarea nedisimulată a „independenței României” față de U.R.S.S., nemulțumirile și nelineștiile diplomatului S.U.A. mărturiseau solicitarea ca partea română să le transmită părții chineze nu numai ca informație, dar și cu dorința și speranța, aproape expres formulate de Barnes, ca autoritatea politicii externe românești, aprecierea de care se bucura România la Beijing să confere greutate

Mao Zedong, Richard Nixon și Henry Kissinger la Beijing

față de liderii chinezi în luarea în considerare a acestei solicitări.

Cu aprobarea cuvenită, l-am invitat la minister pe însărcinatul cu afaceri a.i. al R.P. Chineze și i-am înfățișat „nelineștiile, dorințele și frământările” celor de la Washington și dorința noii Administrații de a sprijini pe această cale cunoașterea reciprocă și tendințele de apropiere dintre cele două nații. Am făcut precizarea că diplomatul S.U.A. mi-a înfățișat aceste probleme „cu titlu personal și prietenesc” și așa doresc să i le prezint și eu. Replica diplomatului chinez, o persoană distinsă și plăcută, s-a dovedit deosebit de perspicace: mi-a mulțumit pentru hotărârea de a-l informa și apoi calm, cu un zâmbet ușor ironic, mi-a replicat: „Știm amândoi, și dumneavoastră și eu, că între diplomații, chiar ai unor țări prietene cum suntem noi, nu prea au loc, mai ales la un Minister de Externe, chiar și la București, întâlniri și convorbiri „cu titlu personal”, că noi, „dar și americanul promovăm interese și poziții ale țărilor noastre prin întreg comportamentul nostru”.

A găsit de datoria lui să reamintească, pe scurt însă și cu mai puțină pasiune ca de

obicei, condițiile considerate obligatorii de partea chineză pentru normalizarea relațiilor Statelor Unite ale Americii cu Republica Populară Chineză. A adăugat că Beijingul ur-

mărește cu atenție formularea politicii externe de către noua administrație și reorientările eventuale au nuanțe de apropiere de China, dar, după părerea lui, orice progres în această privință depinde de rezolvarea cererilor firești ale guvernului R.P. Chineze privind recunoașterea sa ca unic reprezentant legal al mării sale națiuni, de recunoașterea drepturilor sale legitime în cadrul O.N.U. și al Consiliului de Securitate ale acestuia și de clarificarea, în acest spirit, a relațiilor S.U.A. cu Taiwanul și regimul cian-kai-șist.

La câteva zile l-am informat, tot la M.A.E., pe însărcinatul cu afaceri al S.U.A. despre convorbirea cu diplomatul chinez. Nu a fost surprins; mi s-a părut că l-a bucurat inițiativa de a comunica părții chineze convorbirea noastră, ca și părerea mea că diplomatul chinez a fost mai puțin tranșant în caracterizarea „imperialismului american”. După felul în care Barnes mi-a mulțumit, exprimând speranța că ne vom mai întâlni și vom mai discuta despre aceste probleme, am dedus că era satisfăcut atât că transmisesem mesajul, cât și de maniera în care îl primise di-

plomatul chinez. Barnes a revenit după câteva săptămâni și mi-a comunicat, cu vădită nuanță de complicitate și bucurie, că, în sfârșit, Beijingul a început să acorde vize turistice cetățenilor S.U.A. din categoriile menționate. Nu-mi amintesc ordinea acestora, dar se pare că până la sfârșitul anului

1969 fluxul respectiv luase un curs considerabil.

Cât despre caracterul personal al acțiunii diplomatului american și aprecierea disponibilității și credibilității diplomației românești în acel moment de a sprijini un astfel de demers, se pot adăuga cel puțin două aspecte ce corectează aprecierea lui Kissinger. Dacă în perioada instalării lui Richard Nixon la Casa Albă, la Washington nu existau informații suficiente despre stadiul real și posibilitățile efective ale României de a susține un demers de „bune oficii” față de Beijing, această chestiune a fost, cel puțin parțial, rezolvată prin demersul lui Barnes jr. la București.

Dar mai ales a fost soluționată în cursul și ca urmare a vizitei în R. P. Chineză, în mai-iunie a anului 1970, a delegației de partid și de stat condusă de Emil Bodnăraș, membru atât al conducerii superioare de partid (al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.), cât și al conducerii de stat (ca vicepreședinte al

Întâlnire prietenească între liderii român și chinez

Consiliului de Stat), delegație în cadrul căreia semnatarul acestor rânduri, în acea perioadă ambasador cu misiuni speciale în M.A.E., a reprezentat conducerea Ministerului de Externe.

Surprinzător în bună măsură și pentru partea română, din a cărei inițiativă a avut loc vizita, delegația s-a bucurat de o primire la cel mai înalt nivel. Convorbirile cu liderii chinezi au durat circa 16 ore, depășind relațiile româno-chineze, și au cuprins toate marile probleme ale lumii de atunci, inclusiv perspectiva raportului mondial de forțe, viitorul relațiilor dintre marile puteri, înțelegeri dintre China și S.U.A., dar și dintre Beijing și Moscova.

Cât privește rolul României în inițierea și desfășurarea dialogului S.U.A. cu R.P. Chineză, propriile declarații ale lui Nixon vorbesc despre deschideri discrete către Beijing, acționând prin președintele Pakistanului, Yahia Khan, și apoi prin Nicolae

Ceaușescu. Ambii aveau canale personale cu chinezii, ce și-au dovedit curând eficacitatea, și Henry Kissinger a avut faimoasa criză de indigestie în Pakistan, care i-a permis să se aventureze secret până la Beijing, în 1971. Aceste acțiuni, inclusiv cele înfăptuite prin intermediul țării noastre, au consti-

tuit, după mărturisirea lui Nixon cu zece ani mai târziu, „un fel de «demers ritual» foarte lent, care s-a accelerat încetul cu încetul și, în 1971, la 15 iulie, surprindeam lumea anunțând că voi vizita China la începutul anului 1972”. Iar la impulsivitatea acestui «demers ritual» o contribuție însemnată au adus convorbirile directe dintre Richard Nixon și Nicolae Ceaușescu la București și întâlnirea acestuia cu conducătorii chinezi, evenimente ce au precedat istorica vizită a președintelui american la Beijing. Deși s-a desfășurat în perspectiva unor viziuni strategice și interese în mare parte diferite între S.U.A. și România în legătură cu realizarea, în acel moment, a unui nou raport de forțe și a unui nou echilibru internațional – în special în ce privește rolul marilor puteri –, contribuția românească în apropierea și normalizarea relațiilor chino-americane este azi unanim recunoscută de istorici. ■

(Va urma)

**SPIONUL -
ISTORIC**

**Wilhelm
Höttl**

Dr. ALEXANDRU POPESCU

Se consideră că activitatea așilor serviciilor de informații, mai ales a celor din perioada ultimului război mondial, este bine cunoscută cercetătorilor. Din diferite motive, mai există spioni, chiar conducători ai serviciilor de informații, unii dintre ei cu o „longevitate profesională” apreciabilă, despre care s-a vorbit mai puțin. Austriacul Wilhelm Höttl se numără printre aceștia. El a avut tangență și cu istoria românească a anilor '40-'50, așa cum ni s-a revelat în cursul pregătirii pentru tipar, la Editura Meronia, a volumului *Viena secretă*.

Serviciul de informații american din timpul celui de al doilea război mondial, O.S.S., l-a calificat pe Wilhelm Höttl drept unul din cei mai importanți „actori” ai teatrului european al spionajului. Se poate spune că nu a existat vreo confruntare informativă în perioada de sfârșit a celei de a doua conflagrații mondiale și a „războiului rece” în Austria – și nu numai – în care Höttl să nu fi fost amestecat.

Agent a 12 servicii de informații

După ce obține titlul de doctor în istorie al Universității din Viena, Höttl devine șef pentru zonele italiene și balcanice al Serviciului de Siguranță al Reichului, SD. În 1944, este trimis în Ungaria, unde joacă

un important rol în organizarea deportărilor de evrei.

Revenit în Austria cu puțină vreme înainte de sfârșitul războiului, este trimis de Ernst Kaltenbrunner, șeful SD-ului, în Elveția unde, în perioada martie-aprilie 1945, ia legătura cu Allen W. Dulles în vederea încheierii unei păci separate cu puterile occidentale și obținerii unor condiții de pace mai blânde pentru Austria.

De asemenea, se pare că Höttl a mai fost amestecat și în cazul legat de scufundarea unor containere conținând valori și bancnote vestice, falsificate de către germani în timpul războiului, în lacul Toplitz. În aceeași zonă, Höttl încearcă să organizeze rezistența împotriva trupelor sovietice și, după unele mărturii, el ar fi fost în legătură cu Adolf Eichmann

care, în ultima parte a războiului, își căuta un adăpost acolo, de unde mai târziu dorea să fugă spre alte meleaguri, ceea ce s-a și întâmplat. Înainte de aceasta, și-ar fi ascuns aurul la Moorsberg, într-un loc pe care mai târziu Höttl va încerca să îl cumpere. În tot cazul, după război, Höttl s-a stabilit în apropiere de Alt Ausee.

Odată cu intrarea trupelor americane în Austria, Höttl este arestat în locuința sa din zona amintită și, în continuare, face eforturi pentru a se pune în slujba serviciilor de informații americane. Până la moarte, în 1997, Höttl a fost arestat de trei ori, dar, de fiecare dată, eliberat. „Argumentul” era bogata arhivă de informații de care dispunea.

Se știa că fusese în legătură cu nu mai puțin de 12 servicii

de informații europene, între care și cu cel român. O serie de informații, puse la dispoziție de Höttl, vor fi utilizate ulterior de serviciile de spionaj occidentale în vederea reactivării rețelei de spioni de care germanii dispuneau în Europa de Est (5 agenți, numărând 30 de agenți). Unele informații spun că Höttl a călătorit în acest scop la Budapesta și București.

Din însărcinarea americanilor, Höttl a înființat, în landul austriac Salzburg, centre ale unei organizații paramilitare în vederea unei eventuale confruntări cu sovieticii, organizație folosită și pentru combaterea comuniștilor în perioada lor de ascensiune. De altfel, Salzburgul trebuia să fie – potrivit americanilor – centrul activităților de spionare a zonei sovietice din Austria, în vreme ce Viena urma să devină rampa de lansare pentru spionajul în zona balcanică.

Ca și alți foști agenți naștiți, Höttl se pune în legătură cu „organizația Gehlen“, precursorul serviciului de spionaj vest-german, creație a americanilor, cu serviciul de profil francez și, se pare chiar, cu unele servicii secrete din statele est-europene.

Un alt caz de spionaj în care a mai fost amestecat Höttl este legat de relațiile sale cu agenții sovietici în Austria, Kurt Ponger și Otto Verber.

Toate aceste situații au făcut să se nască bănuiala că Höttl ar fi fost un agent dublu. Bănuiala a fost confirmată prin informațiile furnizate de un alt spion sovietic, care a arătat că

Generalul Reinhard Gehlen

Höttl ar fi fost agentul cu cea mai îndelungată carieră și cel mai bine plătit, care a lucrat pentru serviciile sovietice. Totuși, el s-a bucurat de prețuirea unor politicieni americani, precum Allan W. Dulles, viitorul director al CIA (1953-1961), și senatorul Joseph Mc. Carthy, cel care a dezlănțuit „vânătoarea de vrăjitoare“ anticomunistă.

Spion, memorialist, istoric

De asemenea, se pare că Höttl a avut relații și cu organizația consacrată urmăririi persoanelor care colaboraseră la desfășurarea Holocaustului, condusă de Simon Wiesenthal, furnizându-i acesteia informații pentru urmărirea persoanelor participante la genocidul

din Ungaria în care fusese de altfel, implicat.

Asemenea altor spioni și șefi de agenții de informații, Höttl și-a publicat memoriile, iar în 1950, mizând pe faptul că se făcuse util serviciilor de informații occidentale, are îndrăzneala să scrie articolul *Am fost spionul lui Hitler*.

Dar cea mai interesantă lucrare a sa rămâne volumul *Frontul secret. Organizații, persoane și acțiuni ale serviciului secret german* (Die geheime Front. Organisationen, Personen, Aktionen des deutschen Geheimdienstes), publicat, în 1950, în Austria, sub pseudonimul Walter Hagen. De data aceasta, Höttl a ținut să fie considerat nu numai spion, ci și istoric, motivul, probabil, pentru care a publicat volumul sub pseudonim.

În tot cazul, multe din informațiile oferite în această carte au un caracter inedit, ele trebuind, desigur, confruntate cu cele existente în alte lucrări. Acestor spații le aparține și România în perioada războiului, dar și în aceea de la începuturile „războiului rece“, ceea ce ne face să deducem că Höttl își păstrase relațiile informative din țara noastră.

Referitor la țara noastră, sunt de amintit informațiile privitoare la inițiativa marelui Ion Antonescu de a stabili tratative cu aliații în vederea unui armistițiu, ceea ce ar fi grăbit declanșarea evenimentelor de la 23 august 1944. După afirmațiile lui Höttl, serviciile de informații germane ar fi avut cunoștință de

pregătirile de „puci“, dar incompetența lui von Killinger și a generalului Gerstenberg, ca și situația tulbură de la Berlin au făcut ca totuși el să se declanșeze și să aibă succes. Höttl este una din cele mai importante persoane din conducerea serviciilor de informații germane care recunoaște importanța evenimentelor de la 23 august 1944: „Odată cu succesul loviturii de la București împotriva lui Antonescu și a germanilor, victoria armatei sovietice a fost completă... Cu aceasta, desfășurarea evenimentelor de pe frontul de sud-est a fost în mod esențial hotărâtă, ca și soarta Europei de Sud-Est și a unei mari părți a Europei Centrale“.

Desigur, rămâne ca specialiștii să se pronunțe dacă, în elaborarea acestui volum, Höttl, alias Hagen, a rămas spion sau a reușit să devină istoric, dar credem că traducerea cărții ar putea aduce o serie de informații necunoscute cercetării perioadei.

Sprijin în Austria pentru rezistența din România?

Între alte informații puțin cunoscute oferite de Höttl sunt și acelea referitoare la colaborarea sa, în perioada 1944-1945, cu un anume colonel al statului major al Ungariei, dr. Karoly (Karl) Ney, care a acționat, după război, în munții din landul austriac Salzkammergut, unde instruia „emigran-

ți“ maghiari în vederea unei acțiuni în România. Ney avea intenția de a organiza o mișcare de rezistență în rândul populației maghiare din Transilvania, de unde era originar. Se pare că el a găsit sprijin, chiar financiar, pentru aceste acțiuni la serviciul de informații american. Höttl cunoștea bine activitatea lui Ney, căci prin el erau transmise informațiile către americani. Din relatările de la începutul anilor 1990 ale lui Höttl, aflăm că Ney organizase tabere de antrenament pentru „refugiații“ maghiari, iar în anii '50, îi va adăposti pe unii din ei în Viena.

Deoarece nu găsește sprijin la Höttl, care considera aceste acțiuni drept o „joacă militară“, Ney se adresează direct șefului serviciului de spionaj din Germania de Vest, generalul Gehlen. O colaborare

mai strânsă cu americanii nu a fost posibilă, căci, după ce îi acceptaseră serviciile, el a fost ulterior condamnat la moarte.

Totuși, și în anii '50, dr. Ney (sub nume de acoperire dr. Neff sau dr. Peff) a acționat ca „om de legătură“ cu mișcarea de rezistență din România. În 1952, Poliția de stat austriacă consemna că „în România este de remarcat o intensă mișcare de partizani“, care se concretiza în aruncarea în aer și atacarea unor obiective militare.

În tot cazul, în perioada imediat următoare războiului, din inițiativa CIA și a altor servicii de informații americane, așa cum demonstrează studii mai noi, Viena a devenit unul dintre centrele unde au fost elaborate „proiecte“ de penetrare a României de Vest, Ungariei și Poloniei. Ulterior au fost avute în vedere Iugoslavia și Albania.

Poliția austriacă era informată de aceste activități ale lui Ney și, în cele din urmă, îi pune la dispoziție acte pentru a emigra în Germania Occidentală, la începutul anilor '50. Ulterior, sub numele de „dr. Karl Kirchhofer“, revine în Austria, cu ale cărei servicii de informații colaborează, și unde moare în 1989.

În stadiul actual al investigațiilor, este greu de stabilit în ce măsură acțiunile lui Ney au contribuit la sprijinirea rezistenței din România sau vizau organizarea mai ales a unei mișcări a populației maghiare îndreptate împotriva regimului de la București. ■

Concursul

ISTORIA MEA - EUSTORY

Concursul de cercetare istorică pentru tineret **ISTORIA MEA - EUSTORY**, organizat de Fundația „Noua Istorie“, se află acum la a III-a ediție (*Magazin istoric*, nr. 7/2002).

Concursul este deschis tuturor tinerilor născuți după 1 ianuarie 1984, fără deosebire de sex, naționalitate sau religie. Pot participa atât candidați individuali, cât și echipe de coautori – elevi ai oricărui tip de școli, studenți, tineri aflați în serviciul militar etc.

Ca și în cazul edițiilor anterioare, participanții trebuie să realizeze o mini-cercetare istorică asupra unui subiect concret subsumat temei-cadru a concursului. La această ediție tema generală propusă de organizatori este: **Ajută-ți aproapele. Solidaritate umană în comunități ieri și azi.** Organizatorii mizează pe faptul că tinerii participanți vor scoate la iveală un mare număr de acte concrete de înțajutorare umană, de solidaritate cu cei aflați în nevoie și de asumare a unor responsabilități sociale, pe faptul că ei vor contribui la documentarea componentei umanitare a istoriei noastre. Sunt încurajate originalitatea abordării și contactul nemijlocit cu diversele categorii de izvoare istorice.

Rezultatele acestei cercetări pot să fie prezentate fie sub forma unor texte scrise, fie sub cea a unor înregistrări audio sau video, animații computerizate, albume, fotomontaje, colaje, machete etc. Lucrările pot fi redactate fie în limba română, fie într-o altă limbă în care participanții învață istoria în școală în România, conform legislației în vigoare. Lucrările vor trebui să fie expediate organizatorilor până la data de 15 ianuarie 2004 (data poștei).

Evaluarea lucrărilor se va desfășura în două etape. Juriile vor fi formate din specialiști cu experiență științifică și didactică, profesori din învățământul universitar și pre-universitar, cercetători, alți experți. Fiecare lucrare va fi

supusă la cel puțin două evaluări independente, iar lucrările premiate vor fi judecate de cel puțin patru evaluatori.

Întreaga desfășurare a concursului are loc sub îndrumarea unui Consiliu Științific, format din istorici din București, Cluj și Iași, care a sta-

bilit tema-cadru a concursului, a elaborat criteriile de evaluare și va lua decizia finală în ceea ce privește atribuirea premiilor.

Premiile vor recompensa un anumit standard profesional al lucrărilor și nu urmăresc stabilirea unui clasament absolut al autorilor. De aceea, organizatorii vizează atribuirea unui număr mare de premii în bani, cărți și abonaamente la revistele de specialitate. Sunt avute în vedere premii suplimentare pentru profesorii îndrumători și pentru unitățile școlare ale căror elevi obțin rezultate deosebite. Câștigătorii de premii vor fi incluși și în procesul de selecție pentru reuniunile anuale organizate de Fundația Körber pentru premianții concursurilor din rețeaua EUSTORY. Astfel, în august 2002 trei dintre premianțele ediției a II-a au participat la Academia de Vară de la Berlin, iar în octombrie 2002 alți doi dintre premianții aceleiași ediții au participat la o reuniune similară în Estonia.

Ca și la edițiile anterioare, fiecare participant urmează să primească un certificat care să ateste contribuția sa la concursul **ISTORIA MEA - EUSTORY**.

Toți cei interesați pot obține broșura cu îndrumările pentru concurs de la organizatori sau eventual prin intermediul profesorilor și inspectorilor de istorie. Adresa de contact din partea organizatorilor este:

ICIRG: Bd. Iancu de Hunedoara nr. 35, sc. A, apt. 18, București

Tel. 021-230.47.37.; fax 021-230.11.53.;

e-mail: noua_istorie@yahoo.com

www.geocities.com/noua_istorie ■

*Ce este Spania?
Un vârtej de praf pe
drumul istoriei, după
ce un mare popor a
trecut în galop.
(José Ortega y Gasset)*

SPANIA SAU SPANIILE?

VICTOR IONESCU

Despre Spania, orice anuar serios notează: „Reino de Espana – Regatul Spaniei, monarhie constituțională ereditară“. Iar mai departe, descoperi că populația sa este formată, în mare majoritate, din spanioli care sunt: „castilieni 72 %, catalani 16 %, galicieni 8 %, basci 2,3 %“, iar țara este divizată în „15 regiuni continentale și 2 insulare“. Titlul capului statului, până la adoptarea Constituției din 1931, când este proclamată republică, era de-a dreptul impresionant: „Rege al Castiliei, Leonului, Aragonului, Celor două Sicilii, Ierusalimului, Navarrei, Granadei, Toledo-ului, Valenciei, Galiciei, Majorcăi, Minorcăi, Sevillei, Sardiniei, Cordobei, Corsicii, Indiilor Orientale și Occidentale, pământurilor și insulelor din marile oceane; arhiduce al Austriei; duce de Burgundia, Brabant și Milano; conte de Habsburg, Flandra, Tirol și Barcelona; duce al Ateiei și Neopatrei; senior de Biscaya și de Molina; marchiz d’Oristan și de Gozianos“.

Gândindu-se și la multitudinea limbilor și dialectelor auzite pe tărâm hispanic, cititorul își poate pune, pe bună dreptate, întrebarea: Spania sau Spaniile?

Din punct de vedere administrativ, astăzi se poate afirma că Spania este mult mai aproape de Germania landurilor decât de Franța departamentală. Iar măruntele războaie ce împânzesc manualele de istorie, mai ales cele purtate între catalani și castilieni, demonstrează încă o dată că avem de-a face cu un mozaic de națiuni, popoare, tradiții, limbi și obiceiuri. Art. 2 al Constituției spaniole precizează: „Constituția se fundamentează pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, patria comună

și indivizibilă a tuturor spaniolilor, recunoaște și garantează dreptul la autonomie al naționalităților și regiunilor care o compun și solidaritatea dintre acestea“.

Țara Iepurilor

Încă din zorii civilizației, Peninsula Iberică, al cărei nume provine de la vechii greci care au botezat marele fluviu hispanic Iber (azi, Ebru), a reprezentat un spațiu de interferență al

Alcazarul din Segovia

populațiilor celor mai diferite. Chiar și pendularea între numele de Iberia și Spania vine tocmai de la prezența mereu reînnoită de străini stabiliți pe aceste meleaguri. Astfel, primii care au înființat aici colonii și contoare comerciale au fost fenicienii. În secolele XI-X î.e.n., când au atins sud-estul peninsulei, ei au numit-o Hispania – Țara Iepurilor. Iar trei secole mai târziu, grecii au cunoscut-o ca Iberia – Țara de pe Iber.

Dintre coloniile întemeiate de cele două popoare, mai importante au fost cea de la Gades (astăzi Cadix) – ridicată de fenicieni – și cele de la Ampuria, Ibiza și Torre del Mare (azi Malaga) – grecești. Aici se cumpărau intens de la localnici minerale, în special argint și cupru, contra produse manufacturate.

Provenind, după unele teorii, din zona Magrebului, iberii aveau un stat bine format la sosirea primilor coloniști fenicieni. Acesta, cu capitala la Tartessos, a intrat în conflict cu noii veniți, fapt ce a determinat ca, trei secole mai târziu, să le favorizeze grecilor – concurenții fenicienilor – poziția în peninsulă.

În secolul VII î.e.n., un nou val de iberi avansează până spre izvoarele Ebrului. În același timp, dinspre nord, au intrat în peninsulă și celții, purtători ai civilizației fierului, ce se găsea din abundență pe teritoriul hispanic. Aici, celții au întemeiat nu mai puțin de trei state: unul în zona Salamanca, altul la sud de fluviul Tago și ultimul care le poartă și astăzi numele – Galicia – Țara Galilor (gali = celți). Cele două neamuri, ale iberilor și celților, s-au întâlnit în platoul central hispanic și din fuziunea lor s-a născut populația metisă a celtiberilor, masiv reprezentată în tot centrul și estul peninsulei. Iar situația se va mai repeta de câteva ori în istorie, rezultatul fiind mozaicarea demografică a peninsulei. În această primă fază a formării populației autohtone, putem remarca faptul că limba iberilor a furnizat multe cuvinte în vocabularul bascilor de astăzi. Nu se știe exact originea acestei populații dar, cum în

secolele VII-V î.e.n., iberii au colonizat și zonele de dincolo de Pirinei, am putea presupune că bascii le erau înrudiți, având o origine centro-mediteraneană comună, poate la baza lor fiind tocmai acele faimoase popoare ale mării ce pustiiseră Orientul Apropiat și marile lui civilizații.

Între cartaginezi și romani

Ridicarea ca putere maritimă majoră a Cartaginei, care între 237 și 26 î.e.n. ocupă jumătatea sudică a peninsulei, a relansat competiția greco-feniciană pentru colonizarea Hispaniei. Astfel, în secolele VI-III î.e.n., cartaginezii au întemeiat câteva orașe, cucerind și

jumătatea sud-estică a peninsulei – la Carthago Nova (Cartagena), Barcino (Barcelona), Lucentum (Alicante) și Heman-tica (Salamanca). Treptat, i-au eliminat pe concurenții lor greci. În Mediterana însă se manifesta, încă din secolul IV î.e.n., o nouă putere:

Creștină devenită islamică

Roma, ce-și va cere îndată drepturile și în această parte a lumii, conflictul între cele două puteri neputând fi evitat.

Astfel, după ce, în 348 î.e.n., Roma și Cartagina și-au delimitat sferele de influență în Mediterana Centrală, prin semnarea unui tratat ce va fi reînnoit câțiva ani mai târziu, în 306 î.e.n., cele două imperii s-au confruntat pe parcursul a nu mai puțin de 120 de ani (264-146 î.e.n.), în trei războaie necrutătoare, câștigate cu mare greutate de Roma. După primul război punic (264-249 î.e.n.), Cartagina a transformat Hispania în baza sa materială și de luptă. De acolo a și pornit Hannibal în celebra sa expediție din 218 î.e.n., asupra Italiei. Cu toate victoriile strălucitului strateg, Cartagina a fost înfrântă și în cel de-al doilea război punic, încheiat în

Detaliu din mozaicul din Cartagina, (circa 500), reprezentând un aristocrat vandal

prin colonizarea regiunii, transformată (secolele II-I î.e.n.) în provincie romană. Dar rezistența celtiberă din zona central-estică (206-133 î.e.n.) și revoltele triburilor lusitane (din 147-139 î.e.n., în timpul domniei lui Viriathus, sau din 80-72 î.e.n. – sub Setorius) au îngreunat procesul.

Ultimii celtiberi – cantabrii și asturii – din nord-vestul peninsulei au fost supuși de-abia în timpul domniei lui Augustus. Acum apar în documentele epocii bascii – „vascones”, singurii iberici preromani care și-au păstrat limba până în zilele noastre. Din acest moment, timp de patru secole, Hispania celtiberă (cu nesemnificative influențe cartagineze) devine un important centru al civilizației imperiale, al treilea ca pondere în vest, după Italia și Galia. Romanizarea a reprezentat deci un proces firesc, într-o regiune care a dat trei capete încoronate de mare valoare: Traian, ultimul cuceritor, Hadrian – stabilizatorul imperiului, și Marcus Aurelius – împăratul filosof, și o întreagă pleiadă de poeți și gânditori ca Seneca, Quintilian, Martial sau Orosius.

Romanizarea populației celtibere a fost totală, iar faptul că dintre multele limbi vorbite azi în peninsula majoritatea sunt romanice (castiliana sau spaniola literară, catalana, galiciana – un dialect portughez și araneza – un dialect occitan) indică puterea amprentei civilizatorii a Imperiului roman. La

Curtea unei vechi case arabe din Granada

201 î.e.n. Pe parcursul confruntării, Hispania a trecut din mâinile cartaginezilor în cele ale romanilor (206 î.e.n.), care se vor grăbi să-și consolideze cucerirea

aceasta s-a adăugat și creștinismul, venirea peste peninsula a neamurilor germanice (409-711) nemaiputând schimba dublul ei caracter latin și creștin. Iar valurile germanice invadatoare nu au fost deloc puține la număr. Printre năvălitori se pot aminti: vandalii – care au întemeiat și un efemer regat în Andaluzia, după care au trecut în Africa de Nord; cvazii – care au pus bazele unui regat în Galicia, și vizigoții cu regatul lor peninsular având capitala la Toledo unde, între 409 și 711, s-au încoronat nu mai puțin de 25 de regi.

Poate și datorită faptului că au fost păgâni (cvazii) sau creștini arieni (vizigoții), în timp

ce populația romanizată a Hispaniei era în majoritate ortodox-creștină, germanii nu au lăsat multe urme în civilizația regiunii pe care, totuși, au dominat-o mai bine de trei secole. De remarcat rămâne toponimul Catalonia, care provine de la Gotolonia – Țara Goților, o amintire colectivă vizigotă a țării lor de origine, insula

Blazon cu armele regilor catolici, din transeptul bisericii „San Juan de los Reyes” (Toledo)

Gotaland, situată în Marea Baltică.

Muntele lui Tarik

Anii 711 și 732 reprezintă două date cruciale pentru istoria Spaniei, dar și a Europei. În 711, emirul Tarik trecea din Maroc în Spania, prin locul care de atunci îi poartă și numele: Strâmtoarea și Stânca Gibraltar (etimologic: Djebel Tarik = Muntele lui Tarik). Cu numai 500 de berberi, el a început o ofensivă pe care arabii o vor dezvolta în încercarea de a pătrunde în Europa prin colțul său sud-vestic, într-o simplă razie, de vreme ce, diametral opus, Bizanțul îi oprișe (secolul VII). Dar încercarea s-a frânt în Galia, pe câmpurile de la Poitiers, în 732, când victoria creștină a aparținut majordomului capețian Carol Martel, bunicul lui Carol cel Mare,

Asediul unui oraș spaniol în secolul XIV

acesta lăudându-se de atunci cu oprirea invaziei arabe pe continent.

Astfel, după ce fusese celtiberă, romanizată și creștinată, peninsula

intra, pentru 700 de ani, în sfera civilizației arabe. Din acest moment, interferențele musulmano-creștine, iudeo-musulmane și iudeo-creștine vor da naștere unor forme unice de metisare pe criterii religioase. De-a lungul secolelor, s-a creat aici o terminologie spaniolă în domeniu, care nu are corespondent în nici o altă parte a lumii. Cele trei religii monoteiste aflate în relație de coabitare-confruntare timp de mai bine de 1 200 de ani, sunt cele cunoscute în spaniolă sub numele de „christianos” (creștini), „moros” (musulmani) și „judios” (evrei). Iar cei convertiți au căpătat, la rândul lor, nume de identificare specifice. Astfel, creștinii deveniți islamici au fost denumiți „elches”, noțiunea derivând din cuvântul arab care desemna un renegat; islamicii creștinați – „moriscos”, iar evreii convertiți la creștinism, mai ales după secolul XII – „conversos”.

Trebuie să subliniem că în lumea islamică, evreii n-au fost obligați să-și abandoneze religia, mahomedanismul fiind de departe cea mai tolerantă religie monoteistă. Prezența însă în număr mare a evreilor în Peninsula Iberică are origini mult mai vechi, legate de stabilirea de către împăratul Hadrian, în provincia sa natală, a unui număr de 50.000 de familii de evrei deportați din Palestina.

Tensiunile interconfesionale, care deveneau clar și politice, au făcut ca practicanții religiei strămoșilor lor, dar care trăiau acum pe teritoriul dominat de alții, să capete nume de diferențiere. Așa se face că apar denumirile de „mozarabi”, adică creștinii ce trăiau în emiratele iberice și „mudejares” – islamicii trăitori în

Condamnat dus la tortură, în veacul XIV

interiorul statelor creștine din peninsula, autorizați să-și practice religia în schimbul plătitii unui tribut.

În fine, pe măsura întăririi statelor creștine și a victoriilor Reconquistei (Recuceririi) – războiul de recucerire creștină a Hispaniei, început în secolul VIII –, s-a impus, mai ales de către celebra instituție a Inchiziției, un nou termen, cel de „marranos”. Acesta este un peiorativ, aplicat musulmanilor și evreilor – necredincioși –, care, deși convertiți la creștinism, practicau în continuare, pe ascuns, religia lor străbună. Cuvântul provine din limba arabă și desemnează, în original, porcul, animal a cărui carne este interzisă și islamicii și evreilor, el fiind considerat „animal spurcat”.

După cucerirea arabă (711-718), pe teritoriul Hispaniei au luat naștere mai multe emirate independente, unite, în anul 756, sub Abd-er-Rahman, supraviețuitorul dinastiei Omayyazilor din Damasc (661-750). Împreună cu cei șase

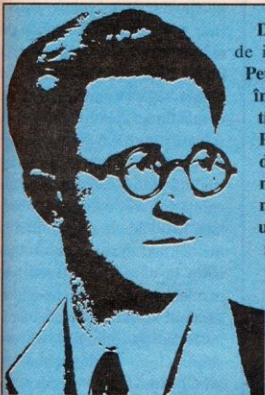
sucesori ai săi, el s-a confruntat cu nobilii locali, de origine berberă, numiți „renegați” – cuvântul arab ce îi desemna pe cei proaspăt tre-

Castelul din Coca

cuți la islamism. În anul 929, emirul Abd-er-Rahman III s-a proclamat calif, deschizând astfel cea mai glorioasă perioadă a dominației arabe în peninsula și punând bazele unui califat independent, cu capitala la Cordoba. După 100 de ani imperiul său s-a pulverizat însă în 15 emirate, a căror rivalitate a favorizat ofensiva creștină și a permis trecerea Spaniei musulmane în alte mâini. Astfel, în anul 1090, un berber exponent al sectei integriste a Almoravizilor, emirul Yusuf, cucerea această parte de lume. Dominația Almoravizilor a durat doar 50 de ani, pentru ca, în 1147, un alt reformator berber – Abd al Mu'min să preia Spania, în numele altei secte reformiste din nordul Africii – Almohazii. Un secol mai târziu, și acest imperiu s-a desființat în șase emirate, dintre care cinci au fost cucerite, treptat, de către creștini. A supraviețuit doar emiratul Granadei, din 1245 și până în anul 1492. ■

(Va urma)

Din volumul *Turnul de ivoriu*, semnat de Petre Pandrea și aflat în pregătire pentru tipar, doamna Nadia Pandrea ne-a încredințat câteva fragmente dintr-un text mai amplu despre un personaj azi căzut în uitare, iar înainte de 1989 prezentat unilateral. Este vorba despre Alexandru Sahia (1908-1937), prozator trecut în galeria

La mănăstirea Cernica Alexandru Sahia (în stânga) a intrat când era student

scriitorilor proletari, pentru conținutul social-politic și mesajul militant al prozei sale. Generațiile postbelice îl cunosc ca autor al navelor *Revolta în port*, *Uzina vie*, *Întoarcerea tatei din război*, analizate la orele de limba și literatura română. George Călinescu l-a definit succint „un pictor al Bărăganului într-un realism transfigurator de panou”, dar puține se știu despre dramatismul vieții acestui tânăr, mort la 29 de ani.

AMINTIRI DESPRE ALEXANDRU SAHIA

PETRE PANDREA

10 ianuarie 1968.

Al. Sahia a făcut șapte ani liceul militar D.A. Sturdza. De la liceul militar, Al. Sahia a intrat călugăr la mănăstirea Cernica. Biografiile trec sub tăcere acest fragment, care arată elevația preocupărilor sale de adolescență și tinerețe. Sahia n-a fost un om de rând. Biografia sa spirituală este mai importantă, mai semnificativă și mai interesantă decât opera sa firavă, fiindcă nuvelistul nostru a murit cu mult prea tânăr, înainte de a da măsura posibilităților sale.

Scriitorul Al. Sahia este prezentat monolinar, descărnat, ca un intelectual famelic, care a trăit în sărăcie, a murit de tuber-

culoză, a găsit, grație instinctului de clasă, drumul către P.C.R., aflat în „adâncă ilegalitate”, și a creat prima literatură a realismului socialist în România.

Crize de conștiință

Al. Sahia a fost un intelectual cu crize de conștiință. De ce să mințim și să-l prezentăm șablonard? N-a fost un proletar și un vagabond ca Panait Istrati, fiu de văduvă. Alexandru Stănescu (numele veritabil), originar din comuna Mănăstirea, județul Ilfov, lângă Oltenița, era fecior de chiabur rural, cu cureaua de moșie, cu cărciumă,

înscris în partidul liberal și fost primar al partidelor istorice. Al. Sahia avea rude bogate. O soră era profesoară. Fratele era cărciumar. Tatăl și mama aveau hambarele pline. Când se scrie că Al. Sahia a trăit famelic și că a murit de tuberculoză din cauza sărăciei este o ofensă care se aduce adevărului istoric, părinților, fraților și sorei mai mari, care n-ar fi îngăduit ca, la câțiva pași de București, pe șosea asfaltată, feciorul și fratele lor să n-aibă alimente. I-ar fi adus și papă dulce, dacă ar fi fost nevoie. Al. Sahia avea două salarii:

1) secretar de redacție al săptămânalului *Vremea*, con-

Panait Istrati, un scriitor cu o biografie mult discutată

dus de frații C.A. Donescu și Vladimir Donescu, ingineri, băieți de primar general al Capitalei și prieteni personali ai lui Al. Sahia;

2) reporter sindical titular la *Viața muncitorească* al cotidianului *Dimineața*, cu 100.000 de cititori zilnic, condus de Emil Pauker, Constantin Graur și Iulius Labin, care îl iubeau pe Al. Sahia ca pe fiul lor. Este o ofensă adusă acestor prieteni tineri și bătrâni, atotputernici și financiarmente.

Când Al. Sahia s-a îmbolnăvit de TBC, nu erau medicamentele de azi și tămăduirea era lungă și costisitoare. Al. Sahia a fost internat, pe socoteala redacției din Sărindar, la sanatoriul Dr. Popper din Bucegi, cel mai scump sanatoriu al vremii. Au sărit și frații Donescu în ajutor, au sărit părinții și prietenii, dar nu mai era nevoie.

Al. Sahia era un om sobru, elegant îmbrăcat din cele două salarii, ca un dandy. N-avea ca viciu nici băutura, nici fumatul, nici jocul de cărți, nici sportul automobilistic, în afară de sportul național valah, care ar fi iubirea, după aforismul lordului

C.B. Thomson of Cardington din *Smaragdaland*. Al. Sahia a fost iubit și a iubit multe femei, dintre care vreo două, femei superioare și literate. Era simpatic, plăcut, amabil, ca un prinț din povești. Făcuse liceu de cadeți, știa să răsucescă madrigalul. De la doi ani de călugărie, rămăsese onctuoșitatea care temperează brutalitatea de militar, fiindcă Sahia a purtat șapte ani veston de cadet disciplinat și cazon.

Fiu de chiabur

Cât timp a fost călugăr, fiindcă a intrat, ca student, la Cernica, frate și meditator la seminarul de-acolo, Al. Sahia a luat foarte în serios cinul în care intrase. El nu s-a dus pe motive economice. Avea liceu militar și bacalaureat, plus părinți chiaburi. Putea să intre la școala militară și după doi ani avea, ca sublocotenent, leafa dublă a unui profesor secundar începător, ordonanță gratuită, echipament strălucitor de la cizme până la chipiu, viață regulată și agreeabilă, știa să comande și știa să asculte. Nu poți comanda, dacă nu știi să ascuți. Ambele, porunca și ascultarea, merg împreună.

Al. Sahia avea la dispoziție universitatea, unde s-a înscris, anume, la Facultatea de Drept. Ca student rural, îi stătea la dis-

poziție o serie de cămine și cantine gratuite. Te trăgeau de mână, dacă aveai note mari la bacalaureat și dădeai examen de intrare. Odată examenul luat, nu te mai dureau capul, pentru casă și masă, timp de 6-7 ani, cât luai doctoratul. Eu aveam căminul și cantina gratis, dar aveam și locuință în oraș, o cameră mobilată, la o văduvă săracă, mai la mahala. Al. Sahia n-a vrut să intre la căminul ilfovenilor, excelent utilat. Existau pe-atunci căminul Vasiliu Bolnavu, căminul Stănescu, căminul de stat din strada Gogu Cantacuzino, căminul din Sfinții Voievozi etc. Unele erau particulare, ca Stănescu și Vasiliu Bolnavu, fiindcă Ministerul Finanțelor acorda citorilor reduceri substanțiale de impozite. Devenise o afacere ca să ajuți studenți. Siguranța Națională avea pe ștate între 2-5% din tre studențime, pentru a-i controla și a-i îndruma pe toți ceilalți pe căile legalității și ale statalității. Ce fel de legalitate? Pentru *status quo*.

Prin origine socială, prin educație de liceu militar (Dimitrie

André Gide, un alt dezamăgit de utopia socialistă

Sturdza de la Craiova), Al. Sahia era un om bun pentru *status quo*. Părinții erau culaci, crâșmari și liberali. Cum putea ieși un dinamitar și un comunist din asemenea mediu? Totuși, a ieșit. Fiindcă Al. Sahia nu era un copil al calapodului, avea antene subțiri și intuiție. A trăit problematica veacului. Al. Sahia este omul problematic *per excellentiam*. Chiaburul, primar liberal și-a dat feciorul la liceu militar.

Puteai să fii comunist și te lăsa în pace la liceul militar. Ion Gheorghe Maurer a făcut, ca și Al. Sahia, liceul militar Dimitrie Sturdza din Craiova și nu i s-a întâmplat nimic.

În liceele militare discuțiile erau libere.

În această atmosferă de intelectualitate, disciplină, ceva sportivitate și ferchezuală a trăit Al. Stănescu (care și-a zis Sahia) între 11 și 18 ani, ani decisivi. Ultimul an și bacalauratul l-a luat la Liceul „Sf. Sava” din București, unde a avut ca prieteni și buni colegi pe Mircea Grigorescu, Horia Roman și Const. Lucreția Vâlceanu (poetul *Coliviilor cu tauri*).

În timpul studenției a început criza religioasă, criză absolut normală la intelectualii cu vocație. La unii, criza lua aspectul dezbaterilor strict filosofice, alții se orientează spre poezie, alții spre muzică, alții spre dans și donjuanism, alții se ocupă de sport, alții de alcool.

Numai brutele nu simt nevoia dezbaterilor și a reflecției asupra situației omului în cosmos. Al. Sahia a dat o soluție personală mistică și a plecat ca frate la mănăstirea Cernica din marginea Bucureștilor.

Firește că Al. Stănescu-Sahia a stricat rânduiala familiei de

culac liberal, fără ruperi și blesteme, intrând la mănăstire și în P.C.R.. A fost o dramă pentru părinți și rude când a intrat la mănăstire. Nu cred că le-a convenit când, plecat hagiul la Ierusalim, s-a întors comunist. Totul s-a petrecut în rânduială și cordialitate, în toleranță și decență, în armonie și dulceață. Aici este marea din partea lui Sahia și din partea familiei. Toleranța și comprehensiunea sunt giuvaerurile moralei țărănești.

Când a plecat de la militari și călugări, Al. Sahia a intrat în presă, unde condeii putea să ia la refec și scărmanat pe militari și pe călugări. Trustul de presă din strada Sărindarului, care-i stătea la dispoziție, avea tradiția lui *Moș Teacă* de Tony Bacalbașa, fost socialist, fost generos, prietenul lui I.L. Caragiale. În vremea când Al. Sahia a părăsit mănăstirea Cernica, un alt călugăr, Damian Stănoiu, părăsise cinul cu zgomot. Publica romane pe această tematică, trezind rumoare. Damian Stănoiu a avut limite în atacuri și satira sa benignă, cu haz și sare, se referă la clevețeală, trufie și plăcerile alimentare. Al. Sahia n-a satirizat nici armata și nici cinul călugăresc.

Preocupările sale erau de altă natură și strict ideologice.

Cetatea ideală sau marea decepție

Ultima dramă de conștiință a lui Al. Sahia a fost cea referitoare la științele politico-judiciare din Uniunea Sovietică, sub Stalin. S-a dus acolo, din nou, ca hagiul, ca mahomedanul la Mecca. Henri Béraud a scris

un *Voyage de Moscou*, o călătorie în cetatea idealului.

Pentru Sahia, Moscova era *cetatea idealului*. A venit cu o carte de reportaje, care s-a tipărit în Editura „Ramuri”, la Craiova. Autorul n-a fost nici arestat, nici molest, ci lăsat în pace, fiindcă era secretar de redacție la *Vremea* fraților Donescu, iar Al. Donescu, tatăl, era primar general al Capitalei.

Al. Sahia avea spatele asigurat și în trustul de presă al Sărindarului, care ar fi sărit să-l scape și să facă iar campanie pe problema libertății de conștiință și a drepturilor politice cetățenești. Constituția din 1923, ca orice Constituție, garantează libertatea de opinii și exprimare politică. Guvernele nu le respectă, dar textele constituționale există mereu.

Al. Sahia s-a plimbat în voie în mai multe centre sovietice. Perspicacitatea lui nu l-a mințit. A văzut tirania față de opoziție. Al. Sahia a fost arestat în Rusia, fiindcă punea întrebări indiscrete. A stat la bașcă, după tipic nou, cu ochelari negri, poziție pe pat, cu tendoanele de sub genunchi zdrobite de fier, lipsa de somn, chinul cu urina, enervarea lentă, zdrobirea voinței. A fost eliberat, dar a trecut prin purgatoriu. Nu s-a desprărit de P.C.R. Nici n-a făcut scandalul lui Panait Istrati (trei volume *Vers l'autre flamme*) și nici al lui André Gide (*Retour de l'URSS* și *Retouches*). Aveți cuvântul meu de onoare, de fost cadet, că ex-cadetul Al. Sahia mi-a plâns pe brațe, seara, după cina dată în cinstea reîntoarcerii lui din Uniune. Era deziluzionat și văzuse șiretenia stalinistă. Mi-a povestit de ochelarii negri și prevestea mari bătlării. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

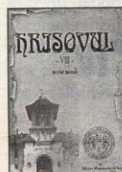
● **ROMÂNIA – VIAȚA POLITICĂ ÎN DOCUMENTE. 1950** (Prefață de dr. Alexandru Duțu).

Arhivele Naționale ale României, București, 2002, 390 pp.

● **Filofteia Rînzis – ARHIVE PERSONALE ȘI FAMILIALE. VOL. II. REPERTORIUL ARHIVISTIC.**

Arhivele Naționale ale României, București, 2002, 351 pp.

● **HRISOVUL. BULETIN AL FACULTĂȚII DE ARHIVISTICĂ, VIII, SERIE NOUĂ.**

Editura Ministerului de Interne, 2002, 385 pp.

● **Gheorghe E. Djocaru – INTEGRAREA BASARABIEI ÎN CADRUL ROMÂNIEI (1918-1923).**

Editura Semne, București, 1997, 270 pp.

● **DESPRE HOLOCAUST ȘI COMUNISM. ANUARUL INSTITUTULUI ROMÂN DE ISTORIE RECENTĂ, VOL. I, 2002.**

Editura POLIROM, Iași, 2003, 447 pp.

● **Noti Constantinide – VALIZA DIPLOMATICĂ. 1890-1940** (ediție îngrijită de Florica Vrâncănu; introducere: prof. univ. dr. Dumitru Preda).

Editura Libra, București, 2002, 204 pp.

● **Mihai Retegan – RĂZBOI POLITIC ÎN BLOCUL COMUNIST. RELAȚII ROMÂN-NO-SOVIETICE ÎN ANII ȘAIZECI. DOCUMENTE.**

Editura RAO, București, 2002, 320 pp.

● **ȘCOALA MEMORIEI** (editor Romulus Rusan).

Fundația Academia Civică, 2002, 382 p.

● **Jiří Felix – RELATILE CEHO-ROMÂNE ÎN DATE.**

Praha, 2002, 46 pp.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ORĂȘULUI BRAȘOV. VOLUMUL VIII, FASCICOLUL 2. ANNALES ECCLESIASTICI 1556(1531)-1706(1763)** (text realizat de Julius Gross; ediție îngrijită de Gernot Nussbächer; editor Elisabeta Marin).

Editura Aldus, Brașov, 2002, Societatea de Studii Transilvane Heidelberg, 528 pp.

● **Gheorghe I. Bodea – TRAGEDIA EVREILOR DIN NORDUL TRANSILVANIEI 1944.**

Editura Hiperion, Cluj-Napoca, 2001, 429 pp.

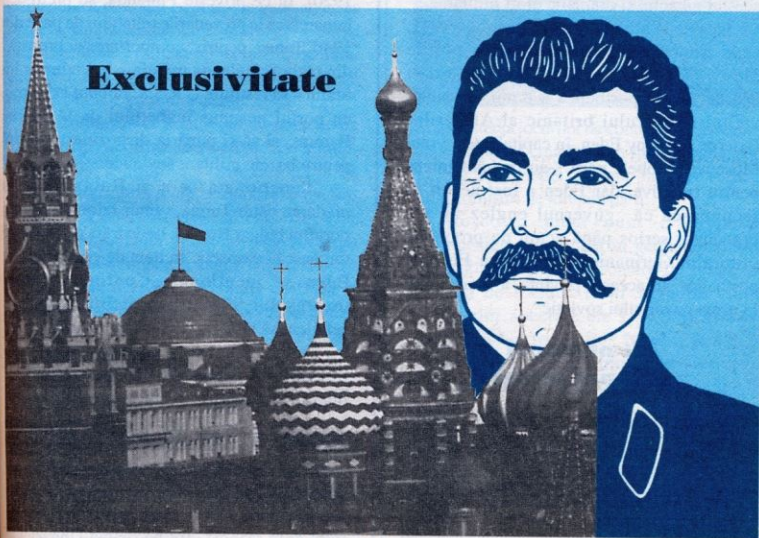
● **Alex Mihai Stoenescu – ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA. 1821-1999.**

Editura RAO, București, 2002, vol. I-441 pp., vol. II-380 pp., vol. III-668 pp.

De ce l-au acceptat sovieticii pe regele Mihai până în anul 1947 și apoi i-au impus – prin comuniștii români să plece? Mai ales că există o serie de mărturii orale care vorbesc despre proiecte de menținere a monarhiei încă cel puțin zece ani. Care au fost, exact, planurile Moscovei la terminarea celui de al doilea război mondial? S-au modificat ele pe parcurs, până ce țările blocului est-european au devenit state socialiste, intrate complet în sfera de influență sovietică? Parțial, acestor întrebări li se poate răspunde prin mai multe articole publicate în ultimii ani în revista noastră, între care, cu precădere, cel al fostului nostru ambasador la Moscova, regretatul Vasile Șandru, din numărul 7/1997, intitulat Destinul postbelic al României între Stalin și Churchill. Istoricii români caută în continuare – asemenea celor din celelalte țări est-europene – răspunsuri complete la astfel de întrebări. Cheia lor se află, în bună măsură, în arhivele Kremlinului.

Dar cum sunt privite lucrurile dinspre Moscova? Colaboratoarea noastră, cercetătoare la Institutul de slavistică al Academiei de Științe a Federației Ruse, ne oferă un posibil răspuns.

Exclusivitate

„SOVIETIZAREA“ EUROPEI DE RĂSĂRIT

T. A. VOLOKITINA (Moscova)

Păstrate înainte vreme în arhivele Rusiei sub sigla „Secret“ și „Strict secret“, diferite mărturii despre trecut au intrat de o bună bucată de timp în circuitul științific, la dispoziția cercetătorilor perioadei sovietice. Aceștia își pot limpezi astfel o sumedenie de necunoscute și pot angaja între ei dezbateri aprinse.

În istoriografia rusă o asemenea problemă generatoare de discuții este situația din Europa de Răsărit în perioada de trecere de la starea de război la cea de pace. Este vorba, în primul rând, despre planurile, proiectele și prognozele construirii păcii, elaborate la Moscova, imediat după sfârșitul războiului.

Printre cercetătorii de astăzi, puțini sunt cei care se mai îndoiesc că viziunea sovietică despre pace a început să se plămădească cu mult înainte ca bătăliile celui de-al doilea război mondial să intre în faza lor hotărâtoare, așadar înainte să fie clar cine vor fi învingătorii acestui gigantic și dramatic efort militar.

Încă de la mijlocul lunii decembrie 1941, când trupele germane se aflau la porțile Moscovei, reprezentanți sovietici și englezi au abordat soarta postbelică a lumii, în cursul vizitei ministrului britanic al Afacerilor Externe Anthony Eden, în capitala de pe râul Moscova. Ambele părți s-au pregătit intens pentru tratative, dar Eden a fost nevoit să recunoască că „guvernul englez nu s-a preocupat serios până acum de problema viitorului Germaniei și de cea a Europei postbelice. În această privință, a rămas mult în urma guvernului sovietic“.

Alt protocol adițional secret?

În timpul tratativilor, I.V.Stalin a ridicat problema pregătirii unui protocol secret care să conțină schema generală a reorganizării granițelor europene de după război, făcând

Soldați sovietici luptând în Bielorusia (1944)

comentarii personale la punctele principale ale acestei scheme.

Teza generală, de principiu, a conducerii sovietice era stabilirea granițelor Uniunii Sovietice așa cum erau ele în ajunul agresiunii Germaniei, în limitele U.R.S.S. din 22 iunie 1941. Ceea ce însemna includerea în componența U.R.S.S. a Republicilor Baltice, Basarabiei și Bucovinei de Nord, stabilirea graniței cu Polonia pe „linia Curzon“ [revenirea la frontiera orientală a Poloniei, din 1919, care priva țara de 150-200 km câștigați ulterior, în urma războiului ruso-polonez din 1920]. În ce privește Finlanda, se pretindea întoarcerea la prevederile tratatului de pace din 1940. Totuși, pentru „comportarea ei proastă“ din război, Finlanda trebuia – în viziunea lui Stalin – să restituie U.R.S.S. raionul Petsamo, cu portul nesupus înghețului de la Marea Barents, și să-și pună la dispoziție teritoriul pentru bazele militare sovietice.

„Sanctionată“ era și Bulgaria, prin predarea către Turcia a unui raion din sudul portului bulgar Burgas, unde trăia o populație turcească compactă. În nota de convorbiri cu Eden se menționa: „Conform opiniei tovarășului Stalin, pentru Bulgaria este suficient să aibă un port maritim ca Varna“.

Un loc important în gândurile lui Stalin a fost rezervat României. Schema propusă de liderul sovietic presupunea anumite sporiri teritoriale pentru România „pe seama Ungariei“. Se luau în calcul atât faptul că pe teritoriul ungar trăiau aproximativ 1,5 milioane de români, cât și necesitatea „unei pedepse suplimentare pentru Ungaria, în legătură cu rolul ei în război“. Tot pe seama Ungariei se avea în vedere și creșterea întrucâtva „în sud“ a teritoriului Cehoslovaciei.

Pentru conducerea sovietică punctul central în rezolvarea problemelor României îl constituia planul încheierii unei alianțe militare cu ea, care să permită dezvoltarea pe teritoriul românesc a unei rețele de baze militare, aeriene și maritime sovietice. Stalin acorda o atât de mare importanță acestei probleme, încât „comportarea“ României, a cărei armată luptase pe Frontul de Răsărit, nu constituise un motiv de „pedepsire suplimentară“ a aliatului Germaniei.

Schema expusă de Stalin s-a concretizat într-un proiect propus de partea sovietică, un Protocol adițional secret. Punctele privitoare la România cuprindeau cererea de a preda U.R.S.S., „în scopul asigurării securității ei”, teritoriul de la gurile Dunării, cu cele trei brațe. Cu toate acestea, problema alianței militare între U.R.S.S. și România, ca și cea a bazelor militare sovietice pe teritoriul ei lipseau din proiect, în vreme ce cereri analoage față de Finlanda erau conținute de acest document.

Amploarea proiectelor conducerii sovietice și dificultatea de a prevedea consecințele posibilelor realizări pe timp de pace au atras în faza finală a negocierilor rezerva părții britanice. Eden a refuzat proiectul Protocolului adițional, sub pretext că propunerile sovietice trebuie studiate cu multă atenție.

La 26 mai 1942 tratatul anglo-sovietic de alianță în războiul împotriva Germaniei hitleriste și a aliaților săi în Europa și de colaborare și ajutor reciproc după război a fost semnat la Londra în variantă engleză, care eliminase problema granițelor sovietice din 1941. În consecință, au căzut și o serie de teze de principiu, dezbătute de Stalin cu Eden la Moscova și oglindite de Protocolul adițional. Este vorba, înainte de toate, despre câștigurile teritoriale ale U.R.S.S.

Minimum 30 - maximum 50 ani de pace

Moscova a fost nevoită să cedeze, pornind, în primul rând, de la necesitatea de a consolida coaliția antihitleristă și de a elimina toate posibilele piedici în deschiderea în 1942 a celui de-al doilea front în Europa. Totodată, cum o atestă documentele, conducerea sovietică a înțeles clar că în viitor este posibilă respingerea propunerilor sale, pentru că „problema granițelor sau, mai bine zis, a *garanțiilor de securitate ale granițelor noastre* [sublinierea mea - T.A.V.], într-o zonă sau alta a țării noastre, se va rezolva prin forță...”.

Politician realist, Stalin a anticipat perspectiva apariției după război a unei lumi bipolare. Dar nu a exclus nici posibilitatea reglementării relațiilor între puterile importante,

Ialta, februarie 1945. Cei trei mari (Churchill, Roosevelt și Stalin) cu (în picioare) miniștrii lor de Externe (Eden, Hopkins și Molotov)

ca și existența jocurilor de contradicții, în lagărul imperialist. Schema Teheran-Ialta de organizare a lumii s-a dovedit un câmp larg pentru mari compromisuri de ambele părți.

Moscova, după cum o probează documentele, s-a ghidat în geopolitică după concepția sferelor sau zonelor de influență, Europa de Răsărit fiind atribuită sferei intereselor speciale ale U.R.S.S. Situația geopolitică a regiunii – între U.R.S.S. și Germania –, rolul Uniunii Sovietice în zdrobirea fascismului au făcut ca, încă de la Conferința de la Ialta (1945), partenerii occidentali de coaliție să recunoască prioritatea U.R.S.S. în această parte a Europei. Moscova considera regiunea, înainte de toate, o centură de securitate a statului sovietic în perimetrul balcanic și apusean al frontierelor sovietice. De altfel, problema securității avea *de facto* un caracter axiomatic și constituia axa strategiei politicii externe a U.R.S.S.

Confirmă acest aspect și unele documente pregătite la Comisariatul poporului pentru Afaceri Externe. Destinate uzului intern și, de aceea, extrem de deschise și lipsite de amprentă ideologică, ele sunt interesante înainte de toate pentru că ne dau posibilitatea să ne imaginăm cum înțelegea conducerea sovietică, la acea etapă, interesele de stat ale U.R.S.S. Iată o notă a unui remarcabil diplomat sovietic, I.M. Maiski, prezentată la 10 ianuarie 1944

Intrarea ostașilor armatei roșii în Riga (1944)

comisarului poporului pentru Afaceri Externe, V.M. Molotov. Simultan, acest document a fost expediat lui I.V. Stalin, K.E. Vorosilov, A.I. Mikoian, L.P. Beria și A.I. Vișinski.

În centrul atenției lui Maiski, ca sarcină prioritară de politică externă în perioada postbelică, este obținerea de garanții de securitate pentru Uniunea Sovietică și menținerea păcii „timp îndelungat” („minimum 30-maximum 50 de ani”). Primii zece ani erau necesari pentru „vindecarea rănilor” provocate Uniunii Sovietice de război. De aceea, prioritatea sarcinilor cu caracter intern era absolută, lor trebuia să le fie subordonate toate condițiile de pe frontul politicii externe, considera Maiski. În cei 30-50 de ani U.R.S.S. trebuia să devină o mare putere, care să facă față oricărei agresiuni. Europa continentală urma să devină, în segmentul de timp enunțat, socialistă, ceea ce, în principiu, socotea Maiski, ar fi exclus orice nou război. În nota sa, diplomatul revenea de câteva ori asupra faptului că, în tot acest timp, U.R.S.S. va întreține bune relații cu partenerii occidentali, în primul rând cu S.U.A. și Anglia, atât în ce privește sarcinile economice ale U.R.S.S., cât și menținerea păcii.

Interesele, veșnicele interese

Așadar, prioritatea numărul unu de politică externă, crearea unui sistem de securitate în Europa, a împins în mod conștient pe planul al doilea perspectiva socialistă de evoluție a continentului. În această abordare, se sublinia în document, revoluțiile proletare deveneau o piedică serioasă și trebuia evitate în segmentul

de timp aflat în discuție. Un calcul aritmetic arată că, după prognozele lui Maiski, „socializarea” Europei s-ar fi încheiat minimum în 1974 și maximum în 1994. Alternativa revoluțiilor proletare trebuia să fie un regim bazat pe „principiile democrației largi, în spiritul ideilor frontului popular”. Problema crucială a Germaniei trebuia rezolvată astfel încât în cursul celor 30-50 de ani, ea, asumându-și pedeapsa meritată, să fie lipsită practic de posibilitatea de a intra ca egală în rândul statelor importante europene.

Interesant că în document reveneau planurile din discuția dintre Stalin și Eden la Moscova, despre „frontierele strategice avantajoase” din 1941, „modificarea lor parțială”, de acord cu aliații. Se enunțau sferele intereselor de stat ale U.R.S.S., care, în orice condiții, trebuia să fie în avantajul părții sovietice. Maiski enumera granița comună cu Cehoslovacia, încheierea pe termen lung a unor pacte bilaterale de înțelegere cu România și Finlanda, „cu dispunerea de către U.R.S.S. pe teritoriul țărilor enumerate a unui număr necesar de baze – militare, aeriene și maritime. De asemenea, U.R.S.S. trebuia legat cu Finlanda și România printr-un sistem de șosele și căi ferate, importante din punct de vedere strategic și economic”. „În conformitate cu interesele U.R.S.S.”, Maiski a propus să fie rezolvată problema graniței între România și Bulgaria, iar în ce privește problema Transilvaniei, s-a pronunțat pentru „cunoscuta aplecare în folosul României”. La întrebarea de ce România a ocupat un loc special în calculele sale, Maiski răspundea: după pactul cu U.R.S.S., România „va deveni un factor important al apărării noastre în sud-estul Europei”.

Nota lui Maiski făcea analiza poziției sovietice în problema federalizării statelor mici europene. Din toamna lui 1943, U.R.S.S. s-a pronunțat contra construcției federative și confederative a Europei postbelice, văzând în aceste planuri o încercare de a reînvia politica antisovietică a „cordonului sanitar”. Ea considera politica federativă contrară intereselor U.R.S.S. ■

(Va urma)

MĂRTIȘOR

9

1943. După câteva eșecuri pe câmpul de luptă, feldmareșalul Erwin Rommel, comandantul proaspăt constituitului „Grup de Armate Afrika”, hotărăște că a rămâne pe acest continent ar reprezenta „curată sinucidere” și își ia un mult amânat concediu de boală. Îi predă generalului Jürgen Arnim comanda Grupului de Armate și pleacă cu avionul în Europa, deciz să-și facă să înțeleagă pe superiorii săi situația reală de pe front. La Roma întâlnește un Mussolini care „în condițiile nefavorabile apărute își pierduse parcă orice simț al realității”, încercând tot timpul să găsească argumente pentru a-și justifica punctele de vedere”, iar la Berlin un Hitler care îl declară „pesimist” și-l oprește în Germania. Rezultatul demersului întreprins este eliminarea lui Rommel din campania militară ce se desfășura în Africa.

15

453. Toți vasalii regelui hun Attila se adună pentru a participa la nunta cu prințesa Ildiko (era a doua soție), fiica lui Günther, regele Burgundiei, pe care Attila l-a ucis și căruia apoi i-a distrus regatul. Darurile sunt cele obișnuite: cai, vase din lemn cu lapte de iapă, bijuterii din aur și matostat, țesături de purpură, vase din bronz. Regele n-are timp să se bucure de daruri; după încheierea ceremonialului nupțial, spune legenda, când Attila rămâne singur cu tânăra și frumoasa Ildiko, aceasta scoate de sub veșmântul lung o sabie și o înfige în inima tiranului beat.

18

1314. Ultimul mare maestru al Ordinului templierilor, Jacques de Molay, și alți mari demnitari ai Ordinului ascultă, în piața bisericii Notre-Dame, sentința dată contra lor de Papa Clement V, protejatul regelui Filip cel Frumos, cel care le-a și intentat un proces mincinos templierilor. Acuzații sunt condamnați la închisoare. Marele maestru și Geoffroy de Charnay își afirmă nevinovăția în fața mulțimii adunate. Un sergent al regelui îi pune mâna pe gură lui Molay, pentru a-l împiedica să vorbească. Filip cel Frumos dă ordin atunci ca cei doi rebeli să fie arși pe rug, ca și alți 37 de cavaleri ai Ordinului. În timp ce flăcările cresc, victimele strigă: „Trupurile sunt ale regelui Franței, dar sufletele sunt ale lui Dumnezeu.”

23

1883. Își începe cariera un ziarist mai puțin obișnuit: arhiducele Rudolf (33 ani), moștenitorul tronului Austro-Ungariei, fiul împăratului Franz Joseph și al Elisabetei (Sissi). El trimite regulat, în cea mai mare discreție, prin valetul său, plicuri voluminoase cu articole unui prieten, Maurice Szeps, redactorul șef de la *Neues Wiener Tageblatt*, o publicație de stânga. Acesta este evreu, de origine maghiară și liberal pe deasupra, suficiente trăsături pentru a-l scoate din minți pe ilustrul tată al jurnalistului... evident, dacă ar ști cu ce se ocupă fiul său, colonel detașat la Praga, într-un regiment de infanterie. Articolele apar nesemnate, la rubrica *Ni se scrie din Praga*. În cursul nopții de 22 martie, cinci tineri turmentați din înalta aristocrație a orașului au spart ferestrele unor case evreiești, ceea ce l-a revoltat pe prinț într-atât, încât, într-un gest de enervare, a scris prietenului și ziarului, care îi va găzdui de acum întreaga producție.

DOCTORUL NICOLAE LUPU

A fost unul dintre cei mai interesați și longevivi oameni politici din România. A lăsat în urma sa o amintire puternică, dar extrem de contradictorie. Așa cum i-a fost și viața. Necăsătorit, fără viață de familie, dedicat de tânăr exclusiv politicii, a dat și a primit multe „lovituri“. A navigat la liberali, socialiști, țărăniști și național-țărăniști. Subiectiv și gata oricând de luptă, bun orator, a avut un suflet bun și a dorit binele României, pe care a servit-o timp de patru decenii. Moartea a venit la timp, salvându-l de la o foarte probabilă detenție – ca fost „demnitar burghez“ –, de care cei mai mulți dintre camarazii săi de luptă politică nu au scăpat.

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

S-a născut la 4 noiembrie 1876, în localitatea Arsura din județul Fălciu. Era fiul preotului Gheorghe Lupu și fratele renumitului medic Nicolae Gheorghe Lupu. A absolvit Facultatea de medicină din Iași, unde a obținut și doctoratul (1901). A fost pentru scurtă vreme medic de plasă în județele Buzău și Ilfov, apoi medic primar al județului Fălciu (1905).

A intrat în viața politică în timpul războaielor țărănești din 1907, când a fost numit prefect de Fălciu, reușind să potolească fără vărsare de sânge furia dezlănțuită. În același an, dr. N. Lupu s-a înscris în Partidul Național Liberal; a susținut înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale, lansate de Ion I.C. Brătianu, în

septembrie 1913. Pentru a nu crea greutăți cabinetului liberal, în perioada neutralității (1914-1916), a evitat să se manifeste public.

Un socialist sui-generis

În timpul dezbaterilor pentru modificarea Constituției, împreună cu alți parlamentari – George Diamandi, Mihail Macavei, Grigore Iunian, Grigore Trancu-Iași –, dr. N. Lupu a criticat proiectul guvernamental și a decis, la 1 mai 1917, înființarea Partidului Muncii. În programul noii formațiuni se prevedea alegerea unui Parlament democratic, care să asigure „participarea reală a păturilor producătoare la viața publică“, improprie-

tărirea tuturor țăranilor cu câte 5 ha de pământ, dreptul de vot pentru cetățenii care au împlinit 20 de ani etc. Până la urmă, varianta propusă de guvern pentru modificarea legii fundamentale a fost votată de Parlament, iar proaspăt înființatul Partid al Muncii s-a destrămat.

În 1918, dr. N. Lupu a plecat în străinătate, pledând cauza unității naționale a românilor în Statele Unite ale Americii, Franța, Marea Britanie și Italia. La 9 iunie 1919, după ce revenise în țară, a adresat o scrisoare secretarului Partidului Socialist din România, prin care solicita primirea în această organizație politică. „Pentru mine, și sper pentru mulți alții – scria el –, doctrina socialistă e singura capabilă, prin reali-

zarea cerințelor ei, de a înfăptui acest ideal, repede și definitiv. De aceea, voind a-mi pune mai în acord credința cu acțiunea mea politică, te rog a supune tovarășilor din comitet dorința mea de a face parte din cadrele Partidului Socialist din România, singurul instrument de luptă pentru realizarea aspirațiilor claselor muncitorești și țărănești din România."

Conducerea partidului socialist i-a condiționat primirea în rândurile sale de renunțarea, timp de doi ani, la a mai candida pentru Parlament. Dr. N. Lupu a refuzat să accepte și în alegerile parlamentare din noiembrie 1919 s-a prezentat ca independent, fiind ales în Adunarea Deputaților. La propunerea lui Nicolae Iorga, la 27 decembrie a fost numit ministru de Interne în guvernul format de Blocul parlamentar (*Magazin istoric*, nr. 1/2000). În această calitate, a inițiat două proiecte de lege extrem de controversate: unul privind reorganizarea Jandarmeriei (prevedea reducerea acestora și „scoaterea din sate” a cadrelor ei) și, respectiv, unul privind chiriile (îi obliga pe proprietari să închirieze spațiul locativ care „întrece necesitățile lor”). Tot din inițiativa lui, la 13 ianuarie 1920, au fost ridicate starea de asediu și cenzura de pe cuprinsul vechiului regat.

A crezut că va stăvili valul de greve și demonstrații adoptând o poziție concesivă, urcându-se pe tribune improvizate, cu cravată și batistă roșie

la butonieră și ținând discursuri fulminante împotriva „burgheziei exploatare”. Atitudinea sa a generat critici vehemente din partea adversarilor politici. La 5 februarie 1920, tânărul liberal Gheorghe Tătărescu a rostit un discurs incendiar împotriva ministrului de Interne. În replică, acesta a încercat să se explice, adresându-se liberalilor: „Domnilor, metoda represiunii și opresiunii ați practicat-o dumneavoastră, metoda reconciliațiunii o voi practica-o eu aici [...]. Represiunea ați aplicat-o dumneavoastră cu țărani la 1888, ați aplicat-o dumneavoastră în tovărășia altora la 1907; ați aplicat-o la 13 decembrie 1918”. La acuzația că era socialist, a replicat: „Da, sunt un socialist, dacă vreți *sui generis*.”

Fără îndoială, una dintre cauzele demiterii guvernului Blocului parlamentar, la 13 martie 1920, a fost activitatea ministrului de Interne.

După câteva luni, la 17 iulie 1921, dr. N. Lupu s-a înscris în Partidul Țărănesc, fiind ales în Comitetul Executiv al acestuia. Din inițiativa și sub direcția sa a început editarea ziarului *Aurora*, care a devenit oficiosul partidului și în care, ani în șir, dr. N. Lupu a scris articolele de fond, dovedindu-se un remarcabil ziarist.

În anii guvernării liberale (ianuarie 1922-martie 1926), dr. N. Lupu a fost unul dintre cei mai incisivi membri ai opoziției. Discursurile sale, rostite cu patos și bazate pe o documentare profundă, erau urmărite cu deosebit interes. Adesea, arunca asupra ad-

Alături de Iuliu Maniu (al doilea din stânga) și Ion Mihalache (ultimul din dreapta) cu prilejul revenirii dr. Lupu în cadrul P.N.Ț. (11 martie 1934)

Conducători ai P.N.T. cu prilejul unei întruniri publice:
I. Maniu, dr. N. Lupu, I. Mihalache, V. Madgearu

versarilor săi un puhoi de in-
vective, aula Adunării Depu-
taților cutremurându-se la
glasul său tunător. De regulă,
după ce își rostea discursul,
părăsea sala și se plimba pe
aleile din Dealul Mitropoliei.
După ce se liniștea, revenea
în sală și, la solicitarea pre-
ședintelui de ședință, își cerea
scuze pentru cuvintele „nepar-
lamentare” rostite.

Mă opun, dar votez pentru

În vara lui 1924, dr. N. Lupu
a efectuat o vizită la Zagreb,
unde s-a întâlnit cu Ștefan Ra-
dici, liderul Partidului Tără-
nesc din Croația. Faptul că
formația lui Radici era afiliată
la Internaționala Tărănească
Roșie a fost speculat de ad-
versarii săi politici, mai ales
liberali, care l-au acuzat pe dr.
N. Lupu că se afla în slujba
bolșevismului și a Internațio-
nalei Comuniste.

Dr. N. Lupu a avut mari re-
zerve față de fuziunea Parti-
dului Tărănesc cu Partidul
Național. În ședința Comi-

tetului Central Executiv, din
26 septembrie 1926, a apreciat
că Partidul Tărănesc era „des-
tul de tare pentru a rămâne pe
propriile-i picioare și să-și con-
tinue menirea și rolul său în
viața politică”. În acest sens,
a încercat să creeze un pu-
ternic curent de opinie în ca-
dru Partidului Tărănesc pen-
tru a se opune fuziunii, dar nu
a reușit. La congresul general
din 10 octombrie 1926, dr.
N. Lupu a declarat însă că
votază „cu amândouă mâi-
nile” în favoarea contopirii.
Mai mult, a fost ales ca unul
dintre cei patru vicepreședinți
ai Partidului Național-Tără-
nesc, rezultat în urma fuzi-
unii.

Nemulțumit, peste doar
câteva luni, constata că parti-
dul „a fost invadat de oameni
care nu au nimic comun cu
tărănismul, care n-au călcat
vreodată pragul unei case ță-
rănești, care nu pot să simtă la
fel cu țăranul român”. În con-
secință, la 19 februarie 1927,
a anunțat înființarea Partidu-
lui Tărănesc, care își propu-
nea să reia firul întrerupt în

octombrie 1926. Oarecum pa-
radoxal, a intrat în tratative cu
liberalii, împotriva cărora
luptase cu înverșunare. Co-
mentând situația, un ziar al
vremii constata cu ironie că,
după ce în ultimii zece ani
„mâncase la fiecare prânz câte
un liberal”, dr. N. Lupu ajun-
sese să stea la aceeași masă cu
foștii adversari. A acceptat
chiar să participe la guvernare
alături de ei, convins că va
reuși să impună mai ușor adop-
tarea unor legi în favoarea
celor mulți. A intrat mai în-
tâi în guvernul prezidat de
Barbu Știrbey (4-20 iunie
1927), ca ministru al Instruc-
țiunii Publice, și apoi în cele
conduse de I.I.C. Brătianu
(21 iunie-24 noiembrie 1927)
și de Vintilă Brătianu (24 no-
iembrie 1927-3 noiembrie
1928), ca ministru al Muncii,
Cooperației și Asigurărilor So-
ciale. A realizat însă mai puțin
decât își propusese, deoarece
liberalii nu erau dispuși să se
abată de la programul lor.

După retragerea cabinetului
Vintilă Brătianu, la 3 noiem-
brie 1928, dr. N. Lupu a intrat
în opoziție. A combătut poli-
tica economică a guverne-
lor național-tărăniste, care
avea la bază doctrina „porților
deschise”, și a criticat „planul
de la Geneva”, din ianuarie
1933, prin care economia ro-
mânească era pusă sub con-
trolul bancherilor occidentali,
apreciind că o asemenea poli-
tică ducea la ruinarea econo-
miei naționale, jignea poporul
român și afecta independența
țării.

El a condamnat energic represiunile antimuncitorești de la Lupeni (august 1929) și de la Atelierele C.F.R. „Grivița” (februarie 1933). Propunerea sa de a se forma o comisie parlamentară de analiză a evenimentelor de la „Grivița” a fost respinsă însă de majoritățile parlamentare național-tărăniste.

Pe „listele morții”

Adversar hotărât al camărilor regale, într-un discurs rostit în Camera Deputaților la 31 ianuarie 1933, a dezvăluit esența acestui fenomen negativ pentru democrație: „Să nu se tragă din culise sforile pentru schimbările de regimuri și de guverne. În practica constituțională, cel puțin în Anglia, nu doar doamna de onoare și secretarul particular al regelui, dar chiar și servitorii palatului sunt numiți de guvern, cu asentimentul lui. Nu-mi este indiferent cine stă în permanență cot la cot cu Măria Sa regele și joacă poker și-i spune azi una, mâine alta și poimâine alta; pentru că acela care stă în permanență îi sugerează mai mult decât mine, care vin numai de două ori pe an să-i spun o vorbă bună și dreaptă.”

Dr. N. Lupu a fost liderul politic care a dat în vileag „afacerea Skoda” (*Magazin istoric*, nr. 5/1968). La 23 martie 1933, a rostit o amplă interpellare, susținând că guvernul

încheiasă, în martie 1930, un contract oneros pentru statul român cu firma cehoslovacă Skoda, afirmând deschis că pentru cei vinovați „nu există decât o singură soluție: să vă puneți la dispoziția Parchetului civil sau militar”. Dar, deși a ținut prima pagină a ziarelor, timp de doi ani, „afacerea Skoda” a fost mușamalizată, ca atâtea alte afaceri necurate.

În plan politic, unele consecințe au existat totuși. La 21 noiembrie 1933, conducerea P.N.Ț. a fost preluată de Ion Mihalache, exponentul grupării țărăniste. Pe acest fond, dr. N. Lupu a

decis să se întoarcă „la matcă”. În ziua de 11 martie 1934 s-a realizat fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național-Țărănesc, dr. N. Lupu reocupându-și funcția de vicepreședinte al P.N.Ț. „Ne întoarcem în casa noastră veche – explică el decizia luată –, să luptăm laolaltă cu frații noștri pentru democrație, împotriva tendințelor dictatoriale, împotriva aventurierilor, care pândesc momentul pentru împlinirea ambițiilor lor.”

Prin activitatea sa, a fost unul dintre cei mai consecvenți apărători ai regimului democratic, condamnând

În ședința Camerei Deputaților din ziua de 21 februarie 1921, A.C. Cuza îl atacă pe N. Iorga pentru raporturile acestuia cu bancherul evreu Aristide Blank:

„A.C. Cuza: S-a făcut de către stat pentru d-l Iorga o școală la Paris. Mobilă acestei case a d-lui Iorga a fost în întregime suportată de banca Marmorosch-Blank...”

O voce: E casa d-lui Iorga?

A.C. Cuza: Adică a finanțat pe d-l Iorga, dându-i o sută de mii de franci pentru mobilierul acestei case.

Dr. N. Lupu: O să finanțeze și o casă de nebuni în care să te pună pe d-ta! D-lor, a otrăvit toată activitatea parlamentară acest individ pe care l-ați adus aici!

Voci: Așa e!

Duiliu Zamfirescu (președintele Camerei): D-le doctor, cuvântul «individ» trebuie să-l retrageți...

Dr. N. Lupu: Cuvântul «individ» îl retrag, dar diagniza pusă o mențin.”

Un bun
mănuitor
al armei
cuvântului

forțele extremiste din interior și exterior. A combătut cu energie naționalismul șovin și mai ales antisemitismul promovat de legionari și gogo-cușiști. În 1936 și-a pus candidatura în alegerile parlamentare parțiale din județul Mehedinți, confruntându-se cu Octavian Goga, președintele Partidului Național-Creștin. Amândoi erau deja deputați, iar disputa s-a dat pe teren politic: democrație sau regim autoritar? Sprijinit și de alte forțe care, în concepția lor, alcătuiau Frontul Național Antifascist, dr. N. Lupu a obținut o victorie categorică.

În septembrie 1936 a participat la Congresul universal pentru pace (Bruxelles); a fost un președinte activ al Comitetului Național al Reuniunii Universale pentru Pace, înființat în octombrie 1936, președinte de onoare fiind N. Titulescu. Toate acestea i-au atras acuze grave din partea adversarilor: „agent al Moscovei“, „trădător“, „comunist“, „bolșevic“, iar în aprilie 1936 legionarii l-au trecut pe „listele morții“.

În contextul politic extrem de confuz de la sfârșitul anului 1937, neputând aduce P.N.Ț. la putere, Ion Mihalache a cedat șefia lui Iuliu Maniu (23 noiembrie 1937).

Dr. N. Lupu a fost profund afectat de încheierea pactului de neagresiune electorală între Maniu și Codreanu, dar dovedind o puțin obișnuită la el disciplină de partid, nu și-a

LA MOARTEA LUI

La scurt timp după decesul regelui Ferdinand (Magazin istoric, nr. 7/2002), la 24 noiembrie 1927, s-a stins din viață și sfetnicul său apropiat, unul dintre principalii făuritori ai Marii Uniri din 1918 – I.I.C. Brătianu.

Înmormântarea a avut loc la reședința familiei de la Florica. Iată câteva gânduri ale dr. N. Lupu, președintele Partidului Țărănesc (fondat în 1927) legate de tristul eveniment, păstrate într-o scrisoare aflată în colecțiile Arhivelor Naționale.

O reproducem, cu precizarea că nu am reușit să identificăm persoana căreia i-a fost adresată.

Elena ISTRĂȚESCU

Mercredi 30 nov [miercuri 30 noiembrie]

Scumpe și vechi amic,

Îți mulțumesc pentru telegrama caldă și bună ce mi-ai trimis. Nu pentru elogiul cuvintelor mele – a doua zi după moartea celui ce cum exact zici a fost Richelieu și Cavour al istoriei române. Sufletul meu era prea zdrobit pentru a putea exprima tot ce simțeam și cum simțeam despre dânsul, chiar în anii când o soartă adversă m-a făcut să-i fiu adversar.

Nu deci pentru aceasta, ci pentru trebuința sufletească ce o au cei ce simțesc la fel, ca de departe fiind să-și strângă sufletele împreună, în comună adorare a celui iubit.

exprimat public dezacordul. În timpul regimului de autoritate monarhică a făcut totuși parte din micul grup cu care Iuliu Maniu – ce primise „puteri depline“ pentru conducerea P.N.Ț. – se consulta. Era senator de drept, dar a refuzat să îmbrace uniforma Frontului Renașterii Naționale și nu și-a ocupat locul în Parlament. Alături de alți fruntași național-țărăniști, a semnat memoriile adresate regelui Carol II, cerând revenirea la regimul democratic și acordarea dreptului de activitate pentru partidele politice.

Dictatura legionaro-antonesciană a fost o perioadă extrem de dificilă și pentru dr. N. Lupu. În timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, a stat ascuns pentru a nu fi găsit de legionari. Din noaptea de 20 ianuarie, împreună cu Ioan Hudiță, s-a mutat în casa doctorului Nicolae Gheorghe Lupu: „Toți avem revolvere – scrie Hudiță în jurnalul său politic. Facem cu rândul de pază la ferestrele dinspre Bulevardul Dacia, pentru a observa orice mișcare.“

A primit cu un sentiment de mare ușurare vestea înfrângerii

I.I.C. BRĂTIANU

Îți mulțumesc pentru această comuniune de sentimente.

Înmormântarea lui a fost un doliu al sufletului pentru toți românii. Zecile de mii de țărani de-a lungul drumului de la București la Florica, zecile de mii de la Florica, mulțimea imensă de la București, toți vărsau lacrimi de durere și atunci, după moarte, toți și-au dat seama de imensitatea pierderii.

Cei care frondau [opozanți] contra lui, în fundul sufletului lor erau liniștiți, căci el trăia și era un razim puternic național, politic, moral. Azi nu mai este...

Vom face cu toți față împrejurărilor, luând exemplul de la marele lui suflet.

Dumnezeu și el, din ceruri, ne vor ajuta și vom reuși, sper.

Am primit scrisori duioase de la Albert Thomas [om politic francez, președintele Biroului Internațional al Muncii, fost ministru al Armamentului, calitate în care ne-a vizitat în anul 1917, în perioada când guvernul se afla în exil la Iași], care-l iubea mult.

Cred că Vintilă [Brătianu], care e un mare caracter și cu un mare simț de răspundere, va ști să fie sus locul ocupat de tatăl și fratele lui, la care el ține cu adorațiune, ceea ce și face pentru mine podoaba sufletului său.

Primește salutări de la al d-tale devotat amic de pe plaiuri comune.

Dr. [N.] Lupu

rebeliunii și s-a grăbit să-i telefoneze generalului Antonescu: „Vă felicit, domnule general, din tot sufletul pentru victoria asupra trădătorilor de țară și vă asigur de toată recunoștința mea și a prietenilor mei“.

După intrarea României în război și reunirea Basarabiei și a nordului Bucovinei, sub impulsul bucuriei generale, dr. N. Lupu și-a găsit brusc vocația de istoric, publicând articole prin care căuta să demonstreze că și dincolo de Nistru se găseau mulți români, care așteptau și ei să fie eli-

berați. Înfrângerea de la Stalingrad (februarie 1943) l-a adus însă și pe el cu picioarele pe pământ. Îngrijorat de o posibilă invazie bolșevică, a avut mai multe întâlniri cu Ion și Mihai Antonescu, pledând pentru scoaterea țării din război și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite.

Dr. N. Lupu a fost un om de stânga: a luat în repetate rânduri apărarea comunistilor, s-a pronunțat pentru stabilirea de relații diplomatice cu U.R.S.S., a participat activ la mișcarea

antifascistă. Și cu toate acestea, după 23 august 1944, din cauza articolelor publicate în anii 1941-1942, a fost catalogat drept „dușman al Uniunii Sovietice“. A fost chiar primul lider național-țărănist atacat de organul central de presă al P.C.R., *Scânteia*, pentru „atitudinea sa antisovietică“.

Dar urmărind spargerea unității P.N.Ț., comuniștii au manevrat cu abilitate, „mizând“ un timp pe dr. N. Lupu, întrucât acesta se pronunța în favoarea colaborării P.N.Ț. cu Frontul Național-Democrat (creat, din inițiativa P.C.R., în octombrie 1944), în timp ce Iuliu Maniu adoptase o atitudine fermă împotriva comunismului.

După ce a fost numit prin decret regal în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza a discutat cu mai mulți fruntași liberali și național-țărăniști despre o posibilă intrare a lor în guvern. Între aceștia s-a aflat și dr. N. Lupu, dar a respins oferta. Situația sa în cadrul P.N.Ț. devenea tot mai precară: suspectat că ar fi purtat negocieri secrete cu comuniștii, a început să fie ocolit de ceilalți lideri, iar Maniu nu-și ascundea indispoziția la orice intervenție a sa. Pe de altă parte, tinerii nu ezitau să-l „ia peste picior“, amuzându-se pe seama faptului că urina cam des (era bolnav de rinichi) sau că avea „mintea aburită“ de prea marele consum de alcool.

Ministrii de Externe ai celor patru mari puteri, întruniți la Moscova în decembrie 1945, au decis ca în guvernul Groza să intre și câte un reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L. În ședința Delegației Permanente a P.N.Ț., din 5 ianuarie 1946, dr. N. Lupu s-a propus pe sine, dar Maniu s-a opus. Simțindu-se jignit, dr. N. Lupu a părăsit partidul și a întemeiat, la 25 ianuarie 1946, Partidul Țărănesc-Democrat. În manifestul semnat de el se aprecia: „Conducătorii Partidului Național-Țărănesc nu au înțeles că trebuie să-și adapteze programul și atitudinea lor la condițiile noi, că este necesară o orientare spre stânga, cu fața

spre săteni și muncitori, cu gândul la înțelegere și prietenie sinceră față de Uniunea Sovietică”.

Spărtura produsă în P.N.Ț. nu a fost deloc mică: în numai o lună, Partidul Țărănesc-Democrat și-a creat organizații în 51 din cele 58 de județe ale țării. A fost și o pierdere morală – unul dintre vicepreședinți părăsise P.N.Ț. –, dar și una politică, deoarece în campania sa electorală Partidul Țărănesc-Democrat și-a îndreptat tăișul atacurilor împotriva P.N.Ț., fiind și profitorul sprijinului forțelor grupate în jurul comuniștilor. La 19 noiembrie 1946, dr. N. Lupu a fost ales deputat, dar nu și-a

putut exercita mandatul, deoarece a murit peste două săptămâni, la 4 decembrie.

A fost ultimul lider politic „burghez” omagiat de parlamentul României, iar ceremonia înmormântării s-a desfășurat conform protocolului rezervat foștilor miniștri. Corpul neînsuflețit a fost depus în rotonda Ateneului Român; în jurul sicriului se aflau numeroase coroane de flori, dintre ele distingându-se cele depuse de regele Mihai și primul ministru Petru Groza. Slujba religioasă s-a desfășurat atât la Ateneu, cât și la Cimitirul „Sfânta Vineri” din București, unde a fost înmormântat. ■

BLITZ... CONCURS

Trimețiți, până la 10 aprilie 2003, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Care primar declara la data de **8 februarie 1929**: „Vrem să facem pe bucureștean să-și iubească Bucureștiul”?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2003 este:

V.G. Morțun și Ioan Nădejde

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Martin Alexandru**, din București

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2003.

Editura

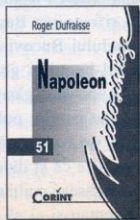
CORINT

Tel.: 222.19.49; 223.19.28.

Fax: 222.40.34.

e-mail: corint@dnt.ro

vă semnalează noile apariții
în colecția *Microsinț*

O SIMPLĂ RĂSUCRE DE BUTON

SIMION CÂLȚIA

Bucureștiul interbelic a fost, într-un anume fel, un oraș al muzicii. A fost orașul lui George Georgescu, dar și al lui Jean Moscopol, al Mariei Tănase, dar și al foxtrot-urilor, charleston-urilor și al altor muzici de dans care toceau pantofii tinerilor din acele vremuri mai repede decât condurii domnișelor din povestea lui Ispirescu. A fost orașul în care veneau să concerteze Richard Strauss, Pablo Casals sau Igor Stravinski, în timp ce în crășmele mărginașe încă se mai auzeau cântecele de mahala ale secolului al XIX-lea. Primii ani ai celui de

al doilea război mondial nu au afectat prea puternic acest București vesel, atât de vesel, încât adesea îi uluiește pe cei veniți din alte părți.

Două invenții un pic mai vechi se răspândesc rapid în societate, devenind lucruri relativ comune: „mașina de cântat“ (numită fonograf, gramofon, patefon și în câte alte feluri) și radioul. Ambele au modificat, încet și „pe tăcute“, felul în care se asculta muzica.

Și în anii de război muzica a continuat să pătrundă în case doar printr-o simplă răsucire de buton. În spatele unui asemenea gest banal se ascundea truda zilnică a angajaților Radioului și a colaboratorilor săi. Un formular din 1942, completat de numeroase mâini, stă mărturie despre această tăcută și anonimă muncă.

Antetul ne lămurește că hârtia a fost emisă de Societatea Română de Radiodifuziune, Secretariatul Programelor, care invita Orchestra de mandoline „Serenada“ să cânte în fața microfonului. Deși suntem abia în 23 ianuarie, deja 129 de astfel de adrese au fost trimise, pentru a asigura colaborările atât de necesare oricărei instituții de acest gen. Stilul este cel elegant și protocolar al epocii: „Avem onoare a vă invita să cântați la Radio ...“, dar prevederile formularului sunt cât se poate de categorice. Timpul

trebuie cronometrat, încadrarea în orar fiind obligatorie pentru a nu perturba programul. Textul trebuie cântat în românește, Radioul punând la dispoziție – la nevoie – chiar și traducător. Textul trebuia verificat cu 48 de ore înainte de emisiune, iar abateri de la el nu erau permise: „Textul nerespectat atrage după sine întreruperea cântării“. Să nu uităm că totuși suntem în război, sub un regim militar, și, într-o țară în care cântecul a fost un instrument de ridiculizare și satirizare a puterii

politice de secole.

Programul zilei, scris de mână pe marginea formularului, a fost fără îndoială aprobat: *Mica prințesă* – uvertură de Paul Harry, *Elysée* – vals – Em. V. Petrescu, *Tango* – serenadă – Dragomirescu, *Parada licuricilor* – intermezzo – E. V. Petrescu, *Sărmana floare* – mazurcă – Mario Maciocchi, *Marș* de F. Kmoch. Radioul putea rezilia angajamentul dacă repetiția pe care aceștia trebuia obligatoriu să o susțină nu era multumitoare.

Aproape 2 000 de asemenea formulare au fost completate și expediate, primite înapoi, verificate, retrimise dacă era cazul, uneori anulate. 2 000 de programe de văzut, pentru a evita cazul în care piesele „s-ar repeta prea des sau nu s-ar potrivea cu restul emisiunii“, 2 000 de repetiții de supravegheat, apoi de transmis în direct, și toate acestea pentru ca, 365 de zile pe an, doar întinzând mâna și răsucind un buton, să poți lăsa muzica să-ți intre în casă.

Și ar mai fi ceva. În spațiul rezervat pentru notarea programului un angajat al Radioului a scris cu cerneală: „Vă rugăm să trimiteți progr.[amul] cel mai târziu până Marți 27 Ianuarie ora 10“. Dedesubt, un altul a însemnat cu creionul: „Depus programul Marți 27 Ianuarie ora 11“. ■

Cu Marina Kargalova despre istoria Europei

Comisia bilaterală a istoricilor din România și Federația Rusă s-a întrunit în a VII-a sa sesiune la Ploiești, între 10 și 17 noiembrie 2002, în organizarea Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. S-au bucurat să se revadă colegi istorici care colaborează de mulți ani în cadrul acestui organism: academicianul L.V. Milov, cercetătorii M.V. Kargalova, V.B. Perhavko, V.I. Grosu, T.A. Pokivailova, T.V. Volokitina, A.S. Sfikalın, din partea rusă, academicianul Dan Berindei și Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române, profesorii și cercetătorii Gh. Buzatu, I. Calafeteanu, P. Otu, D.Cătănuș, F. Șperlea, din cea română.

Temele cărora li s-au subsumat toate comunicările – Petrolul ca factor intern și internațional în istoria României și Rusiei (aspecte economice, politice și militare); Societate și stat în România și Rusia. General și particular (epocile medii și modernă); Relațiile româno-sovietice în perioada instaurării modelului sovietic al socialismului în România (1948-1953) – **au oferit subiecte**

incitante de discuție.

Doamna Marina Kargalova, doctor în științe istorice, de la Institutul Europei, care a vorbit despre aspectele sociale ale politicii petroliere a companiei ruse de petrol „LUKOIL” în zona Europei de Sud-Est, a avut amabilitatea să ne răspundă la câteva întrebări.

– Mi-e rușine să o spun, dar o fac, totuși. La o primă privire pe programul lucrărilor Comisiei bilaterale, mi-a atras atenția un institut de cercetare nou, am crezut eu, și m-am grăbit să aflu câte ceva despre el de la dumneavoastră. Magazin istoric are o bună relație de colaborare cu cercetătorii Institutului de slavistică. Nici una cu Institutul Europei. Așadar, vă rugăm, povestiți-ne despre el.

– Institutul Europei a fost creat în urmă cu 15 ani, ca institut al Academiei Ruse de Științe. Are peste 100 de colaboratori și se ocupă practic cu toate problemele ce privesc Europa. Prin noțiunea de Europa înțelegem și Rusia, și țările Europei de Răsărit, și

sudul continentului, și nordul lui, așadar nu numai Europa occidentală, la care suntem adesea tentați să ne limităm.

De aceea în institut cercetăm un spectru foarte larg de probleme, din sfera politică, economică, socială, de securitate, de interdependență a culturilor și civilizațiilor. De asemenea, există centre speciale, care funcționează ca niște centre științifice, acoperind toate regiunile Europei. La noi programul studierii regionalismului a luat o mare amploare. Avem astfel în cadrul institutului centre pentru nord-vestul Europei, pentru regiunea Mediteranei și a Mării Negre, pentru cele mai mari țări ale Europei: centre de cercetări germane, franceze, engleze.

În ce mă privește, conduc Centrul de dezvoltare socială a Europei. Avem, de asemenea, un centru foarte important, al integrării europene, care se ocupă practic cu tot ce înseamnă Uniunea Europeană. Personal am studiat mulți ani politica socială a Uniunii, probă stau cărțile publicate sub egida institutului, din care multe am adus cu noi aici la Ploiești (inclusiv o monografie a cărei autoare sunt), pentru a le dăruia colegilor români, ca și multe monografii consacrate anume regiunii care ne interesează: de sud, regiunea Mării Negre, Balcanii.

În afară de monografii colective și individuale, anul acesta am publicat o lucrare de maximă importanță, pe care o socotim un fel de bilanț al acti-

vității noastre de un deceniu. Se intitulează *Europa ieri, azi, mâine*, este foarte voluminoasă, din păcate, n-am adus-o cu noi, dar cu siguranță că dacă legăturile noastre științifice se vor strânge, o vom prezenta cât de curând colegilor români.

Institutul are și publicații periodice, mai bine de 20, care văd lumina tiparului fie anual, fie trimestrial și strâng comunicările științifice ale cercetătorilor. Revista institutului, intitulată *Europa contemporană*, a intrat deja în al treilea an de apariție. Este dinamică, foarte populară și are în colegiul de redacție, pe lângă cercetători ruși, și colegi din Germania, Italia, Grecia, Polonia.

- Din România nu?

- Din păcate, nu, deși cu Ambasada României la Moscova avem relații prietenești vechi și bune, stabilește îndeosebi când a fost ambasador domnul Diaconu, care este acum secretar general al Ministerului Afacerilor Externe. El este un statornic prieten al institutului, venea adesea la conferințele noastre. De altfel și acum îi invităm pe membrii Ambasadei și ei ne onorează cu prezența.

- Care sunt principalele direcții de activitate ale institutului și ce loc ocupă tinerii în cadrul lui?

- În această revistă a noastră au semnat și semnează personalități de primă mărime, ca Gorbaciov, Primakov... Ce-i drept, avem și un consiliu științific de mare calibru: doi academicieni, directorul nostru, un reputat

economist, Nikolai Șmeliiov, și academicianul Vitalii Jurkin, acum director onorific, dar el a fondat institutul; câțiva membri corespondenți ai Academiei, vreo 20 de doctori în științe, aproximativ 50 de candidați în științe, mulți cercetători tineri înscriși la aspiratură. În institut există două consilii de doctoratură, unul pe probleme economice, care pregătește tineri candidați în științe și doctori în științe economice, iar celălalt pentru istorici și politologi. Se poate spune că Institutul Europei e foarte preocupat de pregătirea cadrelor științifice tinere. O problemă dureroasă (*râde*).

Totuși, una peste alta, vârsta medie a cercetătorilor noștri este 48 de ani. Unul dintre directorii adjuncți ai institutului, Serghei Karaganov, un cunoscut politolog, pe care l-am sârbătorit de curând, are exact această vârstă: 48. Așa i-am și spus: „Vârstă medie“. Dar dincolo de glumă, chiar ne gândim la schimbul de mâine, cum să ni-l creăm. Cercetătorii români știu și ei, cu siguranță, cât este de greu.

Deși de științe umaniste, institutul nostru este foarte racordat la contemporaneitate. Așa se explică legăturile lui cu mari întreprinderi, firme și mari concernuri. De pildă, Centrul nostru a încheiat un contract cu compania „LUKOIL“. Noi îi ajutăm, le facem cunoscută experiența politicilor sociale din Europa occidentală, din Uniunea Europeană, le pregătim și oferim consiliere, documentații în probleme precum sindicatele, administrația etc. Institutul are contracte și cu guvernul Moscovei, pe probleme speciale, de dezvoltare a orașului. La examenul de admitere la noi la institut, la aspiratură sau la doctorat, se prezintă tineri care lucrează deja la firme străine, bancheri, chiar foarte mulți bancheri, care vor să-și perfecționeze cunoștințele într-o direcție sau alta.

Multe bănci, multe firme ne vizitează frecvent, ne consultă, le ajutăm, așa că legătura teoriei cu practica este permanentă. Organizăm simpozioane, conferințe împreună cu ele, avem o imensă sală cu computere, o secție de informatică, unde specialiștii navighează pe internet și le dau o mână de ajutor începătorilor. Avem, de asemenea, o bibliotecă foarte bogată, care se completează an de an cu ultimele noutăți, în mare parte cu lucrări primite de la Bruxelles, cu care menținem excelente relații, pentru că institutul are și un centru de documentare al Uniunii Europene. Cam atât despre noi.

- Vă mulțumim.

**A consemnat
Florentina DOLGHIN**

Sediul Institutului Europei, din capitala Federației Ruse

MÂNĂ BIRJAR... PRIN BUCUREȘTI DE ODINIOARĂ

Fiecare stradă pe care călcăm, fiecare casă pe lângă care trecem păstrează amintiri și taine uitate de istorie, pe care avem datoria să le cunoaștem și să le transmitem urmașilor noștri.

Anul trecut, Muzeul Municipiului București a organizat, în lunile noiembrie și decembrie, o expoziție intitulată: *Străzi, case, piețe. Urbanism și arhitectură în secolele XV-XX*. Săliile Palatului Suțu au găzduit planuri ale orașului București din secolele XV-XX, fotografii, tablouri și obiecte de uz cotidian.

Planurile, adunate în cadrul expoziției, ilustrează evoluția urbanistică a orașului. Urbanistica are limbajul său specific. Ea urmează evoluția societății, se modifică cu trecerea vremii, în funcție de evenimente social-politice, de necesități, de schimbarea gustului etc.

Colecția de fotografii și tablouri recom-punea imaginea Capitalei înainte și după primul război mondial. Portretul Bucureștilor izbește la prima vedere; ca și astăzi, exotismul și cosmopolitismul sunt trăsăturile dominante ale urbei. Pretutindeni se observă o mixtură între

Piața Universității

Orient și Occident. Cartierele tihnite, cu clădiri „evropenești“, alternează cu casele dărăpănate, centrul se împletește cu mahalaua, iar un amestec policrom de nații – evrei, țigani, greci, armeni – populează orașul. Imagini ușor desuete apar în fața ochilor:

bucureșteni în pas cu moda, joviali, hoinărind cu ochii la vitrine rafinate, însoțind doamne cochete alături de negustori ambulanți și țigani, de cârciumi și tarabe improvizate direct în stradă. Dar oare farmecul orașului nu este conferit tocmai de acest amestec între marele bazar oriental și micul Paris, la care visa continuu?

Vizitatorii porniți în promenadă prin „micul Paris“ sunt însoțiți de ritmurile tangourilor și romanțelor lui Titi Botez, Jean Moscopol, Mia Braia. Dacă pozele păstrează imaginea vieții de altădată, cântecele evocă vremuri și oameni care au fost. Vor fi fost și vizitatori care au descoperit în aceste cântece și fotografii „un surâs uitat“, „sub un balcon“ din vechiul București, trezindu-le în suflet melancolia timpului pierdut. ■

Ramona CAMELEA

Soluția integralei Încoronați ai lumii antice:

A-P-V-S-BUREBISTA-RADIATOR-CEZAR-RI-LAN-DACI-FI-TRAIAN-AMA-RN-G-ANA-PIETE-V-CHIU-UM-AGER-SUTA-ADAM-IMN-HRONIC-EA-ANARHIST

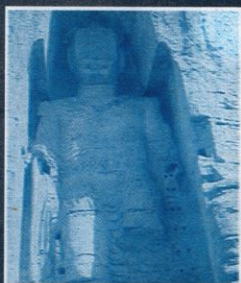
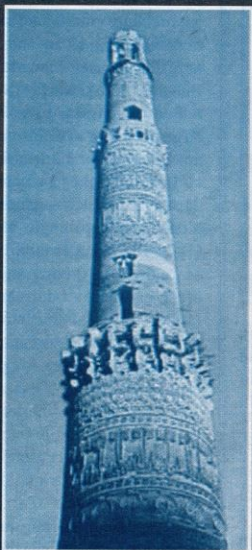
Soluția jocului din nr. 2/2003, p. 70:

INCURSIUNEA A REUȘIT
(IN-C-U/R-SI-UN-E/A-ARE-U-SI-T)

Soluția criptogramei din nr. trecut, p. 32

Ⓢ	A	V	M	P	E	S
L	A	I	A	C	E	R
T	E	R	I	D	A	T
I	A	E	U	O	E	L
T	C	C	M	T	A	U
E	L	A	E	S	T	A

AFGANISTANUL

*Mărturiile unei civilizații greu încercate:
minaret, statuia lui Buddha de la Bamiyan, cetatea de la Herat*

ETERN TEREN DE LUPTĂ

ANDREI CĂPUȘAN

Afganistanul a fost mereu o zonă explozivă, turbulentă, generatoare de conflicte, atât în interiorul țării propriu-zise, între diverse grupări și facțiuni rivale, pe criterii politice și religioase, cât și cu vecinii săi, mai ales când interveneau în joc interesele antagoniste ale unor mari puteri.

De la retragerea trupelor ruse de ocupație, aflate acolo din 1980, dar care n-au reușit niciodată să stăpânească efectiv țara, nici să-i supună pe neîmblânziții afgani, domnesc războiul, teama, teroarea și incertitudinea. Regimul totalitar extremist al talibanilor, ce s-a aflat în strânse legături cu gruparea teroristă Al-Qaeda, a accentuat această stare de lucruri. O situație existentă și în urmă cu mai bine de un veac și jumătate.

Expansiunea Imperiului britanic în Asia Centrală, în prima jumătate a secolului XIX, a fost dictată de considerentul strategic al protejării frontierei Indiei. În urma cuceririi Sindului și Pendjabului, guvernul de la Londra a realizat că

un punct sensibil era granița de nord-vest a Indiei, situație ce putea fi foarte repede și ușor speculată în avantajul ei de o altă putere rivală; Rusia țaristă. Pentru a contracara această posibilitate, s-a hotărât instaurarea controlului asupra a două

state musulmane vecine Indiei: Persia și Afganistanul. Planuri asemănătoare nutrind și oficialitățile de la Sankt Petersburg, între cele două puteri se va angaja o continuă și acerbă înfruntare pentru dominația zonei, rivalitate care va culmina

în primăvara anului 1885, cu iminența unui veritabil conflict armat anglo-rus.

Cine ajunge primul...

Această rivalitate a început să se manifeste în prima jumătate a secolului XIX, când, încercând să anticipeze o manevră a Rusiei în privința Afganistanului, guvernul britanic l-a trimis, în 1835, pe căpitanul Alexander Burnes, în calitate de ambasador, la șahul Dost Mohamed (1826-1839; 1842-1863), cu misiunea de a-i determina să intre într-o alianță cu Anglia pe conducătorii acestei țări central-asiatice, fără însă a le propune nimic concret. Suspicios, șahul a respins propunerile britanice, misiunea încheindu-se cu un eșec. Doi ani mai târziu, în 1837, izbucnind un conflict local afgano-persan, Dost Mohamed a acceptat o alianță cu Rusia țaristă.

Faptul i-a alertat pe britanici, care au pregătit detronarea șahului și înscăunarea rivalului acestuia, pretendentul Shujah, un anglofil convins. Astfel, în februarie 1839 a început primul război anglo-afgan. Înfrânt, Dost Mohamed s-a predat englezilor, în octombrie 1840.

Anglia câștigase disputa, însă nu pentru multă vreme. La 2 noiembrie 1841, a izbucnit la Kabul o puternică răsccoală antiengleză. Armata britanică, înfrântă, a capitulat la 1 ianuarie 1842, plătind o despăgubire de peste 200 000 lire sterline șefilor triburilor afgane. Ea s-a

Emirul Sher Ali

angajat să părăsească definitiv Afganistanul, după ce predase artileria și muniția. În timpul retragerii, a fost nimicită în trecătoarea Khurd Kabul.

Revanșa britanică nu s-a lăsat mult așteptată. În august 1842, guvernatorul general al Indiei, lordul Ellenborough, a întreprins o nouă expediție în Afganistan, cu caracter punitiv. În septembrie, englezii erau din nou prezenți la Kabul. Nedorind să-și asume un nou risc, l-au reinstalat pe tron pe Dost Mohamed, au recunoscut independența Afganistanului și, o lună mai târziu, s-au retras.

Anul 1863 a marcat debutul lungii domnii, pe tronul de la Kabul, a emirului Sher Ali (1863-1879). Prin cuceririle externe și reformele interne, el a modernizat și consolidat statul afgan. Nu aceste măsuri i-au îngrijorat pe englezi, ci atitudinea rusofilă declarată a emirului. La 12 iunie 1878, la Kabul a fost primită cu onoruri misiunea militară rusă, condusă de generalul Stoletov. Gestul, dublat de împotrivirea emirului de a primi un agent reziden-

țial britanic în Afganistan, au alertat guvernul de la Londra. La toate acestea s-a mai adăugat înaintarea masivă a Rusiei în Asia Centrală, care anexase între timp hanatele Samarkand, Buhara (1868) și Khiva (1872).

Pentru Anglia, pierderea Afganistanului ar fi însemnat amenințarea certă a frontierei cu India. Din aceste cauze, la 21 septembrie 1878, a început al doilea război anglo-afgan (1878-1880). La 31 iulie 1880 se încheia un acord anglo-afgan prin care Abdurrahman (1880-1901), noul șeic întronat de englezi, a recunoscut controlul Angliei asupra Afganistanului în politica externă, având însă deplină libertate de acțiune în chestiunile interne. Pentru a-și întări această poziție, în cadrul conferinței de la Zimma, din august 1880, englezii i-au acordat emirului un subsidiu anual, pe toată durata domniei, garantându-i tronul și inviolabilitatea frontierelor împotriva oricărei agresiuni externe.

La sfârșitul anului 1884 și începutul lui 1885, Afganistanul avea statutul unui stat-tampon între posesiunile britanice și cele rusești din Asia Centrală. Era o situație de provizorat convenabilă ambelor părți. Rusia țaristă va încerca însă să fructifice starea de fapt în favoarea sa. Crunt lovită în prestigiul ei internațional în urma deciziilor Congresului de pace de la Berlin (1878), care îi anula cuceririle obținute în războiul din 1877-1878 și consfințite prin Tratatul de la San Stefano, Rusia se pregătea pentru o nouă expansiune, puternică, în Asia Centrală.

Guvernul britanic urmărea însă cu atenție evoluția situației din zonă și mișcările trupelor ruse, care se apropiiau vertiginos de granița cu India. În februarie 1881, trupele ruse au ocupat oaza Merv, ajungând în dreptul lanțului muntos ce mărginea platoul afgan. Al doilea pas făcut de ruși a fost în martie 1884, când au ajuns în dreptul oazei Pendjeh, situată în apropierea pasului Zulfikar, cale de acces spre același platou.

Război „inevitabil” sau „imposibil”

Atât Londra, cât și Sankt Petersburgul, realizând iminența unui conflict în zonă, au hotărât, pentru a evita acest lucru, să negocieze trasarea unei linii de demarcație între ele în Afganistan. Miniștrii de Externe ai celor două țări au decis în mai 1884 să negocieze, urmând ca fiecare din cele două părți să trimită experți, în vederea alcătuirii unei comisii mixte care să hotărască coordonatele liniei de frontieră.

Nikolai K. Giers, ministrul de Externe al Rusiei țariste, a tergiversat trimiterea experților până la mijlocul lunii septembrie același an, când a avut loc, la Skierniewice (18 iunie 1884), reînnoirea alianței celor trei împărății (Rusia, Germania, Austro-Ungaria).

Fiind asigurat de sprijinul celor două imperii continentale, Germania și Austro-Ungaria, el și-a dezvăluit adevăratele intenții: nu avea de gând să negocieze cu englezii, ci

Soldat britanic din secolul XIX

ăștepta un moment prielnic să-i lovească în respectiva regiune. Armata rusă, aflată în valea Murgab și hotărâtă să pătrundă în pasul Zulfikar, a atacat trupele afgane în oaza Pendjeh la 30 martie 1885, le-a înfrânt și a ocupat oaza. Războiul era de acum inevitabil. Anglia, care nu-l dorise, era obligată să îl poarte. Prestigiul ei de mare putere era în joc. Însă raportul de forțe în regiune era net avantajos rușilor. Pentru guvernul britanic, trimiterea unor trupe în zonă necesita timp, însă el era ferm hotărât să poarte războiul cu Rusia și să o înfrângă. Astfel, în timp ce William Gladstone, premierul liberal, a cerut votarea în Camera Comunelor a unui credit de 11 milioane lire sterline, destinat purtării războiului cu Rusia, lordul Rosebery declara deschis în același for: „vom purta acest război în toate părțile Rusiei care ne sunt accesibile”.

Nu toți membrii cabinetului britanic împărtășeau convingerile războinice ale premierului Gladstone. Ministrul coloniilor, Joseph Chamberlain, reali-

zând grava stare de izolare a Angliei în fața puterilor continentale, Germania, Austro-Ungaria, Franța, estima că războiul era „aproape imposibil”. Inamicul nu mai era la fel de vulnerabil ca în anii Războiului Crimeii (1853-1856), iar *casus belli* nu era atât de evident, încât să determine mobilizarea la luptă a întregului popor englez. Era preferabilă, opina el, alternativa unui compromis, chiar dacă aceasta ar fi însemnat „o umilință personală” pentru cabinetul Gladstone. Acestei opinii i se opuneau cu înverșunare atât lordul Rosebery, cât și ministrul de Război, marchizul Hartington, care considera ruptura „aproape inevitabilă”.

Care erau reacțiile în tabăra adversă? La Sankt Petersburg, Giers îi declarase țarului că nu urmărise nicicum declanșarea unui război cu Anglia, ci intenționase numai să asigure Rusiei „o puternică poziție defensivă împotriva ostilității arătate de guvernul englez la adresa noastră de la Războiul Crimeii”.

Era vorba... de prestigiu

Situația conflictuală din Asia Centrală era urmărită cu viu interes și la București. Rapoartele și telegramele diplomaților români din capitalele marilor puteri o probează.

În plină criză diplomatică, la 7 aprilie 1885, Nicolae Kretzulescu, ministrul României la Sankt Petersburg, îl informa printr-o telegramă pe Ion Câmpineanu, ministrul Afacerilor

Străine ale României: „Aici lumea este foarte îngrijorată, deoarece nici una dintre cele două părți nu vrea să cedeze; amorul propriu este în joc. Dacă la Sankt Petersburg ministrul Afacerilor Străine și ambasadorul Angliei fac eforturi să se înțeleagă pentru a evita un conflict în zonele îndepărtate, la Londra se pare că se împinge la război și Gladstone, în ciuda spiritului său de moderație și conciliere, se teme totuși de căderea sa și a cabinetului în urma acestei chestiuni. Aici militarii împing lucrurile la război“.

A doua zi, la 8 aprilie, într-o nouă telegramă cifrată, N. Kretzulescu îl înștiințează pe Câmpineanu: „L-am găsit astăzi pe Giers foarte îngrijorat și foarte alarmat, nepierzându-și însă speranța unui aranjament. Se teme foarte tare de un război. Consideră situația ca fiind foarte dificilă. Rusia, mi-a spus el, nu poate ceda, căci nu este vorba pentru ea de o pierdere de un oarecare teren nisipos, ci de prestigiul ei în fața unor populații pe care le-a organizat și le protejează. El înțelege în același timp poziția Angliei, care are în mod egal, la rândul ei, motive să nu cedeze. El a adăugat că, dacă în ciuda acesteia, aranjamentul ar depinde numai de cele două guverne, soluția conflictului ar fi facilă, dar excitațiile de afară fac ca înțelegerea să fie dificilă. Din fericire pentru Rusia, Europa îi este astăzi favorabilă“.

Într-un raport diplomatic din 17 aprilie 1885, ministrul plenipotențiar al României la Roma, doctorul

Mihail Georgiade Obedenaru, face o analiză a culiselor acestor stări critice din Asia Centrală: „Guvernul italian este mereu foarte îngrijorat. El are motive să creadă că Germania este aceea care împinge spre război. Această ultimă putere, învinsă sau victorioasă, ar fi în mod firesc slăbită, la punctul de a nu se mai opune marșului Austriei asupra Salonicului. Se poate ghici situația care ar fi creată Italiei, prin trecerea coastelor albaneze și a porturilor de la Marea Neagră sub dominația austriacă“.

Din Londra, Ion Ghica analizează într-un lung și detaliat raport, din 18 mai 1885, stadiul relațiilor anglo-ruse din Asia Centrală: „Diferendul anglo-rus se găsește în același stadiu ca în săptămâna trecută, împăratul Rusiei neaccedând la soluția propusă de lord Granville [secretarul de stat la Foreign Office], de înțelegere cu dl. de Staal (mediatorul părții britanice); va trebui găsit un alt «modus vivendi» și va fi găsit, căci Anglia a intrat pe calea concesiilor și orice pericol de război se găsește îndepărtat. În toate zilele, opinia se pronunță aici împotriva războiului, englezii din toate părțile găsind

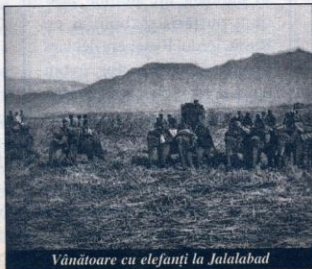
că momentul ar fi foarte prost ales.

Ceea ce Rusia ar dori, mai mult decât oricare altă soluție, ar fi împărțirea Afganistanului între ea și Anglia, luând munții Indo Koh [Hinducush – A.C.] și Salehkah drept frontieră, căci ea s-ar găsi astfel în aceeași linie cu Anglia și s-ar putea măsura cu ea de la egal la egal și să forțeze astfel Anglia să nu mai ridice vreun obstacol la vederile ei spre Orient, așa cum a făcut-o la 1853 și 1878. Pentru moment, ea se mulțumește să-și adjuce țările sarikșilor și salvilor, deasupra liniei plecând de la Zulfikar și Zejend și terminându-se la Kodj Saleh, pe Amu Daria. Oricare ar fi linia unde se oprește prestigiul Angliei, în Asia Centrală acesta ar fi puternic zguduit. [...]

Maniera în care afacerile din Afganistan, la fel ca și cele din Sudan și din Egipt, au fost conduse, a zguduit mult situația ministerului Gladstone și i-au alienat simpatiile unei mari părți a majorității care se găsește în acest moment foarte redusă, el neputând conta la ora actuală decât pe 15-20 de voci din majoritatea Camerei Comunelor. Opoziția se gândește să-l atace pe toată durata sesiunii parlamentare...“

Europa răsuflă ușurată

În final, rațiunea și-a spus cuvântul, ambele tabere alegând calea negocierilor. Rusia a realizat că nu era capabilă să învingă Anglia în Afganistan, iar Anglia că

Vânătoare cu elefanți la Jalalabad

nu putea lovi Rusia nici în Extremul Orient, la Vladivostok, nici în Marea Neagră. Inițial, guvernul britanic intenționa să trimită o flotă puternică în Strâmțori, dar, la presiunea Germaniei, Austro-Ungariei, Italiei și Franței, sultanul Abdul Hamid II fusese obligat să mențină Strâmțorile închise oricăror vase de război, în conformitate cu stipulațiile Tratatului de la Berlin, din 1878.

Gladstone și Giers au adoptat, la 4 mai 1885, calea tratativelor. După o lună, la 9 iunie, guvernul liberal demisiona, succedându-i un cabinet conservator, cu marchizul de Salisbury, premier și secretar de stat la Foreign Office concomitent. El a fost acela care a continuat și finalizat negocierile anglo-ruse, prin acordul din 10 septembrie 1885. Conform acestuia, Rusia primea oaza Pendjeh, pasul Zulfikar rămânând Afganistanului. Rușii recunoșteau totodată predominanța Marii Britanii în Afganistan. Pentru zece ani, frontiera era trasată.

Iată cum era oglindit acest compromis în raportul ministrului plenipotențiar al României la Berlin, Gheorghe Vârnăv-Liteanu, document purtând data 14 septembrie 1885. „Dificultățile din Afganistan, care amenințau cu trezirea «Chestiunii Orientale», care au îngrijorat multă vreme pacea Europei, sunt, în sfârșit, reglate printr-un protocol constatând acordul cabinetelor de la Sankt Petersburg și Lon-

dra. S-a convenit în principiu asupra delimitării care trebuie să servească drept bază la fixarea frontierei între posesiunile Rusiei și cele ale emirului[...]”.

Terminarea acestui diferend este datorată înțelepciunii prințului Bismarck (cancelarului Germaniei), care în ultima vreme și-a modificat un pic vederile la adresa Angliei. Fără a ieși din imparțialitatea avută pe întreaga durată a conflictului anglo-rus, cancelarul german a făcut să se audă la Sankt Petersburg, cu autoritatea care îi revine de drept, sfaturi de moderație în negocierile angajate cu marchizul de Salisbury. El a făcut astfel un imens serviciu ministerului conservator englez, care se va putea prezenta la alegerile viitoare cu o soluționare a dificultăților moștenite de la liberali. În schimbul acestor bune procedee, guvernul regiunii a consfințit ca Zanzibar, asupra căruia englezii puteau revendica drepturi de suveranitate, să fie cedat protectoratului Germaniei și să facă parte din noul său domeniu colonial [...]”.

La București era discutată, la cele mai înalte niveluri, poziția României în raport cu

diferendul anglo-rus din Asia Centrală. Atât regele Carol I, cât și premierul Ion C. Brătianu au afirmat atitudinea de neutralitate a țării. Era vorba despre un litigiu între două mari puteri.

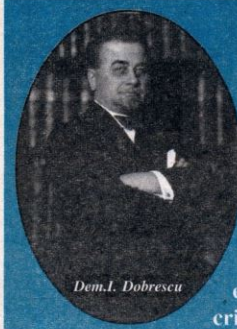
Într-o discuție avută de Ion C. Brătianu, prim-ministru, la jumătatea lunii aprilie 1885, cu baronul Mayr, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, acesta l-a întrebat pe premier care va fi poziția României în eventualitatea unor ciocniri navale anglo-ruse în Marea Neagră, fapt care ar fi afectat comerțul maritim, dar și pe cel danubian, anglo-român. Răspunsul lui Brătianu a fost că într-o asemenea situație „România ar merge alături de Austro-Ungaria, deși el personal nu ar dori acest lucru”.

La 30 aprilie 1885, însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la București, Percy Sanderson, era primit în audiență de primul ministru. Brătianu i-a făcut cunoscut diplomatului englez îngrijorarea cauzată de tensiunea ce domnea în raporturile anglo-ruse, exprimându-și convingerea că „adevărata țel al Rusiei era Constantinopol”.

Criza din Asia Centrală a fost atent urmărită de diplomații români și de guvernul de la București. Aceasta deoarece izbucnirea unui conflict armat între cele două mari puteri ar fi afectat echilibrul european cu consecințe periculoase pentru toate statele continentului și nu în ultimul rând pentru România. ■

Afganistanul în anul 2002

Dem. I. Dobrescu

În perioada interbelică, Bucureștii au avut zece primari generali. Dintre aceștia, doi se detașează prin realizările lor. Dem. I. Dobrescu a gestionat Capitala în anii crizei economice, iar Al. G. Donescu a patronat orașul într-o perioadă de înflorire economică generală, ce a urmat crizei economice.

Al. G. Donescu

DOI PRIMARI INTERBELICI ÎN SLUJBA CETĂȚEANULUI

IONEL ZĂNESCU, CAMELIA ENE

La ceremonia de depunere a jurământului ce a avut loc la Palatul Sutu în data de 8 februarie 1929, Dem. I. Dobrescu declara că „Primăria trebuie să aibă nu numai un caracter administrativ, ci și social”. La încheierea discursului, spunea: „Vrem să facem pe bucureștean să-și iubească Bucureștiul”.

Una dintre primele lucrări importante a fost amenajarea Dealului Patriarhiei. Au urmat lărgirea străzilor și sistematizarea unor artere: Șoseaua Dudești, str. Colonel Ghica, Colentina, Calea Griviței, 13 Septembrie, Calea Rahovei, Pantelimon, Calea Văcărești și altele. Tot de numele lui se leagă și modernizarea unor piețe centrale, dintre care amintim Piața Universității și Piața Cercului Militar.

Majoritatea cetățenilor au dovedit înțelegere pentru transformările efectuate, chiar

dacă modernizarea impunea numeroase demolări, ceea ce i-a și atras porecla de „primarul târnăcop”.

Prin dinamismul și metodele sale de lucru a reușit să creeze o emulație entuziasă între locuitorii Capitalei. În toate demersurile făcute s-a bazat pe angrenarea comitetelor cetățenești, care erau apolitice și aveau următoarele sarcini: educația urbană a cetățenilor, respectarea regimului construcțiilor, păstrarea curățeniei în sector sau cartier, paza cartierelor, respectarea legalității în desfășurarea și comercializarea mărfurilor și produselor agroalimentare, ajutorarea celor săraci.

În timpul primariatului său lucrările edilitare de pavaj, apă, lumină electrică și canalizare au cunoscut o amploare deosebită. Controlarea calității lucrărilor se făcea de comitetele cetățenești, care efectuau

verificările mai bine decât funcționarii Primăriei.

O lucrare de proporții a fost începerea asanării lacurilor din nordul Capitalei, prin amenajarea Lacului Snagov, care a devenit un plăcut loc de agrement. În toamna anului 1933 s-a trecut la amenajarea Lacului Băneasa și a rezervorului Buftea, lucrări întrerupte prin înlăturarea de la conducerea Primăriei a lui Dem. I. Dobrescu. A luat măsuri pentru organizarea de cantine unde cetățenii nevoiași beneficiau de o masă gratuită sau la un preț redus, a sprijinit opera de asistență medicală și mișcarea culturală prin atene populare, muzee, pinacoteci etc.

Preocupat de aprovizionarea Capitalei cu mărfuri și alimente, el a acționat pentru fixarea unor prețuri accesibile masei de cumpărători, a eradicat specula prin amenzi usturătoare. Cât de puternic

fuseseră receptate de bucurări aceste acte ale primarului ne-o dovedește faptul că unii cetățeni cereau brutarilor o „dobrescană neagră” în loc de pâine neagră, o „dobrescană de vin” în loc de un litru de vin, ceea ce însemna că erau bine cântărite și măsurate, ieftine și bune.

În timpul crizei economice, el arăta într-o cuvântare: „am vrut să profităm și noi de șomajul general pentru a da de lucru capitalului național în lucrări mari din Capitală. Am vrut să scăpăm de străzile de pământ și să aducem civilizația la periferie și suburbane”.

Prin Decizia nr. 21.514 din 18 noiembrie 1933, era numit cu delegație să gireze postul de primar general Em. Dan. Știrea a dus la un adevărat spectacol de frământări căruia, timp de o săptămână nu i-a lipsit nici aspectul comic. Coincidența a făcut ca în zilele în care Dobrescu a fost suspendat, în ziarul *Neamul românesc* să apară un articol al lui N. Iorga în care era elogiată activitatea lui Dem. I. Dobrescu.

După o săptămână de la suspendare, la 26 noiembrie 1933, primarul Dobrescu era repus în funcție. Însă noul cabinet în frunte cu Gh. Tătărescu, emitea o lege specială (18 ianuarie 1934) prin care era din nou suspendat Dem. I. Dobrescu.

Cercetând lista tuturor primarilor de la 1862 încoece, constatam că nici un primar nu a stat în fruntea comunei o perioadă atât de lungă ca și Dobrescu, cinci ani fără două săptămâni. Referitor la aceasta Liviu Rebreanu spunea: „Era natural să fie cel mai bun primar pe care l-a avut Capitala României”, iar N. D. Cocea adăuga: „Mă mir că în cinci ani a izbutit să facă ce n-au făcut alții în 40”.

După o perioadă de intermitență, la 25 martie 1934 era numit ca primar general Al. G. Donescu.

Ipera începută de Dem. I. Dobrescu a fost continuată de noul primar, chiar dacă între ei, personal, existau animozități. În 1934 are loc inaugurarea Palatului funcționarilor publici sau comunal pe terenul din str. Bătești și încep lucrările de pavare pe Șoseaua Colentina. Tot atunci debutează și lucrările la linia de tramvai construită de S.T.B. peste calea ferată, până în comuna suburbană Colentina. În iulie 1934 demarează lucrările de prelungire a Bulevardului Colțea, cu o investiție de peste 200 milioane lei; realizarea urbanistică poate fi considerată cea mai mare de la primăria lui Pache Protopopescu încoace.

În mai 1936, Consiliul comunal al Municipiului, în frunte cu Al. G. Donescu, în prezența regelui Carol II, raporta realizările administrației comunale pentru anii 1934 și 1935: pavarea a 193 de străzi, însumând 300 km; săparea a 60 km artere de canalizare; instalarea a 296 km de cablu și rețea aeriană; construirea a trei edificii noi pentru judecătoriile de ocol II, IV și VIII; amenajarea a 51 de grădini și parcuri noi, cu o suprafață verde de cca 120.000 mp.

În vara anului 1936, pentru asanarea Lacului Floreasca, Primăria a făcut sute de exproprieri în zonă. Exproprierii au fost mutați în noul cartier ce s-a construit în fața aeroportului Pipera.

Concomitent s-a lucrat la un nou cartier model în Cotroceni, la parcul din Șoseaua Vergului, la asanarea Lacului Herăstrău și la înălțarea Arcului de

Triumf, ce va fi inaugurat la 1 decembrie 1936.

La 1 noiembrie 1936, în prezența patriarhului Miron Cristea și a primului ministru Gh. Tătărescu, s-a pus piatra de temelie a Halelor Obor. Proiectul prevedea realizarea a 24.000 mp de hală acoperită; 52.000 mp erau rezervați pentru circulația în hale și pentru piața liberă. Din nefericire, această nouă investiție a dus la mutarea renumitului Târg anual al Moșilor și a parcului de distracții Luna Park.

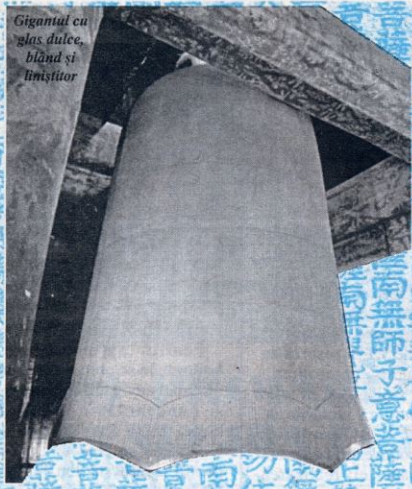
Pentru aprovizionarea noilor hale se preconiza chiar un canal navigabil între Argeș și Fundeni. Prin asanarea zonei între Pantelimon și Colentina se crea un spațiu pentru viitorul stadion olimpic al Capitalei.

Întens s-a lucrat și la Expoziția permanentă a satului românesc – viitorul Muzeu al satului –, noul ansamblu fiind inaugurat odată cu „Luna Bucureștilor” din anul 1936.

Primăria lui Al. G. Donescu nu a fost lipsită și de unele surprize neplăcute. Una dintre acestea a fost „dezastrul” de la Cotroceni din 8 iunie 1936. Cu ocazia festivităților prilejuite de aniversarea a șase ani de la revenirea lui Carol II pe tronul României, tribunele amenajate s-au prăbușit. În urma catastrofei, trei persoane au decedat, iar aproape 700 au fost rănite.

Primăria Capitalei a venit de multe ori în ajutorul săracilor. Cu ocazia sărbătorilor de Paști din 1934, însuși primarul general a împărțit sectoarelor fondurile destinate alimentelor ce urmau să fie oferite celor nevoiași. Tot atunci manutanța armatei a copt în contul Primăriei 120.000 de pâini, iar printr-o ordonanță a Primăriei prețul pâinii negre a fost redus de la 6 la 5 lei. ■

Gigantul cu
glas dulce,
blând și
liniștitor

TEMPLUL CLOPOTULUI REGE

În noaptea de 31 ianuarie-1 februarie 2003, sunetul grav al unui clopot a umplut văzduhul capitalei chineze, anunțând sosirea noului an al calendarului tradițional chinez – anul al cărui simbol zodiacal este capra. Prin intermediul radioului și televiziunii, sunetul a fost transmis în întreaga țară, locuitorii Chinei recunoscând glasul clopotului rege.

Dr. ANNA EVA BUDURA

Istoria acestui clopot a început cu 500 de ani în urmă, în anii tensionați ai înscăunării dinastiei Ming. Cel de al treilea fiu al împăratului ctitor – numit guvernator al regiunii, având capitală Beijingul de azi – a revendicat tronul părintelui său, și-a impus voința cu forța armelor și a mutat capitala imperiului Ming de la Nanjing la Beijing. Conștient de faptul că puterea se cucește greu, dar se păstrează și mai greu, a hotărât să eternizeze amintirea faptelor sale. A ordonat turnarea unui clopot, pe măsura importanței succesului obținut, un clopot care să întreacă în greutate, realizare artistică și performanță tehnică pe toate cele turnate în China din Antichitate și până în zilele sale. Împăratul Yongle dorea o piesă ce ar fi transmis suptușilor și urmașilor săi un mesaj fundamental: fiecare să vegheze asupra păstrării unității imperiului Ming. De peste 500 de ani, marelui clopot și-a împlinit menirea.

Totodată, el a continuat să figureze în fruntea tuturor clopotelor din lume atât ca mărime, cât și ca piesă unică de valoare artistică, istorică și, nu în ultimul rând, tehnică. El cântărește 46,5 tone, este înalt de aproape 7 m și are diametrul la buză de 3,3 m. A fost realizat cu o metodă folosită și azi pentru producerea unor piese deosebit de mari și complexe: turnarea în groapă, în mulaje de lut. Cantitatea de metale din compoziția sa (cupru 80%, cositor 16%, plumb 1% și alte elemente în cantități mici) reprezintă, după părerea specialiștilor, proporția optimă, care asigură atât rezistența și soliditatea piesei, cât și puritatea sunetului.

Când este lovit ușor cu o bară de lemn, glasul marelui clopot este dulce, liniștitor și totodată amplu și profund; când este lovit cu putere, el este solemn, viguros și ondulatoriu. Specialiștii disting sunetele do, mi, sol, do,

ce se contopesc într-o armonie perfectă, asemenea celor realizate de o orchestră simfonică. Sunetul acesta a fost obținut din turnare și nu prin șlefuire, cum se procedează în mod obișnuit. În cazul de față, rezultatul a fost atins atât prin compoziția metalelor, cât și prin grosimea diferită a pereților (partea superioară are o grosime de 102 mm, cea de mijloc – 94 mm, iar cea de jos, la buză – 185 mm), grosime ce corespunde principiilor acusticii și ale mecanicii vibrației sunetelor. După lovire, clopotul vibrează două minute și „glasul” său se propagă, în zile cu vreme bună, până la o distanță de 50 km.

Marele clopot a fost conceput să transmită și prin înfățișarea sa un mesaj cerului și suptușilor imperiului Ming. Suprafața lui atât interioară, cât și exterioară este acoperită cu 230.000 de ideograme, ce reprezintă textul a

peste 100 de sutre budiste, în limba chineză și sanscrită, cât și textul unui document redactat de împăratul Yongle însuși, cu privire la situația politică, economică, culturală, la relațiile interetnice din China și ale țării cu alte state. În mod semnificativ, noul suveran a ținut să eternizeze și o parabolă, prin care aducea la cunoștință supușilor modul cum se pregătea să conducă țara. Iată mesajul. Într-o curte copiii unei familii se jucau voioși, când unul dintre părinți și-a dat seama că a izbucnit un incendiu. Văzându-și odraslele în pericol, a strigat la ei, poruncindu-le să iasă din curte. Dar copiii nu l-au ascultat, au continuat să se joace. Părintele, disperat, a recurs la un șiretlic pentru a-i salva; le-a oferit jucării noi, în afara porților casei. Copiii au alergat fericiți spre el, părăsind curtea. Cine avea urechi... înțelegea mesajul.

Marele clopot este și o operă artistică, a cărei valoare rezidă în caligrafia ideogramelor. Toate textele sunt caligrafiate în stilul *kai-regulat*, folosit în cancelaria imperială, și sunt scrise de marele caligraf al epocii, Shen Du. Șirurile de ideograme cu trăsături apăsate și viguroase creează privitorului impresia unor șiraguri de perle, unei cascade de apă cristalină, ce curge liniștit la vale, într-un ritm constant.

La scurt timp după turnare, clopotul cel mare a fost plasat în Templul Eternității din vestul Capitalei. Aici a fost adăpostit până în iarna anului 1743, când un alt mare suveran, de data aceasta al dinastiei Qing,

Statua împăratului Qianlong, din dinastia Qing (1736-1796), al cărui părinte a ordonat construirea Templului Juesheng

împăratul Qianlong, a hotărât strămutarea sa în Templul Juesheng, un impresionant lăcaș de cult, într-un loc liniștit, luxuriant și străbătut de ape, în nord-vestul Capitalei. Aici, în spatele celor patru edificii deja existente pe axa principală, se afla fundația pătrată a unei clădiri rotunde, ce urma să-l adăpostească. Transportarea imensei piese de peste 40 de tone s-a realizat pe un drum acoperit cu gheață. Ajunsă la destinație, a fost ridicată pe o rampă de pământ bătătorit, acoperită tot cu gheață, până la înălțimea grinzilor de suport, deasupra unei fose de rezonanță. A fost fixată printr-un sistem pe cât de simplu, pe atât de ingenios: de un inel. Un inel înalt doar de 1 m, cu laturile de 14 cm/6,5 cm. Ori-

cine vede această piesă nu poate să nu se minuneze cum de rezistă forței de forfecare a unei greutate de peste 40 tone? Cum de a suportat balansul acestei mase, în timpul seismelor abătute asupra templului timp de sute de ani? S-a descoperit că secretul constă în ingeniozitatea meșterilor chinezi, care au știut să calculeze cu precizie rezistența inelului și au asigurat o proporție rațională între corpul clopotului și urechea acestuia, conferind inelului o rezistență în plus, prin turnarea în interiorul lui a unui miez asemănător oțelului carbon obișnuit și mediu.

Acum, marele clopot poate fi admirat în noul său lăcaș. Urcând cu pași măsurați o rampă în spirală, la fiecare pas și se dezvăluie, din alt unghi, această capodoperă a metalurgilor, fizicienilor, artiștilor și caligrafilor chinezi, de acum o jumătate de mileniu. Sus, la ultimul nivel, am descoperit, pe partea superioară a marelui clopot, un orificiu. Am aruncat o monedă și mi-am spus o dorință, convinsă că ea mi se va împlini.

Coborând platforma din jurul marelui clopot, căutam să-mi imaginez figura maestrului Yao Guangxiao, autorul acestei capodopere. Mă întrebam cum de a reușit, cu 500 de ani în urmă, să stabilească toate datele necesare turnării piesei, date care azi se determină cu ajutorul calculatoarelor? Cum a reușit să organizeze șantierul turnării, pentru ca mulele să fie perfecte, iar turnarea imensei piese să se facă deodată? Întrebări la care ar merita să găsim răspunsuri. ■

Intrarea principală a Templului Juesheng, care adăpostește clopotul regelui

Continuăm prezentarea începută în numărul anterior a biografiei liderului politic Iuliu Maniu, document păstrat la Hoover Institution, în fondul Sabin Manuilă, cutia nr. 9.

IULIU MANIU - ÎN FAMILIE

LAURA COSOVANU

Iuliu Maniu s-a născut la Șimleul Silvaniei, la 8 ianuarie 1873. Studiile primare le face la școlile Arhiepiscopiei catolice din Blaj, unde este dus la vârsta de opt ani, sub părinteasca supraveghere a marelui canonic, cunoscut istoric, Moldovănuț.

Școalele medii le-a terminat la Colegiul evanghelic reformat din Zalău, capitala județului Sălaj, unde a funcționat un timp tatăl său ca judecător. Se pare că această trecere prin mediul protestant nu a fost fără să lase urme în ceea ce privește rigurozitatea gândirii și inflexibilitatea morală a lui Maniu.

Urmează apoi Dreptul la universitățile din Cluj, Viena și Budapesta. Pe lângă studiile strălucite pe care le face – și pe care le considera ca o datorie națională pentru afirmarea capacităților intelectuale ale poporului românesc, într-o epocă deosebit de agitată –, Maniu participă la loc de frunte în lupta pentru emanciparea națională a minorităților oprimite din Monarhia austro-ungară.

Astfel, la 1891 el ia parte activă, din partea studenților români din Cluj, expunându-se la toate vexațiunile

ungurești, la pregătirea „Replicii junimii academice române” prin care se răspunde de felului insolent cu care ungurii au reacționat față de un Memoriu întocmit de studenții din București și Iași în favoarea conaționalilor lor români din Transilvania.

La 1892, el este cel dintâi student român din Transilvania care participă în mod oficios la un congres studențesc din Regatul Român, la Roman, în Moldova. Maniu menține apoi în continuare legătura cu tineretul și lumea politică din Regat.

Ca student la Universitatea din Viena, e membru al Societății academice „România Jună”, iar la Budapesta joacă un rol important în viața Societății „Petrul Maior”, al cărei președinte a fost un timp.

In timpul agității perioade ulterioare „Replicii” (1893-95), împreună cu Al. Vaida-Voevod și A. Popovici, a pus bazele Societății studenților români, sârbi și slovaci la Budapesta, fiind ales președinte al acestei societăți. Din această epocă datează prietenia lui cu conducătorii politici de mai târziu ai acestor popoare și în special cu slovacul Milan Hodža.

Iuliu Maniu și Al. Vaida-Voevod ieșind de la Mitropolie, de la parastasul reginei Maria

La 1894, în timpul procesului Memorandumului la Cluj, Iuliu Maniu ia parte printre conducătorii tinerimii române la pregătirea marilor manifestații populare în favoarea acuzaților.

La 1896, cu ocazia sărbătoririi de către Societatea studenților români, sârbi și slovaci, a primirii titlului de doctor în Drept, Iuliu Maniu ține o cuvântare-program, în care cere autonomie națională pentru toți românii din Monarhie și adoptarea activismului în luptele naționale, în contradicție cu atitudinea de până atunci a Partidului Național Român din Transilvania – organul de luptă politică al românilor ardeleni – a cărui conducere preconiza autonomia teritorială a Ardealului și pasivitatea politică.

Tot după terminarea studiilor sale și înainte de a intra în viața politică, Maniu a făcut jurământul public de a depune toate eforturile pentru a realiza, chiar cu prețul vieții sale, „libertatea și unirea poporului român”.

Maniu trece cenzura de avocat la Budapesta, la 1898, și profesează avocatura întâi la Șimleul Silvaniei și apoi la Blaj, în calitate de avocat al Mitropoliei greco-catolice, până în 1915, când e mobilizat în armata austro-ungară. În acest timp el predă pentru un scurt interval și cursurile de Drept la Academia teologică greco-catolică din Blaj.

În urma autorității politice câștigate în anii de studii, Maniu este cooptat la 1897 ca membru în Comitetul Național al Partidului Național Român din Transilvania.

Din 1903, agitațiile pentru o politică mai viguroasă împotriva intențiilor de aservire de către unguri devin din ce în ce mai animate în masele românești. Maniu, care era în fruntea acestor agitații, își vede prestigiul crescând din ce în ce mai mult atât printre țărani, cât și în cercurile intelectualilor ardeleni.

În 1905, Comitetul Partidului Național Român hotărăște participarea la lupta politică, în urma unui raport politic al lui Maniu, adoptă în programul partidului punctele preconizate de Maniu deja la 1896. Maniu candidează la alegerile pentru Camera din Budapesta din același an, 1905, dar cade în urma solnicilor [? – așa apare în original; probabil: samavolnicilor – L.C.] contracandidatului maghiar. Este ales însă în anul următor deputat al circumscripției electorale Vințul de Jos și reprezintă apoi în continuare interesele românești în Parlamentul maghiar până în 1910, cu toată teroarea și corupția exercitată de administrație în alegeri.

În Parlament, discursurile lui Maniu, de o înaltă ținută politică și intelectuală, dar de o categorică intransigență în privința drepturilor și libertăților naționale, au stârnit furia deputaților maghiari, care l-au apostrofat cu epitețele de „trădător” și „bandit murdar”. Maniu a atacat protecționismul fiscal al marilor proprietari, dar celebre au rămas filipicele sale împotriva deznaționalizării prin școală (legile

Apponyi din 1907) și prin serviciul militar (legea din 1909).

În urma dărzenei sale, a talentului său politic și a marelui său prestigiu, atât în fața românilor, cât și a străinilor, Maniu devine în acest timp conducătorul efectiv al Partidului Național Român și ca atare al acțiunii politice a românilor transilvăneni, președinte al partidului fiind venerabilul Gheorghe Pop de Băsești.

Incă de prin 1912, începând să se simtă apropierea războiului, pentru a-și asigura spatele, guvernul de la Budapesta inițiază acțiuni de împăcare cu românii. Maniu este numit referent al diverselor conferințe ale Partidului Național, care aveau să se ocupe cu aceste probleme. Deși chiar în rândurile românilor ardeleni era un curent puternic pentru găsirea unei soluții de compromis – la aceasta adăugându-se uneori presiuni de la Viena (Francisc [Franz – L.C.] Ferdinand) și București (regele Carol I) – atitudinea lui Maniu, care cerea „libertatea completă a națiunii”, zădărnicea orice tentativă.

Primele tratative de această natură au fost duse în ianuarie-februarie 1914 cu contele Tisza, iar apoi în 1915 Maniu, împreună cu A.C. Popovici și Goldiș întâlnesc la Viena pe trimisul împăratului, Wilhelm Erzberger, care cerea românilor să sprijine Tripla Alianță.

Maniu, care era considerat deja un suspect și care n-a putut obține niciodată un pașaport pentru a pleca în străinătate, a fost mobilizat drept pedeapsă pentru atitudinea sa politică, deși în urma calității sale de consilier juridic ar fi fost scutit de serviciul militar. Respingând orice oferte de a fi scutit de front, Maniu a stat 28 de luni în prima linie, la Piave, în unități de artilerie de munte. Pentru mai

mare bătaie de joc, a trebuit să înceapă armata ca soldat simplu, apoi, după un an de zile, cu gradul de caporal și numai spre sfârșitul războiului a fost admis la gradul de sublocotenent de rezervă.

În tot acest timp, cuvântul de ordine al lui Maniu către conducătorii politici rămași în Ardeal a fost refuz total față de orice propunere de modus vivendi din partea guvernului și refuz necondiționat de a sfătui România să intre în război alături de Tripla Alianță.

După ce a făcut un timp războiul și pe frontul rusesc, în octombrie 1918, ajutat de un ofițer ceh – în plină revoluție și descompunere a armatei și statului austro-ungar – Maniu reușește să ajungă de pe frontul italian la Viena.

La 12 octombrie 1918, Comitetul Executiv al Partidului Național, transformat în Comitet Național Român, hotărăște la Arad ca națiunea română din Ardeal să-și ia singură în mână soarta, desemnându-și guvernannya săi proprii printr-o adunare reprezentativă.

Bărbații politici ardeleni își împart apoi rolurile, Maniu fiind însărcinat cu conducerea afacerilor interne și militare. În această calitate, el ia contact cu comitetele revoluționare de la Praga și Zagreb și stabilește legătura cu guvernul de la București, supraveghind în același timp acțiunea ungarilor prin comitetul român instituit la Arad. Reia raporturile cu Aliații și presa țărilor aliate, pentru a face cunoscute și pentru a susține hotărârile Comitetului Național. În special, protestează cu tărie împotriva stipulațiilor armistițiului de la Belgrad.

Apoi, la 30 octombrie 1918, convocând 100 de ofițeri români, creează Sfatul Soldaților Români din Viena și reușește apoi să organizeze – cu soldații

care se întorceau de pe front, între care regimentele 62 și 64 de infanterie, compuse din români transilvăneni și bucovineni – o armată națională de 70.000 de oameni. Cu această armată, sublocotenentul Maniu – care comanda din Ministerul de Război al falnicei monarhii apuse – salvează ordinea la Viena și apoi restabilește și netezește drumul preluării puterii de către Comitetul Național Ceh, la Praga.

La 15 și 16 noiembrie, Maniu participă la Arad la negocierile Comitetului Național cu Oszkar Iaszi, ministrul naționalităților din guvernul Karolyi, care face o ultimă și disperată încercare de salvare a unității statului maghiar. Maniu, care are cuvântul hotărâtor la aceste discuții, e însă intratabil: declară categoric ruperea totală a Ardealului de Ungaria.

La Adunarea de la Alba-Iulia, 1 Decembrie 1918, care a decretat unirea necondiționată a Ardealului cu Regatul Român, Maniu are un rol de frunte mai cu seamă în redactarea rezoluțiilor propuse și aprobate apoi de Adunare. În discursul său, prin care a motivat rezoluțiile, Maniu expune concepțiile de democrație națională generoasă și tolerantă și de justiție socială, care trebuie să stea la baza organizării noului stat român. Lupta pentru realizarea acestor principii în viața de-stat românească va caracteriza apoi întreaga activitate politică a lui Maniu de după Unire.

Adunarea de la Alba-Iulia a ales căruia a fost constituit Consiliul numit Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu (2 decembrie 1918), însărcinat cu aplicarea hotărârilor Adunării, în guvernarea Transilvaniei. Consiliul Dirigent instalat la Sibiu (9 decembrie) și apoi mutat la Cluj a realizat, fără nici o silnicie și în deplină ordine, organizarea românească a unui teritoriu aflat în plină revoltă, inițiind importante reforme administrative, economice, sociale și culturale. Pe propria răspundere, Maniu ordonă mobilizarea în Ardeal (1-2 și 21 martie 1919) și dă ordin de trecere peste linia demarcațională de la Mureș, stabilită la Belgrad. Sprijinește apoi cu unități militare, cu mijloace de transport și alimente, trupele române care aveau să treacă Tisa în urmărirea bandelor comuniste secuiești și să ocupe Budapesta (4 august 1919). La alcătuirea Consiliului Dirigent și-a dat concursul și Partidul Social-Democrat trimițând doi reprezentanți. Colaborarea lui Maniu cu acest partid a continuat apoi aproape fără întrerupere până

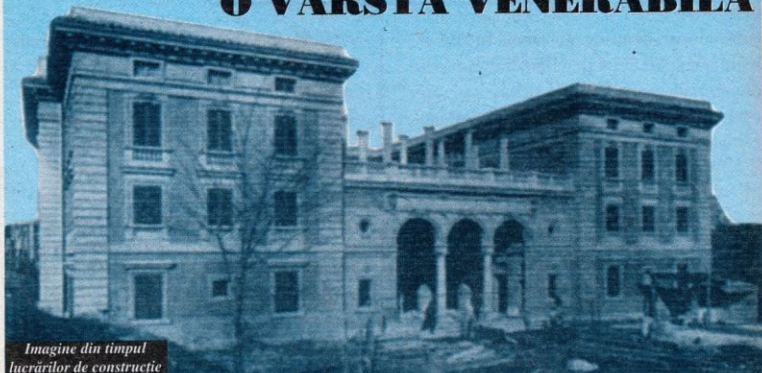
astăzi, mergând împreună în cartel, în cele mai multe alegeri.

Murind venerabilul șef al Partidului Național și președinte al Comitetului Național Român, Gheorghe Pop de Băsești (23 februarie 1919), Maniu este ales președinte al Comitetului și al Partidului[...] ■

Comisia de 10 care a purtat tratative cu contele Stefan Tisza, din care au făcut parte T. Mihail, G. Pop de Băsești, V. Lucaciu, V. Braniște, I. Maniu, Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș, O. Goga, Șt. C. Pop și A. Vlad, care lipsește din imagine

O VÂRSTĂ VENERABILĂ

Imagine din timpul lucrărilor de construcție

CRISTIAN PĂUNESCU

Anul trecut, Accademia di Romania din Roma a împlinit 80 ani de existență. Cum istoria importantului edificiu și cea a instituției de cultură pe care o adăpostește este cunoscută cititorilor revistei *Magazin istoric* (nr. 1/1996), să amintim doar principalele repere.

Accademia di Romania (sau Institutul Academic Român din Roma, Școala Română din Roma, Școala Superioară Română din Roma) a fost înființată prin Legea nr. 4.285 din 22 octombrie 1920. Cum noua instituție avea nevoie și de un sediu în care să își desfășoare activitatea, Vasile Pârvan (numit director prin Decret regal, la 24 decembrie 1921) l-a convins pe Alexandru Lahovary, ministrul extraordinar și plenipotențiar al României la Roma, să obțină concesiunea unui teren de la Municipality Romei, pe care să se înalte așezământul. Contractul de concesiune se semna la 12 ianuarie 1922.

Lipsa banilor a întârziat demararea lucrărilor de construcție. Singura soluție a fost obținerea unei finanțări din partea Băncii Naționale a României. La 10 octombrie 1924, Alexandru Lahovary îi scria guvernatorului Băncii Naționale, Mihai Oromolu: „Nu am trebuință de a insista asupra însemnătății ce ar avea pentru prestigiul României în Italia posibilitatea de a putea poseda și noi la Roma, la fel cu francezii, englezii și spaniolii, un Institut Român de Belle-Arte [...] Banca Națională, de la

fundațiunea ei și până astăzi, a contribuit cu miliarde la atâtea opere de care țara se poate fâli. Ea are astăzi, aci, o ocaziune mai mult să-și arate interesul ce-l poartă culturii neamului român, asigurându-și un nou titlu de recunoștință țării.”

Inițial, planurile edificiului au fost realizate de arhitectul Giulio Magni, costurile fiind estimate la 2 milioane de lire italiene. La 20 noiembrie 1924, Banca Națională a încheiat un contract cu arhitectul Petre Antonescu, cel care a mai realizat, între altele, și Palatul Cretzulescu, casele Malaxa,

Brătianu, Marghiloman (azi dispărută), Primăria Bucureștiului, Cazinoul din Sinaia, Banca Marmorosch-Blank, Arcul de Triumf, Facultatea de Drept sau Institutul „N. Iorga”. Proiectul lui a stârnit un adevărat entuziasm, după cum arată și o scrisoare a lui Vasile Pârvan, din 23 decembrie 1924, adresată ministrului român la Roma. „Când veți primi această scrisoare, planurile (numeroase și amănunțite) ale Școlii din Roma vor fi în mâinile D. Voastre cel puțin de 24 de ore. Antonescu a lucrat cu entuziasm și cu ambiția de a crea o operă de artă traică. Planurile lui au deșteptat un așa de mare entuziasm la Banca Națională, încât cel mai rece și sceptic dintre directori, d. Capitanovici, a devenit acum cel mai fervent promotor al lucrării. El a exclamat la vederea lor: nu 2,1 milioane lire, 4 milioane, dacă e nevoie, vom da cu bucurie, pentru ca o astfel de

operă românească să se înalțe cu demnitate la Roma.”

Au mai existat apoi o serie de probleme – unele ridicate și de partea italiană –, dar la 20 ianuarie 1928 s-a pus piatra fundamentală, ceremonie la care a asistat și ministrul român de Externe, Nicolae Titulescu. Între 24 noiembrie 1924 și 17 aprilie 1936, Banca Națională a României a cheltuit, pentru ridicarea construcției, amenajarea spațiilor aferente și dotarea cu mobilier suma de 5.447.485 lire italiene, echivalente la 49.754.534 lei. În final, Banca Națională a României a donat statului construcția din Valle Giulia: „Acest imobil este destinat a servi exclusiv Academiei Române din Roma, pentru istorie, arheologie și belle arte, așa cum este prevăzut, de altfel, și în actul de concesiune al municipalității din Roma.”

Prin frumoasa clădire au trecut, ca bursieri, Dumitru Berciu, Ion Barnea, Mihai Berza, Emil Condurachi, Constantin Daicoviciu, Aurel Decei, Radu Vulpe, Mihai Macrea, Alexandru Marcu, Bucur Mitrea, Dionisie Pippidi, Virgil Vătășianu, Dinu Adameșteanu, George Călinescu. Au conferențiat aici nume ilustre, precum Ludwig Curtius, Alex. Boethius, Jérôme Carcopino, Henri Focillon, Emmanuel de Martonne.

Toate acestea au fost amintite în cursul celor două ceremonii organizate de actualul director al Accademiei di Romania din Roma, domnul Dan Eugen Pineta, decorat prin Decret al președintelui Ion Iliescu cu Ordinul național „Serviciul credincios”, în grad de „Cavaler”.

În cadrul primei manifestări, în ziua de 13 decembrie 2002, a fost vernisată o expoziție Petre Antonescu. Au susținut comunicări cu acel prilej academicianul Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, Șerban Stati, ambasadorul României la Roma, profesorul Sorin Vasilescu, cancelar al Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, Dan

consilier pentru probleme diplomatice și culturale al primarului Romei, Walter Veltroni.

Cea de a doua manifestare a avut loc la 20 ianuarie 2003 și a fost onorată de prezența primului ministru al României, domnul Adrian Năstase. Domnul consilier de stat Victor Opaschi a prezentat mesajul președintelui Ion Iliescu. Au mai rostit cuvinte de salut Mircea Geoană, ministrul Afacerilor Externe, Eugen Simion, președintele Academiei Române. Delegația oficială română a cuprins și pe domnii Petru-Șerban Mihăilescu, ministru pentru coordonarea Secretariatului General al Guvernului, Cristian Niculescu, secretar de stat în M.A.E., Adrian Severin, Viorel Grecu, directorul Direcției Culturale din M.A.E., Lilian Zamfiroiu, directorul general al Direcției Imagine și Diplomatie Publică din același minister, Mihai Dobre, ambasadorul României la Vatican, Victor Boștinăru, Ion Bulei, Gheorghe Junescu, Mircea Gheordunescu, consulul general al României la Milano, Grigore Arbore Popescu.

Cu acest prilej s-a dezvelit un bust în bronz al lui Petre Antonescu. A urmat o sesiune de comunicare, susținute de academicianul Nicolae Edroiu, profesorul George Lăzărescu, Alexandru Beldiman, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Arhitecților, doamna profesoară Ioana Beldiman, Lorenzo Renzi, profesor la Universitatea din Padova, Mario Moreti Polegato, consul general al României la Treviso, și Cristian Păunescu, director în Banca Națională a României.

Să nu uităm că Banca Națională a fost și principalul donator pentru strângerea sumei cu care s-a cumpărat, tot în perioada interbelică, Palazzo Correr din Veneția, astăzi sediul Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică. „Studentii aleși pot veni pentru cercetări în arhive. Absolvenții ai Academiei de Comerț se pot pregăti mai departe” – se bucura Nicolae

Iorga, într-un articol publicat în *Neamul românesc*, din 15 aprilie 1930.

Citior al singurului lăcaș de cultură înălțat de statul român peste hotare, în perioada interbelică, Banca Națională a României sprijină în continuare, material, Accademia di Romania în efortul de renovare și redotare a așezământului. ■

Participanții la manifestarea din 13 decembrie 2002

Eugen Pineta, directorul Accademiei di Romania, și semnatul acestor rânduri. Au fost prezenți și academicienii Camil Mureșanu și Nicolae Edroiu. Din partea italiană au participat: Andrea Edoardo Visone, directorul Arhivelor Diplomatice din Ministerul Afacerilor Externe, și Rosella Benatti,

COLECȚIA DE STICLĂRIE VENEȚIANĂ

MARIA ZACAGNINI

Muzeul Național de Istorie a României a găzduit în perioada septembrie-octombrie 2002 o expoziție intitulată „Sticlărie venețiană din Renaștere până în secolul al XIX-lea. Culori și transparente“. Organizată de către Institutul Italian de Cultură, Muzeul Național de Istorie și Ministerul Culturii și Cultelor și vernisată în prezența Excelenței Sale doamna Ana Blefari Schneider, ambasadorul Italiei la București, manifestarea s-a bucurat de participarea cercetătoarei italiene Maria Zacagnini, care face și scurtul istoric al colecției în paginile revistei noastre.

Primele mărturii ajunse la noi despre lucrătorii în sticlă datează din 1500 î.H. Într-o zi, un om, încercând să aprindă focul la țărmul mării, a găsit un material translucid, dens, care, răcindu-se, dobânda duritate și transparență. Acel om descoperise, cu totul întâmplător, un produs ce avea să fascineze omenirea.

Insula Murano a jucat un rol important în istoria sticlei și artei. Nici un alt centru nu a atins prestigiul și faima ei, cu deosebire în secolele XVI-XVII, când avea imitatori în toate colțurile Europei. Produsele artistice de acolo pot fi întâlnite în cele mai importante muzee de sticlărie din lume. Culorile tipice sunt roșu ametist, verde smarald, albastru închis.

Alături de obiecte ornamentale s-au produs și obiecte de uz casnic, de forme și culori diferite, foarte apreciate pentru calitate și decorație. Între multe cuceriri ale muranezilor trebuie menționată „sticla cristalină“, obținută de maestrul Angelo Barovier, foarte transparentă, incoloră, deja cunoscută de romani, dar perfecționată de venețieni, care anticipează cristallul veritabil. Ea a permis sporirea producției de carafe, ulcioare, cupe, pahare, boluri și atâtea alte recipiente din sticlă, care trebuia să fie transparente și, în același timp, să aibă o suprafață netedă, adaptată pentru a primi decorația și incizia.

Cu secolul XVIII începe declinul Veneției ca centru al sticlei, în urma descoperirii, în Silezia și Boemia, a cristallului pe bază de plumb, care oferea, spre deosebire de sticlă, o mai mare strălucire și consistență. Abia la jumătatea secolului XIX Veneția și-a redobândit înflăcărea.

În 1861 abatele Zanetti deschide la Murano o școală de sticlărie și inaugurează un muzeu. Apar

fabrici importante, între care aceea a lui Antonio Salviati. A urmat, în 1864, organizarea unei expoziții cu opere create după exemplarele din muzeu. Doi ani mai târziu, a fost fondată Societatea „Antonio Salviati“, care a avut un succes enorm la Expoziția Universală de la Paris, din 1867.

Preluarea modelelor și tehnicilor din secolele precedente avea ca scop perpetuarea tradiției industriei din Murano. În 1872 Societatea „Antonio Salviati“ a luat numele de Compania de Sticle și Mozaicuri din Veneția, Murano și, prin scindare, a dat viață unei alte societăți: „Salviati dott. Antonio“.

Din 1874 se creează colecția Companiei, ce avea să fie integrată în aceea a Muzeului Artistic Industrial din Roma. În urma dezmembrării colecției originare a Muzeului, circa 150 de opere în sticlă au revenit, în 1956, Galeriei Naționale de Artă Veche din Roma, din Palatul Barberini.

În momentul actual, colecția conține un grup consistent și foarte interesant de sticlărie de Murano din anii 1870-1880; 46 de piese de epocă; un grup de obiecte din sticlă din secolul XVII și numeroase opere de secol XVIII-XIX, provenite din colecția lui Evan Gorga. Data achiziționării și proveniența sunt certe, lucru rar pentru muzeele italiene. Este însă o colecție eterogenă. Operele expuse sunt necunoscute publicului, pentru că nu au făcut niciodată obiectul unor expoziții (nici temporare, nici permanente). Sunt prezentate lucrări de sticlă executate în tehnică paleocreștină, emailată, dar și opalescentă.

Donatii și achiziționări diverse au îmbogățit colecția de opere venețiene din perioada renașcentistă și barocă, epoca de înflorire a producției de sticlă din Murano. Aceste piese reprezintă începutul artei venețiene moderne. ■

Eveniment • Eveniment • Eveniment • Eveniment

MEDIAȘ - PAGINI DE ISTORIE

În luna noiembrie 2002 s-a desfășurat, în Casa Schuller din Mediaș, simpozionul *Evenimente și personalități din istoria Mediașului*. Organizatori au fost Forumul Democrat al Germanilor din Mediaș, în colaborare cu Primăria Municipiului, Asociația Istoricilor din oraș și Fundația Culturală „George Togan”.

Printre temele simpozionului: 735 de ani de la prima atestare documentară (1267), 600 de ani de la eliberarea celor Două Scaune de sub jurisdicția grofilor secui (1402), 500 de ani de la formarea Universității Ecclesiastice (1502), 475 de ani de la moartea poetului Jakob Piso (1527), 450 de ani de la ridicarea Mediașului la rangul de sediu permanent al judeului regal al celor Două Scaune (1552), 430 de ani de la adoptarea Confesiunii de credință augustane (1572), 155 de ani de la înființarea Asociației Muzicale (1847), 140 de ani de la nașterea lui Michael Ambrosi senior (1862), 130 de ani de la racordarea Mediașului la rețeaua de cale ferată a Transilvaniei (1872), 130 de ani de la primul congres al sașilor la Mediaș (1872), 100 de ani de la construirea Spitalului Orășenesc, apariția publicației lunare *Sănătatea populară* și înființarea Asociației de Abținere Alcoolică (1902) și 90 de ani de la inaugurarea noii clădiri a Liceului Stephan Ludwig Roth (1912).

George Togan, mulți ani director al Muzeului municipal și ctitorul Fundației Culturale ce-i poartă numele, și Helmuth Julius Knall, profesor de istorie la Liceul St. L. Roth, au colaborat la realizarea unui simpozion interesant, în ciuda absenței unei părți a referenților. Aparația, cu sprijinul financiar al Departamentu-

Casa Schuller

lui pentru Relații Interetnice, a unui volum bilingv cu toate referatele a supliniit această lipsă.

Printre referenți sunt nume recunoscute de istorici sași, ca Thomas Năgler, Hermann Pitters, Dietmar Plajer, Ingmar Brandsch, Hans G. Pauer, și români, ca

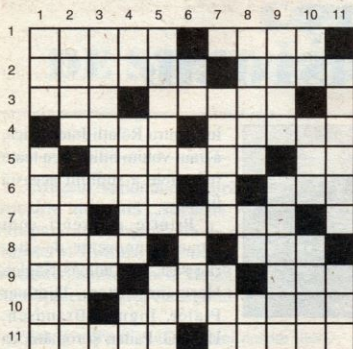
Vasile Mărculeț, preot Ovidiu Ioan Găban, Sorin Costache, secretarul Primăriei, și un muzician maghiar, László Iszlay, care au contribuit la cunoașterea istoriei Mediașului destul de bogată în evenimente. Participarea doamnei Anne Stier, descendentă a cunoscutei familii de viticultori medieșeni Ambrosi (emigrați cu toții), a îmbogățit manifestarea cu istoria unei familii transilvănene.

Simpozionul despre istoria orașului Mediaș a încercat să prezinte punctele de vedere ale istoricilor sași și români asupra istoriei Transilvaniei, având în vedere apartenența, de opt secole, a Ardealului la culturi, limbi și religii atât de diferite. Colaborarea cu istoricii români a istoricilor sași emigrați în Germania sau a celor rămași în țară este tot mai strânsă, spre câștigul tuturor părților. Interesul pentru istoria minorităților din Transilvania crește, așa cum s-a dovedit și la acest simpozion. Mai persistă confuzii în explicarea originii numelui orașului (Media – romană, Medgyes – secuiască), în atribuirea originii unor personalități remarcabile săsești (Jakob Piso) sau în privința desfășurării unor evenimente din istoria orașului (construcția Catedralei ortodoxe).

Simpozionul *Evenimente și personalități din istoria Mediașului* a adus elemente noi în cunoașterea istoriei localității și, implicit, a istoriei atât de bogate a Transilvaniei. ■

Cristian SENCOVICI

PETRU RAREȘ

ORIZONTAL: 1) Istoric și scriitor român, autorul monografiei *Petru Voievod Rareș* (Dumitru; 1908-1995) – Domn al Țării Românești (1530-1532), ginere al lui Petru Rareș, care a sfârșit tragic în toamna anului 1532, înecându-se în Dâmbovița, de unde i s-a tras și porecla de „Înecatul”. 2) Istoric român, autorul studiilor *Câteva observații critice în legătură cu bătălia de la Obertyn și Petru Rareș și campania din 1538* (Manole; n. 1930) – Istoric român care a realizat cea dintâi monografie despre Petru Rareș din istoriografia română, publicată în 1908, la Viena (Ioan; 1875-1925). 3) Campioni – Localitate în care era cantonată tabăra voievodului Transilvaniei, Ioan Zápolya, și unde Petru Rareș l-a trimis pe mitropolitul țării să negocieze cu acesta ca, în schimbul supunerii sașilor, să i se recunoască stăpânirea Ciceului, a Cetății de Baltă, a orașului Bistrița cu cetatea Rodnei. 4) Unul dintre vitejii legendari ai regelui David – Folositoare. 5) Totalitatea forțelor militare ale Moldovei, formată din răzeși și târgoveți, întărită de Petru Rareș cu arme cumpărate de la brașoveni și bistrițeni – Miez de nucă! 6) Istoric care îl consideră pe Petru Rareș un demn continuator al politicii lui Ștefan cel Mare în Transilvania pentru că, prin victoria de la Feldioara, din 1529, împotriva lui Ferdinand de Habsburg, și-a lărgit și mai mult posesiunile moldovene din Ardeal (Vasile; 1912-1989) – Veac (înv.). 7) Grigore Țamblac – A pune calul la căruță. 8) Singular – Armă veche. 9) Ritual – Semnul înmulțirii – Abreviație oficială în Italia pentru regiunea „Trentino-Alto Adige”. 10) Bold – Preot pe care Petru Rareș l-a trimis la Viena în 1534,

pentru a trata cu Ferdinand de Habsburg posesiunile din Transilvania, domnul moldovean pretinzând ca cetățile Ciceu, Cetatea de Baltă, Ungurașul și orașul Bistrița să rămână „în mâinile sale și în puterea sa”. 11) Râu pe care a avut loc, în 1538, bătălia dintre Petru Rareș și poloni – Cetate din Transilvania aflată în stăpânirea domnului moldovean și unde, trădat de marii boieri, Petru Rareș se va refugia în septembrie 1538, lăsând tronul țării lui Ștefan Lăcustă.

VERTICAL: 1) Una dintre fiicele lui Petru Rareș, căsătorită cu Vlad vodă, domnul Țării Românești – Cetate din Transilvania pe care Petru Rareș a primit-o din partea regelui Ungariei, Ioan Zápolya, ca urmare a victoriei de la Feldioara (neart.). 2) Numele sub care sunt cunoscuți polonezii în Evul Mediu, popor cu care Petru Rareș a avut mai multe confruntări armate – Referitor la apartenența la un popor (pl.). 3) Boier român devenit voievod al Transilvaniei (1534-1539) și care, trădându-l pe Petru Rareș, l-a obligat pe acesta să se angajeze direct în alianța antiotomană cu Ferdinand de Habsburg (Ștefan) – În sită! 4) Artur Gorovei – Sol lipsit de apă – În cufer! 5) Sultan al Imperiului otoman (1520-1566) care ar fi dorit să ocupe Moldova lui Petru Rareș dar, conform cronicarului ungar Anton Verancsics, se temea ca țările române să nu se unească și să se apere împreună – Monetă de argint din țările române, valorând a patra parte dintr-un taler. 6) Dâșii – Cămarășul lui Petru Rareș care îl anunță pe domnitor că marii boieri vor să-l trădeze și care, pentru loialitatea față de domn, va ajunge părcălab de Hotin (Nicoară). 7) Mănăstire unde a fost înmormântată mama lui Petru Rareș, Maria, decedată la 28 iunie 1529 – Poftă de joc... în cinci! 8) Confruntarea dintre moldoveni și polonezi din 22 august 1531 de la Obertyn – În cămară! – În acid! 9) Localitate în Brazilia – Boier care a făcut parte din solia trimisă de Petru Rareș la Cracovia pentru a-l anunța pe Sigismund că domnul Moldovei dorește să se alieze împotriva turcilor (Petru). 10) Dumitru Stan – Boier care a făcut parte din solia trimisă de Petru Rareș la Cracovia pentru a-l anunța pe Sigismund că domnul Moldovei dorește să se alieze împotriva turcilor (Petru). 11) Cronicar moldav care-l caracteriza pe Petru Rareș ca fiind „om cuvios și la toate lucrurile îndrăzneț și la cuvinte gata, de-l cunoștea toți ca iaste harnic să domnească țara” (Grigore; 1590-1647) – În acest moment (pop.).

DICTIONAR: ILAI, VAH, TAA, HÂRA, ARAI

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

ROLLER

Aceste rânduri am vrut să le scriu încă din octombrie 2002 – ne spune domnul **GHEORGHE HAMPĂU** din Berzunți, județul Bacău – determinat de articolul semnat de dl. Florin Constantiniu: *O fază sumbră a istoriografiei românești: perioada rolleristă*, dar am tot amânat.

N-am păstrat prea multe manuale din anii de liceu, dar manualul de istorie îl am și acum. L-am păstrat, la început, pentru că nu aveam o altă istorie a României, iar mai târziu, pentru a le arăta elevilor mei (sunt profesor de istorie) ce erau obligați să învețe copiii în acel deceniu crud al începutului dictaturii comuniste. Să amintesc doar existența Sovromurilor și coletele obligatorii pe care părinții mei le achitau cu mari sacrificii.

PROPUNERI

Domnul comandor (r.) **AURITE ȘTEFAN**, din București, ne scrie: Aș dori să fac o propunere rezultată din experiența atâtor ani. Astfel, ar fi bine ca unele articole care se referă la anumite teritorii, ținuturi, regiuni etc. să fie însoțite de mici hărți, chiar schițate; dau exemplu articolul despre Voivodina din nr. 8/2002. Aceasta ar veni mult în sprijinul cititorilor.

Cu acest prilej vă informez că am donat colecția *Magazin istoric* (din aprilie 1967 și până în decembrie 2002), Bibliotecii Municipale Onești.

Felicitări pentru donația făcută și vă promitem că vom

ține cont de sugestia dumneavoastră în numerele viitoare.

COTUL DONULUI

DI. ȘERBAN LĂZĂROIU din Dumitrești, jud. Vrancea, ne-a trimis la redacție o scrisoare, din care cităm: Doresc ca aceste rânduri să nu vă deranjeze și dacă este posibil să-mi oferiți în cuprinsul revistei și anumite aspecte, teme despre evenimentele celui de-al II-lea război mondial, despre cei care, acum 60 de ani, pe o iarnă cumplită, la ordinele nu numai ale lui Antonescu, ci și ale ex regelui Mihai, și-au vărsat sângele, au dispărut departe de țară, de locurile natale, departe de cei dragi.

Este vorba de miile de militari care au luptat și s-au sacrificat la Cotul Donului, la Stalingrad, printre care și tatăl meu, Victor Lăzăroiu, caporal în Reg. 28 artilerie Rm. Sărat, tată pe care nu am avut șansa să-l cunosc.

Desigur, avem în pregătire și articole consacrate ultimei conflagrații mondiale – mare parte dintre ele de factură memorialistică – care își așteaptă rându-l în paginile revistei.

DONAȚIE

Domnul **MIHAI LEONTE**, din Moldova-Veche, jud. Caraș-Severin, ne scrie:

Am adunat în cei 35 ani de apariție a *Magazinului istoric* întreaga colecție, am legat-o în câte două volume pe an (6 numere), excepție făcând anul 1967, unde am un singur volum.

Consultându-mă cu soția și copiii, am hotărât să donăm co-

lecția astfel aranjată Grupului Școlar Industrial Moldova-Nouă, pentru ca, la conținutul acestei inepuizabile enciclopedii, care este revista *Magazin istoric*, să aibă acces cât mai mulți cititori, respectiv elevii.

Aduc pe această cale un omagiu deosebit tuturor celor care lucrează în învățământul românesc, cătoră, chiar la adânci bătrâneți le datorăm respectul pentru îndrumările primite.

CERERI ȘI OFERTE

MARIA BARBU, București, bd. Alexandru Obregia, nr. 6, bl. MI, sc. 4, ap. 139, sector 4, oferă colecția 1986-2003.

COSTICĂ SPĂLĂȚELU, Băcălești, jud. Teleorman, cod 0694, O.P. Roșiori-3, oferă numerele: 12/1970; 1/1976; 7, 8/1977; 7/1983; 7, 8/1985; 11/1986; 8/1987; 5, 12/1989; 3, 5/1990; 9/1992; 9/1999.

ION NICOLAE, com. Făgețelu, sat Chilia, nr. 31, jud. Olt, solicită numerele: 12/1969; 10/1971; 5, 8, 12/1972; 3, 4, 7, 8, 10-12/1973; 1-9/1974; 11/1981; 7/1990; 6, 9/1992; 1-6, 8, 10-12/1993; 1, 3, 5, 7, 11, 12/1994; 1-12/1995; 1-12/1996; 8, 10, 11/1997; 1/1998; 1/2000.

Ofere numerele: 2-9/1967; 1-12/1968; 1-11/1969; 1-12/1970; 1-3, 6, 8, 12/1971; 4, 6, 9, 11/1972; 5/1973; 1-12/1975; 1, 3-12/1976; 1-12/1977; 1-12/1978; 1-12/1979; 1-11/1980; 1, 2, 5-12/1981; 1-12/1982; 1-12/1983; 5/1989; 10/1992; 6,7/1998; 1/2001.

Am primit la redacție o scrisoare din partea Direcției Regionale de Poștă Ploiești, prin care ni se face cunoscut faptul că reclamația domnului **ENE OBROCEA**, abonat al revistei noastre, privind neprimirea numărului 4/2002 din *Magazin istoric* a fost rezolvată.

Mulțumim Direcției Regionale de Poștă Ploiești pentru promptitudinea cu care a intervenit în soluționarea acestui incident.

CONTENTS (Romanian History) S. Ispas The Symbol of fire-light • C. Kirîțescu Recollections from Berlin (1930-1934) • G. Ștrempele The Library of the Romanian Academy in the third millenium • M.D. Matei The Church „Mirăuți” from Suceava • M. Moldoveanu The last days of Józef Beck • F. Anghel Polish refugees in Constanța (1939-1940) • S. Alexandrescu Dictators of Romania (VI) • G. Filitti Romania 100 years ago • M. Nicolaescu 1969. China as subject of Romanian-American confidential talks • P. Pandrea Recollections about Alexandru Sahia • I. Scurtu Doctor Nicolae Lupu • S. Câlția The story of some acts • I. Zănescu, G. Ene Two mayors from the interbelic years • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (XVII) • C. Păunescu Accademia di Romania in Rome

SOMMAIRE (Histoire roumaine) S. Ispas Le symbole du feu-lumière • C. Kirîțescu Souvenirs de Berlin (1930-1934) • G. Ștrempele La Bibliothèque de l'Académie Roumaine à l'aube du troisième millénaire • M.D. Matei L'église „Mirăuți” de Suceava • M. Moldoveanu Les derniers jours de Józef Beck • F. Anghel Réfugiés polonnais a Constanța (1939-1940) • S. Alexandrescu Dictateurs de Roumanie (VI) • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • M. Nicolaescu 1969. La Chine, sujet des pourparlers confidentiels roumano-américains • P. Pandrea Souvenirs sur Alexandru Sahia • I. Scurtu Le Docteur Nicolae Lupu • S. Câlția Le récit des papiers • I. Zănescu, G. Ene Deux maires d'entre-deux-guerres • L. Cosovanu Documents roumains f Hoover Institution (XVII) • C. Păunescu Accademia di Romania de Rome

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. Испас Символ огня-света • К. Кириțеску Берлинские воспоминания (1930-1934 гг.) • Г. Штремпель Библиотека Румынской Академии в третьем тысячелетии • М.Д. Матей Церковь „Мирăуц” в Сучаве • М. Молдовану Последние дни Йозефа Бека • Ф. Ангел Польские беженцы в Констанце (1939-1940 гг.) • С. Александреску Диктаторы Румынии (VI) • Г. Филиitti Румыния 100 лет назад • М. Николаеску 1969 г. Китай – тема секретных румынско – американских переговоров • П. Пандра Воспоминания о Александру Сахии • И. Скурту Д-р Николае Лупу • С. Кылиция История мелких документов • И. Зэнеску, Г. Ене Два мэра межвоенного периода • Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (XVII) • К. Паунеску Accademia di Romania в Риме

INHALT (Rumänische Geschichte) S. Ispas Symbol des Lichtfeuers • C. Kirîțescu Erinnerungen aus Berlin (1930-1934) • G. Ștrempele Die Bibliothek der Rumänischen Akademie im 3. Jahrtausend • M.D. Matei Die „Mirăuți“-Kirche in Suceava • M. Moldoveanu Die letzten Tage des Józef Beck • F. Anghel Polnische Flüchtlinge in Constanța (1939-1940) • S. Alexandrescu Rumäniens Diktatoren (VI) • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • M. Nicolaescu 1969. China, Thema der vertraulichen rumänisch-amerikanischen Gespräche • P. Pandrea Erinnerungen an Alexandru Sahia • I. Scurtu Doktor Nicolae Lupu • S. Câlția Die Geschichte einiger kleinen Urkunden • I. Zănescu, G. Ene Zwei zwischenkriegszeitliche Bürgermeister • L. Cosovanu Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XVII) • C. Păunescu Accademia di Romania von Roma

SUMARIO (Historia romana) S. Ispas El símbolo del fuego-luz • C. Kirîțescu Recuerdos de Berlin (1930-1934) • G. Ștrempele La Biblioteca de la Academia Rumana en el III milenio • M.D. Matei La iglesia „Mirăuți” de Suceava • M. Moldoveanu Los últimos días de Józef Beck • F. Anghel Refugiados polacos en Constanța (1939-1940) • S. Alexandrescu Los dictadores de Rumania (VI) • G. Filitti Rumania hace 100 años • M. Nicolaescu 1969. China, tema de las conversaciones rumano-norteamericanas • P. Pandrea Recuerdos sobre Alexandru Sahia • I. Scurtu El doctor Nicolae Lupu • S. Câlția La historia de algunos documentos • I. Zănescu, G. Ene Dos alcaldes del periodo interbelico • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (XVII) • C. Păunescu Accademia di Romania en Roma

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Corești” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 16 000

